

**NATIONALISMI RETORIIKAN RESURSSINA CHILEN
PRESIDENTTIEN LINJAPUHEISSA VUOSINA
1990–2005**

Antti Koistinen
Pro gradu -tutkielma
Valtio-oppi
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2008

TIIVISTELMÄ

NATIONALISMI RETORIIKAN RESURSSINA CHILEN PRESIDENTTIEN LINJAPUHEISSA VUOSINA 1990–2005

Antti Koistinen
Valtio-oppi
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Pekka Korhonen
Kevät 2008
Sivumäärä: 113

Tutkimuksessa tarkastellaan nationalismin roolia Chilen presidenttien linjapuheissa vuosina 1990–2005. Tarkoituksena on selvittää, miten Concertación-puolue liittouman presidentit hyödynsivät nationalismia retoriikkansa resurssina pyrkiessään legitimoimaan politiikkaohjelmiaan transitioajan Chilessä. Työssä kiinnitetään huomiota myös presidenttien argumentaatiotekniikoihin sekä menneisyyspolitiikkaan, jonka avulla maan synkkä lähistoria pyrittiin sitomaan kansakuntanarraatioon.

Aineiston lukutapa perustuu keskeisiltä osiltaan Chaïm Perelmanin argumentaatioteoriaan. Lisäksi puheisiin pureudutaan menneisyyspolitiikan ja mythopoeian (myyttien luominen) näkökulmasta. Aineistona on Patricio Aylwinin, Eduardo Frein ja Ricardo Lagosin presidenttikausien 21 de Mayo -puheet, joita on yhteensä 16 kappaletta. Vertailun vuoksi mukaan on otettu myös kolme kenraali Augusto Pinochetin puhetta sotilasvallan ajalta.

Pinochetin valtakausi ei päättynyt autoritaarisen hallinnon romahtamiseen, minkä vuoksi Concertaciónin presidentit saivat transitioaikana vastaansa poliittisesti vahvan oikeiston, yhtenäiset asevoimat ja itsetietoisien liike-elämän. Chilen transitioprosessi olikin luonteeltaan maltillinen ja reformistinen; uudistusten läpivienti perustui suostutteluun ja konsensuksen luomiseen. Tämä oli olennainen syy, minkä vuoksi ”horisontaalisen toveruuden” tuottamiseen kykenevä nationalismi nousi retoriikan keskeiseksi resurssiksi.

Tutkimuksen tuloksena selvisi, että puheissa rakentui uudenlainen banaali ja rauhanomainen versio chileläisestä nationalismista. Sitä käytettiin sovinnon, yksimielisyyden ja konsensuksen rakentamisen instrumenttina. Tutkimus osoittaa, että nationalismia voidaan hyödyntää aggressioon kiihottamisen lisäksi myös myönteisten asioiden ajamiseen, kuten kansanryhmien välisen sovinnon edistämiseen, demokratian puolustamiseen, tuloerojen madaltamiseen perustelemiseen sekä monenkeskisen ulkopoliitiikan legitimointiin.

Pinochetin aikana omiin kansalaisiin kohdistuneen väkivallan legitimointiin käytetty militaristinen ja aggressiivinen nationalismi oli siis vain yksi versio chileläisestä nationalismista. Chileläisen nationalismin myönteisiä puolia ei ole aiemmin juuri tutkittu.

Avainkäsitteet: Chile, nationalismi, patriotismi, kansakunta, kansallinen identiteetti, retoriikka, transitio

SISÄLTÖ:

1. JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUSONGELMA.....	2
1.2 AIHEEN VALINTA, AINEISTO JA LUKUTAPA	4
1.3 OPINNÄYTETYÖN SJOITTUMINEN POLITIIKANTUTKIMUKSEEN	7
1.4 TUTKIMUKSEN RAKENNE.....	9
2. NATIONALISMI	10
2.1 NATIONALISMIN JA KANSAKUNNAN MÄÄRITELMIÄ	11
2.1.1 <i>Anderson ja ”kuvitellut yhteisöt”</i>	12
2.1.2 <i>Nationalismi ja kuvitellut yhteisöt Latinalaisessa Amerikassa ja Chilessä</i>	13
2.1.3 <i>Banaali nationalismi</i>	19
2.2 CHILELÄINEN ”SÄRÖYTYNyt KUVITELTU YHTEISÖ”	21
3. METODOLOGIA	26
3.1 RETORIikka	26
3.1.1 <i>Perelmanin argumentaatioteoria</i>	26
3.1.2 <i>Epidektinen puhe</i>	31
3.2 MENNEISYYSPOLITIikka, KÄSITEKAMPPAILU JA MYTHOPOEIA TRANSITIOSSA	32
4. NATIONALISMI 21 DE MAYO -PUHEISSA.....	37
4.1 KANSAKUNNAN EHEYTYMISEN IMPERATIIVI.....	37
4.1.1 <i>Sovinnon markkinointi ja ihmisoikeusloukkausten selvittämisen legitimointi</i>	38
4.1.2 <i>Asevoimien integrointi osaksi ”kuviteltua yhteisöä”</i>	50
4.1.3 <i>Menneisyyspolitiikka ja juhlapäivien politiikka</i>	58
4.2 DEMOKRATIAAN PALAAMISEN LEGITIMOINTI	68
4.2.1 <i>Demokraattinen ja ei-autoritaarinen Chile</i>	68
4.2.2 <i>Demokratian kehittäminen ja hallintouudistusten perustelu</i>	75
4.3 CONCERTACIÓNIN TALOUSPOLITIIKAN LEGITIMOINTI	81
4.3.1 <i>Köyhyys – uhka Chilen yhtenäisyydelle</i>	82
4.3.2 <i>Chile ganador – matkalla kehittyneiden maiden joukkoon</i>	88
4.4 CHILEN PALAUTTAMINEN OSAKSI KANSAINVÄLISTÄ YHTEISÖÄ	93
4.4.1 <i>Chilen pahuus ”ulkopoliittisille juurilleen”</i>	94
5. POHDINTAA.....	100
LÄHDELUETTELO	104

1. JOHDANTO

Maailman hahmottaminen nationalismin linssien läpi on niin olennainen osa elämää, että ihmiskunnan jakautuminen kansakuntiin tuntuu täysin luonnolliselta. Ilmiön toinen ulottuvuus on se, että länsimaissa ajatellaan usein ”varsinaisen nationalismin” kaikonneen periferioihin. Nationalismi kuuluu läntisen identiteettikategorian näkökulmasta sinne, minne eksootiikkakin kuuluu: kaukaisiin, köyhiin maihin, joissa kiihkeät nationalistit taistelevat oman kansallisvaltion perustamisen puolesta (Billig 1995). Tämän näkökulman mukaan nationalisteja toimii esimerkiksi Pohjois-Kaukasuksella, Pohjois-Irakin kurdialueilla, Serbiassa, Kosovossa, Sri Lankan tamilialueilla ja Tiibetissä. Nationalismi näyttäisikin muuttuneen esimerkiksi uutistekstissä kiihkeän tai väkivaltaisen poliittisen separatismien synonyymiksi. Länsimaissa edelleen vaikuttavan nationalismien katsotaan liittyvän erityisesti äärioikeistolaisiin liikkeisiin. Näistä syistä johtuen nationalismia on vaikea havaita rauhanomaisissa sosiaalisissa muutoksissa, joissa vieläpä johtavina voimina on vasemmistopuolueita.

Eräs tällainen länsimaisen valtioperinteen piirissä tapahtunut, rauhanomainen ja keskustavasemmistolaisen puolueliittouman johtama sosiaalinen muutos viime vuosilta on ollut Chilen transitio autoritaarisesta sotilasvallasta¹ demokratiaan. Chilen järjestelmänvaihdosta

---

¹ Omien havaintojeni perusteella Pinochetin kautta kutsutaan arkikielessä Chilessä useimmiten nimellä *dictatura*. Akateemisissa keskusteluissa näkee nimityksiä ”sotilasvalta”, ”autoritaarinen valta” ja ”diktatuuri” (ks. tiivistelmä keskustelusta Huneus 2007, 16–24). Mikään edellä mainituista ei ole sinänsä väärä tai oikea vaan kysymys on painotuseroista. Koska tutkimukseni ei keskity hallintomuotojen välisten erojen analyysiin, käytän näitä kaikkia kolmea rinnakkain tautologian välttämiseksi. A.K.

on tutkittu paljon, mutta nationalismin rooliin siinä ei ole juurikaan kiinnitetty huomiota. Chileläiset itse vieroksuvat nationalismi-käsitteen käyttöä, sillä Pinochetin hallinto legitimoimiin kansalaisiinsa kohdistunutta väkivaltaista repressiota pitkälti juuri nationalistisella retoriikalla. Pinochetin aikaa edeltävä nationalismi puolestaan liitetään usein 1930-luvulla nousseeseen anti-imperialistiseen nationalismiin tai *Movimiento Nacional Socialista*n (Chilen kansallissosialistinen puolue) toimintaan. Nationalismi-käsitettä kohtaan tunnettu vastenmielisyys näkyy Chilessä myös nationalismintutkimuksen puutteena historian ja yhteiskuntatieteiden saralla. Patrick Barr-Mejei'n (2001, 16) mukaan chauvinistisen ja aggressiivisen nationalismin painottaminen on johtanut siihen, että vaihtoehtoisten demokraattisten nationalismien olemassaolo on kielletty. Tässä tutkimuksessa keskitytään nationalismin myönteiseen rooliin, joka sillä on ollut Chilen transitoaikana.

1.1 Tutkimusongelma

Chilen transitiota on kuvattu akateemisessa tutkimuksessa ”reformiksi” erotuksena ”repeämästä” (Huneus 2007, 1–2). Tällä viitataan siihen, että kenraali Augusto Pinochetiin vahvasti henkilöitynyt autoritaarinen aika ei päättynyt sotilasvallan romahdukseen, kuten esimerkiksi Espanjassa Francon kuolemaan ja Argentiinassa tappiolliseen *Guerra de las Malvinasiin* (Falklandin sota). Chilessä transito alkoi sen jälkeen kun Pinochet oli hävinnyt jatkokauttaan koskevan kansanäänestyksen vuonna 1988. Järjestelmänvaihdos toteutettiin kokonaan autoritaarisen hallinnon säätämän vuoden 1980 perustuslain institutionaalisissa puitteissa. Vuoden 1989 presidentinvaalit voittanut keskustavasemmistolainen puolueliitto *Concertación* sai politiikassaan vastaansa yhtenäiset asevoimat, itsetietoisien oikeiston ja vaikutusvaltaisen liike-elämän, jotka eivät suostuneet nöyristeleämään uusien vallanpitäjien edessä vaan jarruttelivat uudistusehdotuksia. Lisäksi Pinochetia kannattaneella oikeistolla oli enemmistö kongressin ylähuoneessa, ja Pinochet itse jatkoi edelleen asevoimien komentajana vuoteen 1998 asti. *Concertación* ei siis voinut runnoa uudistuksia läpi väkisin vaan hitaasti oikeistoa, asevoimia ja liike-elämää vakuutellen ja suostutellen. Voidaankin väittää, että Chilen transito on ollut luonteeltaan poikkeuksellisen retorinen prosessi. Nationalismin lisäksi tieteellisessä tutkimuksessa *Concertación*in politiikan retoriset ulottu-

vuudet ovat jääneet pitkälti huomiotta.

Tässä tutkimuksessa pyritään avaamaan uusia näkökulmia chileläiseen nationalismiin tarkastelemalla sen roolia transitoaikana Concertaciónin presidenttien retoriikassa. Etsin pro gradu -työssäni vastausta kysymykseen: *miten Concertaciónin presidentit hyödynsivät nationalismia retoriikkansa resurssina pyrkiessään legitimoimaan politiikkaohjelmiaan transitoajan Chilessä?* Kiinnitän huomioni erilaisiin kansakunta- ja isänmaanarraatioihin sekä kansallisen identiteetin diskursseihin, joita presidentit käyttivät argumentaatioissaan poliittisten tavoitteidensa legitimoimiseksi. Samalla tarkastelen presidenttien retorisia keinoja, kuten argumentaatiotekniikoita, joilla yleisöä suostuteltiin politiikkaohjelmien kannalle. Olettamukseni on että, ”horisontaalisen toveruuden” luomiseen kykenevä nationalismi oli yksi tärkeimmistä retoriikan resursseista presidenttien puheissa. Tämä johtui Chilen vaikeasta poliittisesta tilanteesta transition alkuvaiheessa: presidentit joutuivat jatkuvasti tasapainoilemaan oikeiston ja vasemmiston välillä. Ratkaisuksi muodostui ”banaali” nationalistinen konsensuspuhe, jota voitiin käyttää yhteisymmärryksen luomiseen useissa eri kysymyksissä. Tutkimuksen sivujuonteena tarkastastelen menneisyyspolitiikkaa, eli sitä miten presidentit pyrkivät sitomaan Chilen konfliktisen lähihistorian narraatioon yhtenäisestä kansakunnasta. Menneisyyspolitiikan osana presidentit joutuivat myös käymään kamppailua Pinochetin ajan retorisen ja institutionaalisen perinnön kanssa keskeisten käsitteiden, kuten kansakunnan, isänmaan ja demokratian sisällöstä. Käsitekamppailussa apuna toimi myös tutkimuksessa tarkasteltava *mythopoeia* eli myyttien luominen.

Concertaciónin presidenttien retoriikkaa kannattaa tutkia, sillä he olivat keskeisessä asemassa transitoajan politiikassa. Chilen poliittinen järjestelmä on presidentiaalinen, ja perustuslaki takaa presidentille laajat valtaoikeudet. 17-vuotisen sotilasvallan päätyttyä presidenteillä oli neljä keskeistä poliittista kampanjaa, jotka piti markkinoida chileläisille: kansallinen sovinto oli saatava aikaan ja kansakunnan oli ”eheydyttävä” sotilasvallan jäljiltä; sotilasvallan paluu oli estettävä ja demokratiaa vahvistettava; vahvaa talouskasvua synnyttänyt uusliberalistinen talousjärjestelmä oli säilytettävä, mutta samalla maassa vallitsevaa syvää sosiaalista eriarvoisuutta oli vähennettävä; lisäksi Chile oli palautettava ”hylkyvaltiosta” takaisin kansainvälisen yhteisön ”normaaliksi” jäseneksi. Erityisen kiivasta uudistus-

työ oli transiitioajan kolmen ensimmäisen presidentin, kristillisdemokraattien Patricio Aylwin Azócarin (1990–1994) ja Eduardo Frei Ruiz-Taglen (1994–2000) sekä sosialistipuolueen Ricardo Lagos Escobarin (2000–2005) presidenttikausilla. (Collier & Sater 2004, 390–391; Huneus 2008, 449–471; Wilhelmy & Durán 2003)

1.2 Aiheen valinta, aineisto ja lukutapa

Kiinnostuin Latinalaisesta Amerikasta aloittaessani espanjan opinnot Jyväskylän yliopistossa vuoden 2002 talvella. Parin vuoden opiskelun jälkeen aloimme mieltä nykyisen vaimoni kanssa yhteistä matkaa Etelä-Amerikkaan, ja kohteeksi valikoitui erilaisten käänteiden jälkeen Chile. Kielitaitomme ei ollut vielä tuolloin kummoinen, joten yllytin Jyväskylässä asuvan chileläisen ystäväni soittamaan santiagolaiseen yliopistoon, että ottaisivatko he vastaan kaksi omarahoitteisesti opiskelevaa *gringoa*². Vuoden 2005 syksyllä astelimme sitten puoliummikkoina Latinalaisen Amerikan politiikkaa käsittelevälle luennolle *Universidad de Artes y Ciencias Sociales* -yliopistoon, joka osoittautui vasemmistoradikaalien, anarkistien ja marxilais-leniniläisten suosimaksi opinahjoksi. Puolen vuoden opiskelu Arcisissa herätti minussa suuren kiinnostuksen Chilen historiaa ja erityisesti *Unidad Popularin*, Pinochetin sotilasvallan ja transiitiokauden aikaista politiikka kohtaan. Päätin tuolloin, että tulevan graduni aihe liittyisi Chileen.

Monien mutkien jälkeen päädyin nationalismintutkimukseen. Nationalismi on kiinnostanut

---

² Aiemmin vain yhdysvaltalaisiin viitannut hieman pejoratiivinen ilmaisu *gringo* on Chilessä omakohtaisten kokemusteni perusteella laajentunut koskemaan ketä tahansa vaaleahiuksista ja sinisilmäistä ihmistä, joka on kotoisin Euroopasta, Pohjois-Amerikasta, Australiasta tai Uudesta-Seelannista. A.K.

minua pitkään, ja osaltaan kiinnostusta on ruokkinut asuminen kolmella eri mantereella ja tutustuminen suomalaisen nationalismin lisäksi australialaiseen ja chileläiseen nationalismiin. Aineistonkeruu jäi Chilessä tekemättä, mutta alkuperäislähteiden käyttöön vaadittava kielitaito tuli hankittua. Päädyin hakemaan vastausta tutkimusongelmaani presidenttien vuosittain pitämien kansakunnan tilaa käsittelevien puheiden kautta. Sain ladattua puheet kovalevylleni pdf-tiedostoina Chilen kongressin kirjaston historia-arkistosta. Aineisto osoittautui laadullisesti jopa toivottua paremmaksi ja varsin hyvin nationalismitutkimukseen sopivaksi. Kyseiset 21 de Mayo -puheet pidetään vuosittain kongressin lainsäädäntäkauden avajaisissa toukokuun 21. päivänä (*Día de los Glorias Navales*), jolloin muistellaan Chilen laivaston urhoollista mutta traagisesti päättynyttä taistelua Tyynenmeren sodan (1879–1884) alkuvaiheessa. Chile hävisi tuona päivänä vuonna 1879 käydyn Iquiquen meritaistelun arkkivihollistaan Perua vastaan. Sotilaallisen alivoiman takia alakynteen jääneet chileläiset taistelivat kuolemaansa saakka epätoivoisessa tilanteessa, minkä vuoksi Iquiquen taistelun katsotaan symbolisoivan chileläistä patriotismia puhtaimmillaan. Luotien suihkeessa ”martyyrikuoleman” chileläisyyden alttarilla kokeneesta kapteeni Arturo Pratista kehkeytyi kansallissankari. Toukokuun 21. päivään liittyy siis Chilessä vahvaa nationalistista latausta, ja presidentti-instituutiolle on annettu oikeus edustaa chileläisyyttä tuona päivänä. Siksi presidenttien puheet ovat kiinnostava tutkimuskohde.

Tutkimusta varten luin läpi kaikki 18 sotilasvallan jälkeistä puhetta vuosilta 1990–2007. Chilen ensimmäinen naispuolinen presidentti Michelle Bachelet Jeria (2006–) käytti nationalistisia argumentteja puheissaan huomattavasti vähemmän kuin miespuoliset edeltäjänsä³.

---

³ Latinalaisen Amerikan uusien naispresidenttien käyttämä retoriikka ansaitsisi oman tutkimuksensa. Olisi kiinnostavaa tarkastella, puhuvatko naispoliitikot Latinalaisessa Amerikassa yleisesti ottaen vähemmän nationalistisesti kuin mieskollegansa. Nationalismin kieli on pitkäl-

Koska Bacheletin presidenttikausi on vielä tätä kirjoitettaessa kesken, päätin rajata lopullisen aineiston 16 ensimmäiseen puheeseen. Osa puheista oli hyvin pitkiä, yli 80-sivuisia, lyhyimmät noin 30-sivuisia. Puheet käsittelevät kunkin vuoden keskeisiä poliittisia, sosiaalisia, hallinnollisia, taloudellisia ja kulttuurisia kysymyksiä. Vertailun vuoksi sisällytin aineistoon myös kolme Augusto Pinochetin pitämää puhetta vuosilta 1974–1980. Näin pystyin vertaamaan, miten Pinochet ja puolestaan Concertaciónin presidentit käyttivät keskeisiä nationalismiin liittyviä termejä.

Aineiston laajuus asetti vaatimuksia myös metodin suhteen. Metodini tuli toimia mahdollisimman selväpiirteisenä teoreettisena kehyksenä, jonka puitteissa aineiston analyysi tapahtuisi systemaattisesti. Valitsin lukutavaksi belgialaisen filosofin ja oikeusoppineen Chaïm Perelmanin argumentaatioteorian, joka on esitetty pääpiirteissään teoksissa *The Realm of Rhetoric* (1982) ja *The New Rhetoric* (1971). Laadin tutkimusta varten Perelmanin typologiaa seurailevan analyysikehikon, jonka lokeroihin sijoitin aineistosta löytyneet ”nationalistiset” kohdat. Perelman ja Olbrecht-Tyteca (1971) ovat löytäneet yli 100 argumenttityyppiä, joilla puhuja voi yrittää vakuuttaa tai suostutella yleisön omien väitteidensä taakse. Tutkimukseni kannalta ei ollut järkevää mennä näin hienojakoiseen analyysiin, sillä tavoitteenani on ollut tarkastella nationalismin roolia retoriikan resurssina. Kari Palosen (1996, 145) Quentin Skinner -tulkintaa soveltaen voidaan tiivistää, että tutkimuksessani mielenkiinnon kohteena ovat presidenttien puheaktien nationalismia resurssinaan käyttävät ”poinnit”, eli tutkin puheita toimijan intentioista käsin. Tarkastelen J.L. Austinin (1962, 98–101)

---

ti sukupuolittunut ”patriarkalisesti”, mikä johtuu sen syntymäajan yhteiskuntien aatemaailmasta. Chilen presidenttien kohdalla oli havaittavissa, että Bacheletin käyttämä kieli oli modernimpaa kuin edeltäjiensä. Bachelet puhui ”pohjoismaalaissozialidemokraattisesti” hyvinvointiyhteiskuntaa ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta painottaen. Toisaalta on kyseenalaista, johtuvatko erot biologisesta ja sosiaalisesta sukupuolesta vai presidenttien henkilökohtaisista ominaisuuksista. A.K.

termein ilmaistuna kunkin performatiivisen puheaktin ”illokuutiota”, eli sanojen taustalla olevaa intentiota, en ”perlokuutiota”, eli toiminnan vaikutuksia kuulijoissa. Puheaktien perlokuutioiden tutkiminen vaatisi oman empiirisen tutkimuksensa. Lähestymistapa tiivistää myös tämän tutkimuksen näkökulman politiikka-käsitteeseen; se ymmärretään nimenomaan toiminnallisessa mielessä.

Tutkimusprosessi eteni siten, että luin presidenttien puheet läpi ja poimin tekstistä löytyneet kohdat, joissa käytettiin nationalismiin liittyvää terminologiaa tai kielikuvastoa. Nationalismi ymmärretään tässä tutkimuksessa ”kuviteltujen yhteisöjen” (Anderson 1991) ylläpito- ja uusintamistoimintana (ks. luku 2). Sijoitin löytämäni 150 sitaattia taksonomisesti omiin lokeroihinsa. Analyysikehikko osoittautui toimivaksi, sillä sen avulla oli helppo hahmottaa puheista yhteisiä teemoja sekä erotella argumentaation premissejä ja tekniikoita. Kielen merkitykset ovat aina jossain määrin ambivalentteja, joten osa löydettyistä sitaateista olisi voitu kiistatta sijoittaa myös johonkin toiseen lokeroon. Olen tutkijana tehnyt valintoja eri tulkintojen välillä nojaten omiin ajattelumalleihini ja kokemusmaailmaani. Yleissääntönä pidin kunkin sitaatin sijoittamista lokeroon, jonka ”tunnusmerkit” sitaatti täytti parhaiten.

Chilen sotilasvallan aikana maan salainen poliisi ja turvallisuuselimet eivät aristelleet käyttää väkivaltaa vastustajiensa tai sellaisiksi luultujen nujertamisessa. Maassa tehtiin paljon ihmisoikeusloukkauksia, jotka ovat osin vieläkin selvittämättä. Tästä johtuen Concertaciónin presidenttien oli otettava lähimenneisyyden tapahtumat ”haltuun” ja sidottava ne jollakin tavalla kansakuntanarraatioon. Tämän vuoksi tutkimukseni sivuaa myös menneisyyspolitiikkaa (Nyyssönen 1999), vallan käsitteiden ”uudelleenkerrota” ja myyttien luomista (Wydra 2008).

1.3 Opinnäytetyön sijoittuminen politiikantutkimukseen

Politiikkaa ei voi tutkia tutkimatta kieltä, sillä kieli on poliittista ja politiikka on kielellistä, kuten Palonen ja Summa (1996, 13) ovat asian muotoilleet. Pro gradu -työni voidaan meto-

dologiansa puolesta liittää politiikantutkimuksen traditioon, joka 1970- ja 1980-luvulta alkaen on kiinnittänyt enenevässä määrin huomiota poliittisen toiminnan kielellisiin ja retorisiin ulottuvuuksiin. Jaan ”retorisen käänteen” ydinajatuksen, jonka mukaan auktoriteetit ovat suhteellisia ja yleisön vakuuttamiseksi on luonnollisen kielen maailmassa käytettävä argumentaatiota (Perelman 1982; Palonen & Summa 1996, 7). Samasta aiheesta ei ole kirjallisuusviitteiden perusteella tehty tutkimuksia Suomessa. Perelmanilaista retorista luentaa on toki käytetty paljon, esimerkiksi Riikka Kuusiston (1999) väitöskirjassa. Kuusisto analysoi tutkimuksessaan läntisten suurvaltajohtajien sotaretoriikkaa Persianlahden sodan ja Balkanin kriisin aikoihin.

Temaattisesti tutkimukseni puolestaan liittyy Latinalaisen Amerikan nationalismien tutkimukseen. Modernistista, Chileä koskevaa nationalismintutkimusta on englannin kielellä melko vähän, ja tutkimus keskittyy lähinnä Yhdysvaltoihin. Modernismilla tarkoitetaan tässä yhteydessä nationalismintutkimuksen koulukuntaa, joka näkee kansakunnat nationalismien tuotteina ja siten suhteellisen tuoreina ilmiöinä ihmiskunnan historiassa. Lähimpänä opinnäytetyötäni linjaa on chileläistaustaisen yhdysvaltalaisutkijan Patrick Barr-Mejei’n *Reforming Chile: Cultural Politics, Nationalism, and the Rise of the Middle Class* (2001), joka tarkastelee keskiluokan pyrkimyksiä vahvistaa nationalistisella ohjelmalla omaa asemaansa eliitin ja työväenluokan kustannuksella parlamentaarisen tasavallan aikana (1891–1925). Chileläistä tutkimusta on kirjallisuusviitteiden perusteella kohtalaisen vähän, osasyynä tähän on nationalismin synkkä lähimenneisyys Chilessä. Modernistisesta näkökulmasta kirjoitettuja chileläisiä monografioita olen tavannut vain yhden, Jorge Pinton *Formación del Estado y la nación, y el pueblo mapuche: De la inclusión a la exclusión* (2003), joka käsittelee kansallisvaltion ja kansakunnan muotoutumista erityisesti mapuche-intiaanien eksklusion näkökulmasta. Merkittävin chileläistä nationalismia käsitellyt tutkija lienee santiagolainen sosiologi Jorge Larraín. Hänkään ei tosin mainosta tutkivansa nationalismia vaan kansallista identiteettiä (!). Olen saanut arvokasta ”sisäpiirin tietoa” chileläisen kansallisen identiteetin rakentumisesta Larraínin monografiasta *Identidad chilena* (2001) sekä Nations and Nationalism -lehdessä julkaistusta artikkelista *Changes in Chilean identity: thirty years after the military coup* (2006).

Toisaalta tutkimukseni voidaan lukea osaksi suomalaista Latinalaisen Amerikan tutkimusta. Pieni tutkijayhteisö on keskittynyt enimmäkseen Helsingin yliopiston Iberoamerikkalaiseen keskuksen. Latinalaisamerikkalaisen nationalismin tutkimukseen on Suomessa erikoistunut käsittääkseni vain Jussi Pakkasvirta (ks. Pakkasvirta 1997), joka on tutkinut erityisesti maanosan 1900-luvun alkupuolen intellektuellien kontinentaalaisia utopioita.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Luvussa 2 luodaan yleiskatsaus modernistiseen nationalismiin tutkimukseen sekä tarkastellaan latinalaisamerikkalaisen ja chileläisen nationalismin erityispiirteitä. Esitys on hyvin yleisluontoinen, mutta mielestäni se puolustaa paikkaansa. Nationalistisessa retoriikassa vedotaan usein ajallisesti kaukaisiin asioihin, kuten 1800-luvun alun kreolipatriotismiin, minkä vuoksi on hyvä tarkastella lyhyesti muun muassa Chilen itsenäistymistä. Luvussa 3 esitellään tutkimuksen metodologiaa. Käyn luvussa läpi Perelmanin argumentaatioteorian pääkohdat sekä Aristoteleen määritelmän epideiktisestä puheesta. Lisäksi luon lyhyen katsauksen menneisyyspolitiikkaan, käsittekkamppailuun ja mythopoeiaan transitioyhteiskunnissa. Luvussa 4 esitetään tutkimuksen tulokset teemoittain. Opinnäytetyön päätösluvussa pohdin tutkimuksen antia.

2. NATIONALISMI

Vaikka nationalismin aikakauden on ennustettu hiljalleen hiipuvan ja kansakuntien merkityksen vähenevän, ovat kansakunta ja kansallisvaltio edelleen poliittisen organisoitumisen keskeiset periaatteet (Pakkasvirta 2005b, 376; vrt. Hobsbawm 1990, 182–183). Barry Buzanin (1991) mukaan nationalismin voima on siinä, että se tarjoaa vakaan ja kustannustehokkaan tavan sitoa tietyllä territorion asuvat ihmiset valtioon. Suhde on symbioottinen: valtion tehtävä on suojella kansakuntaa ja ilmaista sen olemusta, kansakunta puolestaan tarjoaa valtiolle vahvan identiteetin kansainvälisessä järjestelmässä sekä sisäisen legitimitetin valtion olemassaololle (Buzan 1991, 73–85). Toisaalta psykologian näkökulmasta katsottuna nationalismin sitkeys voidaan ymmärtää ihmisyyteen olennaisesti kuuluvien ilmiöiden, kuten kuolemanpelon ja eksistentiaalisen ahdistuksen näkökulmasta: nationalismia on olemassa, koska ihminen kaipaa vastauksia elämän satunnaisuuden edessä. Antropologi ja Kaakkois-Aasian tutkija Benedict Andersonin (1991) mukaan nationalismia ei tulisikaan käsitellä liberalismilla ja marxismilla kaltaisena ideologiana vaan pikemminkin uskontoon tai sukulaisuuteen vertautuvana ajattelutapana ja ilmiönä. Näkemystä perustelee ensinnäkin se, ettei nationalismilla ole yhtenäistä oppirakennelmaa tai suuria ajattelijoita, kuten liberalismilla ja marxismilla (Anderson 1991, 5; Pakkasvirta & Saukkonen 2005b, 15). Osaltaan juuri oppirakennelman puuttuminen tekee nationalismista kameleonttimaisen muuttujan, jota voidaan räätälöidä uusiksi ja käyttää lähes loputtomasti poliittisen toiminnan resurssina ja legitimitetin lähteenä.

Toisaalta nationalismi lievittää uskonnon tavoin eksistentiaalista ahdistusta liittämällä ihmisen yksilöä suurempaan historian ketjuun ja tuottamalla näin jatkuvuuden tunnetta olemassaolon mysteerin edessä. Aika ajoin peilin edessä esitettyyn perustavanlaatuisen kysymyksen ”kuka minä olen?”, nationalismista saa vastauksen, kuten ”olen suomalainen” tai ”olen chileläinen”. Nationalismi tarjoaa vastauksia myös ihmisen olemassaolon päättymiseen. Ihminen pelkää kuolemaa ja nationalismi tarjoaa lohtua lupaamalla, että vaikka yksilö kuolee, kansakunta jatkaa elämäänsä ikuisesti. Kansakuntien sukupolvet ylittävää jatkumoa symboloivat esimerkiksi tuntemattoman sotilaan haudat, jotka ovat tarkoituksella tyhjiä – haudassa ei ole luita, vaan ”aavemaisia kansallisia kuvitelmia” (Anderson 1991, 9–11). On

syötä kuitenkin painottaa, ettei nationalismi ole uskonto, vaikka siinä on uskonnonomaisia piirteitä. Eräänlaisena kansalaisuskontona nationalismi liikkuu samoilla eksistentialistisilla vesillä kuin uskonnot muttei sinänsä voi kilpailla niiden kanssa. Kukaan ei veden varaan jouduttuaan rukoile Suomea, huomauttaa osuvasti Johannes Remy (2005, 62). Sukulaisuuden puolestaan viittaa se, että kansakunnat periytyvät automaattisesti (koulutuksen, propagandan ja indoktrinaation avulla) sukupolvelta toiselle hieman kuin suvun jäsenyys. Vähintään kymmenet miljoonat ihmiset ovat olleet parin viime vuosisadan aikana valmiit uhraamaan henkensä kansakuntiansa puolesta. Kansakunta koetaan samalla tavalla puolustamisen arvoiseksi kuin perhe tai suku. Lisäksi nationalistinen kielikuvat nojaavat pitkälti sukulaisuussuhteisiin: kansakunnan jäsenten sanotaan olevan veljiä ja siskoja keskenään, on olemassa veljeskansoja ja lisäksi kansakunnan synonyyminä käytetään usein ilmaisua isänmaa.

2.1 Nationalismin ja kansakunnan määritelmiä

Yhteinen piirre yrityksissä määritellä nationalismi ja sen keskeinen tavoite kansakunta on usein loppupäätelmä, jonka mukaan niitä on erittäin hankala määritellä. Parin viime vuosikymmenen aikana modernistinen nationalismintutkimus on päässyt yksimielisyyteen siitä, että romaanisista kielistä muihin kieliin lainattu käsite *nation* (lat. nasci = syntyä) on nykyisessä merkityksessään varsin nuori. Vielä keskiajalla käsite tarkoitti synnyinpaikkaa tai sukuyhteyttä, ja yhteys 'kansaan' germaanisten kielten *Volk* merkityksessä alkoi syntyä vasta 1500-luvulla. Toinen nationalismin keskeinen käsite *patria* (isänmaa) tarkoitti ennen 1800-lukua samaa kuin espanjan kielen *tierra* (maa), jolla viitattiin kotimaahan tai syntymäpaikkaan. Vasta Pohjois-Amerikan 13 siirtokunnan onnistunut itsenäisyystaistelu Englantia vastaan vuosina 1775–1883 sekä Ranskan vallankumous vuonna 1789 kytkivät suvereenin kansan muodostaman kansakunnan ja territorion toisiinsa luoden pohjan kansakunnan poliittiselle merkitykselle. Kesti vielä vuoteen 1925 asti ennen kuin esimerkiksi Espanjan Akatemian sanakirja tunnisti käsitteet *nación* ja *patria* nykyisenkaltaisessa merkityksessään, jossa niiden ajatellaan tarkoittavan yhteisöä, jota yhdistävät sama etninen ja kielellinen tausta sekä perinteet. (Hobsbawm 1990, 14–23)

Myös *nación* ja *patria* -käsitteiden muutoksen aiheuttanut ilmiö, nationalismi, on varsin tuore. Modernistinen koulukunta kiistää niin sanottujen primordialistien väitteet, joiden mukaan kansakunnat ovat luonnostaan olemassa olevia yhteisöjä, joihin kuuluminen on automaattista. Modernistinen tulkinta painottaa nationalismin ja kansakuntaisuus-ajattelun syntyneen 1700-luvun eurooppalaisten aatevirtausten, kuten valistuksen ja romantiikan sekä kapitalismin ja teollistumisen aiheuttamien poliittisten, taloudellisten ja kulttuuristen muutosprosessien myötä. Modernistit nostavat usein nationalismin symbolisiksi murroskohdiksi liberalismiin ja valistuksen innoittamien kreolitasavaltojen synnyn Amerikan mantereilla sekä Ranskan vallankumouksen. Keskeinen teesi modernisteilla on ollut se, että nationalismi luo kansakuntia eikä toisinpäin. (Pakkasvirta & Saukkonen 2005b, 25–35)

2.1.1 Anderson ja ”kuvitellut yhteisöt”

Modernistisen koulukunnan keskeinen vaikuttaja Benedict Anderson esitti laajasti siteeratussa *Imagined Communities* -teoksessaan (1991) teoriansa, jonka mukaan ”kansakunnat ovat kuviteltuja poliittisia yhteisöjä, jotka kuvitellaan rajallisiksi ja suvereneiksi”. Anderson perustelee väitettä sillä, etteivät pienimpienkään kansakuntien jäsenet voi koskaan tuntea tai tavata suurinta osaa yhteisön jäsenistä tai edes kuulla heistä. Silti yhteisön jäsenten mielissä elää ajatus heidän välisestä yhteydestään. Andersonille ”kuviteltu” ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin epäaito tai valheellinen. Hän näkee asian omien sanojensa mukaan antropologisesti: kaikki pientä kyläyhteisöä suuremmat yksiköt, joissa kasvokkainkontakti kaikkien jäsenten kanssa ei ole mahdollinen, ovat kuviteltuja. Kansakunta-kuvitelman rajallisuus puolestaan tarkoittaa sitä, ettei kansakuntaa koskaan kuvitella koko ihmiskunnan kattavaksi yhteisöksi – kiihkeimmätkään nationalistit eivät unelmoi tai edes toivo kaikkien maailman asukkaiden liittyvän heidän kansakuntaansa. Suvereenius taas viittaa siihen, että moderni kansakunta-käsite syntyi aikakaudella, jolloin valistus ja vallankumoukset mursivat Jumalan tahdosta olemassa olevien hierarkkisdynastisten imperiumien legitimizeettiä ja nostivat ’kansan’ kansakunnan keskiöön. Lopuksi kansakunnat kuvitellaan yhteisöiksi, sillä vaikka niiden sisällä saattaa ilmetä voimakastakin eriarvoisuutta tai riistoa, kansakunta koetaan silti yhteisön läpileikkaavaksi horisontaaliksi toveruudeksi. (Anderson 1991, 5–7)

Anderson kuvaa kirjassaan enimmäkseen kulttuurisia edellytyksiä, joita nationalismi vaatii kehittyäkseen. Prosessi alkoi Länsi-Euroopasta ja levisi sieltä hitaasti muualle. Muutosta joudutti erityisesti kirjapainotaidon ja kapitalismin liitto. Gutenbergiläinen mekaaninen kirjapaino mahdollisti kirjojen tuotantomäärien räjähdysmäisen kasvun ja niiden hintojen alenemisen. Kirjapainoala tarvitsi samalla uusia markkinoita, mikä näkyi julkaisutoimintana yhä useammilla kansankielillä. Kehitystä edesauttoi protestanttinen reformismi, jonka päävaatimuksia oli uskonnollisten kirjoitusten levittäminen tavallisen kansan pariin kielillä, joita nämä ymmärsivät. Kun lukutaitokin alkoi koulutuksen myötä yleistyä eliitin ulkopuolella, ihmiset tulivat pikkuhiljaa tietoisiksi muista ihmisistä, jotka elivät esimerkiksi valtakunnan toisella ääreläidalla, mutta olivat silti heidän kaltaisiaan. Vasta tämä anonyymi yhteisöllisyyden kokemus teki kansakunnasta järkeenkäyvän ja kiinnostavan samastumisen kohteen. Kansakunta-yhteisön menestykseen vaikuttivat myös muun muassa koulujärjestelmien kehittyminen, valtioiden rajojen tarkentuminen kartografian edistymisen myötä, väestönlaskennat ja muut tilastot, jotka helpottivat anonyymien yhteisön kuvittelemista. Lisäksi paikalliskulttuureiden kansallistaminen, toisin sanoen liittäminen kansalliseen narratioon, on ollut vahva kansakuntien tuottaja ja ylläpitäjä. Keskeisessä roolissa ovat olleet muun muassa museot, kansallisarkistot, erilaiset monumentit ja patsaat. (Anderson 1991, 9–46, 163–185)

2.1.2 Nationalismi ja kuvitellut yhteisöt Latinalaisessa Amerikassa ja Chilessä

On hankalaa sanoa yksiselitteisesti, missä nationalismi syntyi ja miten se on historian saatossa tarkalleen ottaen levinnyt. Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on se, että nationalismien syntymisen vaatimat kulttuuriset murrokset tapahtuivat Länsi-Euroopassa, mutta varsinainen nationalismien aikakausi alkoi Amerikan mantereiden kreolieliittien liberaalistasavaltalaisista itsenäisyys Hankkeista. Pohjois-Amerikan 13 siirtokunnan itsenäistyminen vuosina 1775–1783 ja Latinalaisen Amerikan 16 kreolitasavallan syntyminen 1800-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä tarjosivat Euroopan kansallisille liikkeille konkreettisia esimerkkejä nationalismien tuloksista. Amerikkalaiset kreolitasavallat olivat Ranskan vallankumouksen ohella ennen kaikkea innoituksen lähteitä eurooppalaisille nationalismeille, jotka

alkoivat menestyä erityisesti ”hullun vuoden” 1848 tienoilla. (Anderson 1991; Pakkasvirta 1997, 50–54)

Latinalaisamerikkalaiset kansakunnat ja kansallisvaltiot eivät syntyneet ja kehittyneet samalla tavalla kuin Euroopassa on totuttu ajattelemaan. Ensinnäkään Latinalaisessa Amerikassa kieli ei ollut kansallisten itsenäisyyspyrkimysten ja -taisteluiden keskiössä: kapinaan nousseet kreolit⁴ puhuivat samaa kieltä ja olivat karkeasti ottaen samaa geneettistä syntyperää tai ”rotua” kuin espanjalaiset, joita vastaan taisteltiin. Toisekseen kolonialismin loppumetreillä, 1700-luvun lopulla, Latinalaisessa Amerikassa eurooppalaistyypinen porvarillinen keskiluokka oli merkitykseltään olematon ja myös paikallista älymystöä oli vähän. Eurooppalaisille nationalismeille oli tyypillistä, että jonkin alueen intellektuaalinen eliitti ja keskiluokka pyrkivät herättämään alempien kansanosien ”kansallisen tietoisuuden” ja saamaan heidät mukaan poliittiseen toimintaan ja itsenäisyyskamppailuun uusien valtioiden luomiseksi. Näin tapahtui esimerkiksi Suomen suurruhtinaskunnassa. Sen sijaan Latinalaisessa Amerikassa itsenäisyysliikkeet olivat sosiaaliselta koostumukseltaan hyvin kapeita. Liikkeisiin osallistuivat ja niitä johtivat lähinnä kreolieliitin jäsenet, kuten merkittävät maanomistajat, liikemiehet, lakimiehet ja virkamiehet. (Anderson 1991, 47–48)

Eräs keskeinen latinalaisamerikkalaiseen nationalismiin vaikuttanut kehityspiirre on maanosan valtioiden varhainen itsenäistyminen. Maanosan koloniaaliset hallintoyksiköt itsenäistyivät kreolijohtoisiksi tasavalloiksi pääsääntöisesti kymmeniä vuosia aiemmin kuin valtaosa Euroopan nykyisistä kansallisvaltioista. Esimerkiksi Chile saavutti virallisen itsenä-

---

⁴ Kreoli (esp. criollo) tarkoittaa ihmistä, joka geneettisesti ”eurooppalainen”, mutta joka on syntynyt Amerikoissa. Myöhemmin käsite levisi tarkoittamaan missä tahansa Euroopan ulkopuolella syntyntä ”eurooppalaista”. (Anderson 1991, 47)

syyden vuonna 1818, kun Saksa ja Italia yhdistyivät 1870-luvulla, Norja vuonna 1905 ja Suomi vasta 1917. Euroopan tuorein kansallisvaltio on Kosovo, joka itsenäistyi helmikuussa 2008. Latinalaisen Amerikan valtioiden varhainen itsenäistyminen sekä vallankumousten elitistinen sosiaalinen koostumus ovat osasyynä siihen, että maanosan tasavaltojen on katsottu syntyneen ennen kansakuntia. Kun 1800-luvulla Euroopassa kansalliset liikkeet pyrkivät luomaan kansakunnille omia valtioita nationalismien hengessä, Latinalaisessa Amerikassa prosessi eteni toisinpäin. 1800-luvun alussa itsenäistyneet pioneeritasavallat syntyivät ensin ja kansakuntaa alettiin rakentaa vasta muodostetun valtion sisällä (Pakkasvirta 1997, 69; vrt. Miller 2006). Pakkasvirran mukaan kolonialismista vapautumisen jälkeen latinalaisamerikkalaisten tasavaltojen olemassaolon pohjana ei ollutkaan kansallinen identiteetti vaan siirtomaan-ajan luomat hallinnolliset rajat – kansakunnista nykyisessä merkityksessään voidaan puhua aikaisintaan vasta 1800-luvun lopun osalta. Lisäksi Latinalaisessa Amerikassa kolonialismin aika oli luonut maanosaan ”kontinentalistista” tietoisuutta jo ennen nationalismien nousua 1800-luvun alussa. Tämä näkyy latinalaisamerikkalaisena kulttuurisena identiteettinä, joka sisältyy lähes poikkeuksetta maanosan kansakuntanarraatioihin. (Pakkasvirta 2005b, 375; Pakkasvirta 1997, 69)

Kaksi yleisimmin esitettyä taustatekijää kreoleiden itsenäisyysliikkeiden voimistumiselle olivat Madridin 1700-luvun lopulla tiukentunut ote siirtomaistaan ja toisaalta valistusaatteiden ja romantiikan ajatusten leviäminen kolonoihin. Kuningas Carlos III muun muassa kiristi veroja, rajoitti alueen sisäistä kauppaa, keskitti hallintoa ja edisti voimakkaasti espanjalaisten muuttamista Amerikkaan. Toisaalta valistuksen aatteet levisivät espanjalaiseen Amerikkaan parantuneiden liikenneyhteyksien ja tiedonvälityksen nopeutumisen myötä. Nämä eivät kuitenkaan itsessään selitä, miksi kreoleiden kapina Espanjan kruunua vastaan puhkesi juuri kansallisessa muodossa. Andersonin mukaan vastaus löytyy kruunun poliitikkien suosia virkamieskierrossa Espanjassa syntyneitä espanjalaisia (*peninsulares*) siirtokuntien kreoleiden kustannuksella. Kreolit olivat siirtokunnissa aina tärkeämmässä asemassa kuin mestitsit, saati intiaanit tai mustat, mutta he olivat silti vähempiarvoisia kuin peninsulaarit. Kreolit saivat omistaa maata, käydä kauppaa ja osallistua paikallishallintoon virkamiehinä, mutta korkeimmat poliittiset ja uskonnolliset virat oli varattu Espanjassa syntyneille. Andersonin mielestä tämä ”lasikatto” oli keskeinen syy siihen, että kreolit alkoivat

tuntea keskinäistä kohtalonyhteyttä. Kun horisontaalinen solidaarisuus yhdistyi sanomalehdistön ja kirjapainotuotteiden luomaan julkiseen tilaan, saattoi anonyymisti kuviteltu poliittinen yhteisö alkaa muodostua. (Anderson 1991, 50–65)

Itsenäisen Chilen syntyminen noudattelee muun Latinalaisen Amerikan tavoin kaavaa, jossa yläluokkainen kreolieliitti nousi espanjalaisia vastaan (Pinto 2003, 94). Chilen itsenäisyyspäivää vietetään syyskuun 18. päivänä, jolloin muistellaan kreolijuntan perustamista Santiagossa vuonna 1810. Tuolloin emämaa Espanja oli vaikeuksissa Napoleonin valloitettua sen vuonna 1808. Vaikka juntan tavoitteena oli pitää Chile vielä kruunun alaisuudessa, sen perustaminen oli jälkikäteen ajatellen merkittävä historiallinen murros. Itsenäisyysotien aikaan separatismia kannattaneet kreolieliitin jäsenet pyrkivät legitimoimaan Espanjanvastaisia kampanjoitaan patriotismilla. Kansallistunne ei ollut kuitenkaan levinnyt väestön köyhän ja lukutaidottoman enemmistön parissa – kuvaavaa on, että kuningasmielisten rojalistien puolella taisteli paljon alaluokkiin kuuluvia ihmisiä, jotka eivät todennäköisesti olleet tietoisia nousevasta nationalismista. Lisäksi käsite *patria* tarkoitti vielä vallankumouksen alkuvaiheessa vuonna 1808 koko Espanjan imperiumia ja vasta vuoden 1810 tienoilla se alkoi viitata ensisijaisesti Chileen (Collier 1967, 207–208). Itsenäisyystaistelut olivat kuitenkin identiteettipoliittisesti merkittäviä tapahtumia: chileläiset kreolit alkoivat tietoisesti tehdä eroa itsensä ja espanjalaisten välillä. Espanjalainen kolonialistinen perintö ja espanjalaiset saatettiin avoimen pilkan kohteeksi. Heidän katsottiin olevan vastuussa Chilen takapajuisuudesta, väestön lukutaidottomuudesta sekä intiaanien alistetusta asemasta. Vastaa- vasti satoja vuosia espanjalaisia vastustamaan kyenneet etelän araukaani-intiaanit nousivat ihailun kohteeksi, ja heidän katsottiin edustavan Chilen suurta menneisyyttä. Idealisointi asettuu kiinnostavaan valoon, kun otetaan huomioon, että suuri osa mapuche-intiaaneista tuki itsenäisyysodissa espanjalaisia ja kuningasmielisiä. (Collier & Sater 2004, 40–41; Larraín 2001, 85; Barr-Melej 2001, 52–54)

Itsenäistymisen jälkeisen sekasorron päätyttyä konservatiivisen valtaryhmittymän niska- lenkkiin liberaaleista alkoi Chilessä 1830-luvulta eteenpäin tietoinen kansakunnan rakenta- minen, jonka yhtenä keskeisenä työkaluna oli kansalliskirjallisuuden synnyttäminen. Esi- merkiksi José Victorino Lastarria (1817–1888) kuvasi romanttisesti itsenäisyysotien kreo-

lipatrioottien sankaritekoja ja Chilen kauniita maisemia. Ajan nuoret intellektuellit saivat kirjallisen innoituksensa eurooppalaisesta romantiikasta, jossa oli keskeistä ajatus, että ihmiskunta oli jakautunut luonnostaan sisäisesti homogeenisiin mutta toisistaan erillisiin ryhmiin, joilla oli omat arvonsa, kiinnostuksen kohteensa sekä omanlainen ”kansanluonteensa”. Kansalliskirjallisuuden tehtävä oli heijastaa tätä kansanluonnetta. Kansallisromanttinen, virallinen ”valtiopatriotismi” oli kuitenkin luonteeltaan elitististä eikä se ottanut kuvastossaan lainkaan huomioon alempia kansankerroksia, vaikka sen tavoitteena oli sitoa kansa territorioon ja tehdä siitä lojaalia keskusvallalle. Kesti vielä pitkään ennen kuin ajatus chileläisyydestä identifikaation kohteena valui eliitin parista alas tavallisen kansan pariin. Varsinkin maaseudulla chileläisyys oli vieras ajatus maatyöläisille ja alustalaisille vielä kymmeniä vuosia itsenäistymisen jälkeen. Esimerkiksi 1860-luvulla maalaiset käyttivät yleisesti termiä Chile puhuessaan pääkaupungista Santiagosta. Kansakuntaa tärkeämpi identifioitumisen kohde alustalaisille oli suurtila, johon heidän elämänsä oli sidottu. Kaupungeissa nationalistiset ajatukset levisivät nopeammin muun muassa sanomalehtien myötä. (Collier & Sater 2004, 103; Collier 1967, 27; Barr-Melej 2001, 79–80)

Patrick Barr-Melej'n (2001) mukaan 1910-lukuun mennessä chileläinen nationalismi oli ja kaantunut kahteen vallitsevaan suuntaukseen: nousevan reformistisen keskiluokan progressiiviseen nationalismiin, joka oli oligarkian- ja vallankumouksenvastaista sekä perinteisen eliitin konservatiiviseen nationalismiin. Reformistinen keskiluokka pyrki progressiivisnationalistisella kulttuuri- ja sosiaalipoliittisella ohjelmallaan murtamaan perinteisen eliitin vallan ja samalla hillitsemään kurjissa oloissa eläneen työväenluokan vallankumouksellisuutta. Keskiluokan vaikuttajat toivat nationalismiin uudenlaista kuvastoa nostamalla maalaiselämän ja maatyöläiset identiteettinarraation keskiöön. Tältä ajalta on peräisin nykypäivään asti säilynyt *huason*, suurtilojen hevostmiehen, rooli chileläisyyden symbolina. Vaikka reformistinen keskiluokka pyrki moniin sosiaalisiin uudistuksiin, heidän tavoitteensa eivät olleet pyyteettömiä: lähtökohtana oli oman aseman kohentaminen eliitin ja työväenluokan kustannuksella. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, ettei monikaan ”progressiivinen nationalisti” halunnut lisätä alempien luokkien vaikutusvaltaa politiikassa, vaikka nostikin heidät kansallisiksi ikoneiksi. Esimerkiksi Chilen Sosialistisen työväenpuolueen (*Partido Obrero Socialista*) perustaja Luis Emilio Recabarren julisti 1900-luvun alkupuolella julkaistussa pamfle-

tissaan, ettei hänellä ollut ollut isänmaata koko elämänsä aikana, sillä *patria* oli eliitin luomus, jonka ulkopuolelle alaluokka jäi. (Barr-Melej 2001, 19–50, 73–74)

Chilen työväenluokassa nationalismi nähtiin kapitalismia ja eliitin valtaa tukevana porvarillisenä ideologiana aina 1930-luvulle asti. 1930-luvulta alkaen chileläinen työväenluokka omaksui vuosisadan alussa syntyneen maanosanlaajuisen anti-imperialistisen nationalismin retoriikkansa resurssiksi. Viimeistään 1930-luvun lopussa nationalismin eri versiot olivat läpäisseet chileläisen puoluekentän kokonaan. Esimerkiksi *Frente Popularin* (1937–1941) kansanrintamahallituksen aikaan anti-imperialistisen ja fasisminvastaisen nationalismi oli politiikan keskeinen viitekehys. Anti-imperialismi tarkoitti erityisesti Yhdysvaltain vaikutusvallan vastustamista sekä ulkomaisen pääoman kanssa liittoutuneen kotimaisen eliitin vastaisuutta. *Frente Popular* laati jopa nationalistisen koulutusohjelman, *Plan de Chileñidadin* (chileläisyys-suunnitelma), jolla ohjeistettiin esimerkiksi kouluja aloittamaan työviikko muistamalla isänmaata. Tämä tarkoitti lipun tervehtimistä kansallislaululla tai itsenäisyysotien sankarin Bernardo O’Higginsin ja Tyynenmeren sodan sankarin Arturo Prat’in muistelemista. Lisäksi opetussuunnitelmiin määrättiin sisällytettäväksi chileläistä kulttuuria käsitteleviä folkloristisia teemoja, kuten myyttien, legendojen, sanontojen, pelien, leikkien ja laulujen opettelua. Myös Salvador Allenden johtama vasemmistoliittouma *Unidad Popular* (1969–1973) omaksui edeltäjänsä *Frente Popularin* markkinoiman anti-imperialistisen nationalismin politiikkansa viitekehyykseksi. (Barr-Melej 2001, 77–140; Halperin 1965)

Nämä chileläisen nationalismin kolme päälinjaa saivat vuoden 1973 sotilasvallankaappauksen jälkeen rinnalleen uudenlaisen version. Pinochetin johtama sotilasjunta julistautui olevansa kommunismin- ja terrorisminvastainen *gobierno nacionalista*, eli nationalistinen hallitus (Pinochet 1974). Pinochet pyrki legitimoimaan hallintonsa kovia otteita taistelulla *patria* uhkaavaa kommunismia sekä äärivasemmistolaisia terrorismia vastaan. Pinochetin aikana sotilaallisuus, katolilaisuus ja autoritaarisuus nostettiin keskeiseen asemaan chileläisessä identiteettinarraatiossa. UP:n kannattajat, ay-aktiivit, vasemmistolaiset ja kommunistit puolestaan suljettiin chileläisyyden ulkopuolelle. Sotilashallinnon aikana heräteltiin henkiin myös vanhoja rotuteorioita, joissa korostettiin chileläisten olevan urhoollisia ja sotaisia.

(Larraín 2006, 325; Larraín 2001, 145–158, 181–194)

2.1.3 Banaali nationalismi

Tutkimusongelmani näkökulmasta on vielä syytä tarkastella nationalismia asemansa jo vaikiinnuttaneissa kansallisvaltioissa. Tämä ”kypsiä kansallisvaltioiden” nationalismi ei pyri luomaan uutta kansallisvaltioita väkivaltaisessa konfrontaatiossa, vaan muistuttamaan kansakunnan olemassaolosta arkipäiväisesti, niin ettei ihmisten tarvitse kiinnittää siihen erityistä huomiota. Michael Billig (1995) kutsuu ilmiötä banaaliksi nationalismiksi. Se tarkoittaa käytäntöjen kokonaisuutta, jolla ylläpidetään ja uusinnetaan kansakuntaisuutta ”luonnollisiksi” muuttuneissa kansakunnissa ja kansallisvaltioissa. Arkisessa kielessä nationalismi sijoitetaan periferiaan, jossa käydään väkivaltaisia kamppailuja oman kansallisvaltion perustamiseksi. Tyypillisiä ovat muun muassa ilmaisut, joiden mukaan ”me täällä” emme ole nationalisteja, kuten ”he siellä”. ”Täällä” ainoastaan ajatellaan maan etua, puolustetaan omaa kansallista identiteettiä tai ollaan isänmaallisia. Nykymaailmassa nationalismin ja nationalistien ajatellaan vaikuttavan esimerkiksi Kosovon itsenäistymisestä suivaantuneessa Serbiassa, pohjoiskaukasialaisissa Abhasiassa ja Etelä-Ossetiassa tai Pohjois-Irakin vuoristoseuduilla, mistä Kurdistanin työväenpuolueen PKK:n sissit kamppailevat Turkkiä vastaan pyrkimyksenään luoda itsenäinen kurdivaltio. Sen sijaan länsimaiseen valtioperinteeseen nojaavissa maissa, kuten Chilessä, Yhdysvalloissa ja Suomessa vältetään nationalismisanan käyttöä sen sisältämien pejoratiivisten konnotaatioiden vuoksi. (Billig 1995, 5–8)

Banaali nationalismi on siis modernien kansallisvaltioiden nationalismia. Sen metonymia ei ole kansalliskiihkon vallassa heilutettu lippu vaan virastotalon katolla laiskasti tuulessa leppattava huomaamaton lippu (Billig 1995, 8). Arkinen ja lattea nationalismi läpäisee sosiaalisen sfäärin kauttaaltaan: maailman jakautuminen kansakuntiin on lähtökohtainen kehikko, josta käsin lähes kaikki poliittinen toiminta muotoillaan. Banaali nationalismi ei vaadi tietoista huomiota osakseen vaan se on sulautunut kiinteäksi osaksi elämäämme emmekä enää tunnista sitä nationalismiksi. Uutiset rakentuvat kansakuntaisuuden pohjalle, oma kansakuntamme on keskeinen identifioitumisen kohteemme ja jopa nationalismia kritisoivat taiteilijat saattavat sanoa löytävänsä innoituksensa *kansallisesta* perinteestä. Kun kansakunta ja

kansallisvaltio ovat vakiinnuttaneet asemansa ”korvautuvat kansallisromanttiset runoilijat poliitikkojen arkisella proosalla ja eepiset balladit hallituksen raporteilla”. (Billig 1995, 5–9, 77)

Voidaan sanoa, että chileläinen nationalismi on siirtynyt banaalin nationalismin aikakauteen vasta sotilasvallan päättymisen jälkeen 1990-luvulla. Vielä 1960- ja 1970-luvulla maassa vaikuttivat voimakkaina rinnakkaisina ilmiöinä vasemmiston anti-imperialistinen nationalismi, oikeistolainen konservatiivinen nationalismi sekä jäänteet parlamentaarisen tasavallan ajan progressiivisesta nationalismista. Nationalismi ei ollut vielä tuolloin banaalia konsesuspuhetta vaan vaihtoehtoisten poliittisten ideologioiden, ennen kaikkea sosialismin ja oikeistolaisen konservatismiin, edistämiseksi tarkoitettua ja yhteiskunnan suunnan muuttamiseksi käytettyä eepistä puhetta. Vuoden 1973 sotilasvallankaappauksen jälkeinen aika oli erityisen mahtipontisen nationalismin aikaa. Jorge Larraínin (2006, 337) mukaan Chile ”perustettiin uudestaan” diktatuurin aikana, mikä ilmeni jatkuvana ja tietoisena aggressiivisen patriotismin lietsomisena ja runsaana kansallisten symbolien käyttönä, niin että sotilasvallan päättymisen jälkeen monet chileläiset olivat kyllästyneitä sotilasparaateihin ja kansallislauluun. Transitoaikana ”kysyntä” pateettiselle nationalismille alkoi hiipua. Patriotismin toteuttaminen siirtyi enenevässä määrin chileläisten urheilijoiden kannustamiseen ja viikon kestäviin itsenäisyyspäivän *Fiestas Patrias* -juhliin. Tosin aggressiivinen nationalismi nostaa mediassa ja ihmisten arkipuheessa aina välillä päätään erityisesti, jos Peru tai Bolivia uskaltaa vaatia Chileltä Tyynenmeren sodan jälkeen piirrettyjen rajojen siirtämistä.

Tässä opinnäytetyössä keskitytään tutkimaan chileläisen nationalismin banaalia aikakautta, vaikka välillä on välttämätöntä tarkastella vertailun vuoksi erityisesti Pinochetin aikaa. Alaluvun synteessä voidaan todeta, että nationalismi ymmärretään tässä tutkimuksessa banaalina kuviteltujen yhteisöjen ylläpitotoimintana, joka on jatkuvasti läsnä ihmisen elämässä ja osaltaan tiedostamatonta toimintaa. Lainaan tutkimukseeni sopivan määritelmän Pakkasvirralta ja Saukkoselta (2005b, 14):

”...nationalismi on ajattelu- ja puhetapa sekä ideologia ja poliittisen yhteisön ohjeistus, joka jakaa ihmiskunnan kansoihin ja maapallon alueet kansallisvaltioihin sekä tekee ihmisten

kansallisuudesta heidän identiteettinsä ja käyttäytymisensä kannalta tärkeän, ellei ratkaisevan seikan.”

Määritelmän vahvuus on siinä, että se näkee nationalismin tapana toimia maailmassa. Toiseksi määritelmässä otetaan huomioon, että vaikka esimerkiksi Anderson ei pidä nationalismia ideologiana, niin silti nationalismia käytetään ideologian tavoin. Nationalistinen prinssiippi on usein sisällytettynä käytännössä kaikkien puolueiden toimintaan huolimatta sijoittumisesta vasemmisto–oikeisto-akselilla. Nationalismi poliittisen yhteisön ohjeistuksena viittaa taas siihen, että kun nykyisin perustetaan poliittinen yhteisö, se on edelleen lähötkohtaisesti kansallisvaltio.

Kansakunta puolestaan ymmärretään tässä tutkimuksessa, Andersonia soveltaen, sukupolvelta toiselle periytyväksi, anonymisti kuvitelluksi poliittiseksi yhteisöksi, joka rakentuu narratiivisesti ja symbolisesti abstraktista luonteestaan johtuen. Narraatiot voivat liittyä esimerkiksi myytteihin yhteisestä historiasta, historialliseen territorioon, kieleen, uskontoon ja etnisyyteen. Kansakuntaa representoidaan paitsi symbolein, kuten kansallislaulujen, lippujen, juhlapäivien, patsaiden, museoiden ja erilaisten kulttuuri-instituutioiden muodossa mutta myös arkisesti elämällä ”kansakuntaista” elämää. Kansallinen identiteetti puolestaan tarkoittaa identifioitumista kansakuntaan sekä niitä käytäntöjä ja puhetapoja, joilla identifikaatiota ”eletään” sosiaalisessa todellisuudessa.

2.2 Chileläinen ”säröytynyt kuviteltu yhteisö”

Sosiologi Jorge Larraínin (2006) mukaan chileläinen kuviteltu yhteisö on edelleen ”säröytynyt” Pinochetin johtaman 17-vuotisen sotilasvallan jäljiltä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, etteivät monet chileläiset pysty vielääkään tuntemaan kuvitellun yhteisön edellyttämää horisontaalista toveruutta ”toisella puolella” olleita chileläisiä kohtaan (Larraín 2006, 327–328). Vaikka diktatuurin aika oli 1900-luvun pahin isku kansanryhmien väliselle luottamukselle, olivat sosiaaliset jännitteet alkaneet nousta jo vuosia ennen vallankaappausta. Koska tässä tutkimuksessa tarkastellaan nationalismia hyödyntävää sovitteluhenkistä konsensus-

retoriikkaa, on myös kansanryhmien välisen konfliktin historiaa syytä tarkastella lyhyesti.

Chileläisten jakautuminen ystäviin ja vihollisiin juontaa juurensa jo kolonialismin ajalta periytyvään jyrkkään yhteiskunnalliseen epätasa-arvoon, jota poliittinen järjestelmä ei onnistunut tasoittamaan 1900-luvun kuluessa. Maanomistus oli Chilessä kolonialismin perintönä keskittynyt kapean eliitin käsiin, kuten yleisesti muissakin Latinalaisen Amerikan maissa. Lisäksi maatyöläisten ja teollistumisen synnyttämän urbaanin työväenluokan elinolosuhteet pysyivät kehnoina vuosikymmenestä toiseen, mikä kanavoitui vasemmiston massaliikkeiden nousuna erityisesti 1930-luvulta eteenpäin. Yhteiskunnallinen polarisoituminen kiihtyi 1960-luvulta eteenpäin. Syynä oli erityisesti maareformilaki, joka hieman yllättäin hyväksyttiin vuonna 1962 oikeistolaisen Jorge Alessandrin presidenttikaudella (1958–1964). Maareformin käynnistämiseen vaikutti merkittävästi Yhdysvaltain hallinnon painostus: taustalla oli presidentti John F. Kennedyn (1961–1963) kommunisminvastainen uudistusohjelma Edistyksen liitto, joka ajoi muun muassa maareformeja Latinalaisessa Amerikassa. Myös Chilen katolinen kirkko oli kääntynyt maareformin kannalle. Uudistuksia päästiin toteuttamaan käytännössä kristillisdemokraatti Eduardo Frei Montalvan (1964–1970) hallituskaudella. Maareformin oli määrä puuttua paitsi epätasaiseen maanomistukseen, maatyöläisten surkeisiin työehtoihin, palkkaukseen ja asumisoloihin mutta myös maatalouden tehoittamiseen, minkä vuoksi Chile joutui tuomaan maahan paljon elintarvikkeita. Frein hallitus aloitti *haciendojen* (suurtila) pakkolunastukset ja edisti voimakkaasti maatyöläisten organisoitumista ammattiliittoihin. Tämä sai luonnollisesti maanomistajajärjestöt ja oikeiston varpailleen. Vuonna 1967 hallitus sääti uuden ja edellistä kunnianhimoisemman lain, jonka avulla Frein kauden loppuun mennessä oli yli 1300 maatilaa pakkolunastettu. (Collier & Sater 2004, 280–281, 313–314; Valtonen 2001, 552–553)

Monien chileläisten mielestä jakolinja ystäviin ja vihollisiin syveni dramaattisesti vastasyksyllä 1970, kun sosialistien, kommunistien, radikaalien ja muutaman pienpuolueen muodostama koalitio *Unidad Popular* (UP) voitti täpärästi presidentinvaalit Salvador Allenden (1970–1973) johdolla. Allende itse oli sosialistipuolueen jäsen, kokenut parlamentaarikko ja ajattelultaan demokraattinen marxististi. Hän ja monet *allendistat* uskoivat, että Chile voitaisiin siirtää sosialismiin demokraattisin ja rauhanomaisin keinoin perustuslain

institutionaalisissa puitteissa. Käytännössä Allenden ohjelma, ”*vía chilena al socialismo*” (”chileläinen tie sosialismiin”), oli aivan liian radikaali UP:n kannatukseen nähden. Ohjelma tähtäsi suurtilajärjestelmän lopettamiseen, suuryritysten kansallistamiseen, kansalaisten osallistumismahdollisuuksien lisäämiseen sekä sosialistileiriin myönteisesti suhtautuvaan ulkopoliitiikkaan. UP:n hallussa oli vain kolmannes senaatin ja kaksi viidesosaa kongressin alahuoneen paikoista, jolloin lakiehdotukset törmäsivät toistuvasti opposition vastustukseen. Allendella ei myöskään koskaan ollut kansan enemmistön tukea ohjelmalleen. Myös UP:n talousstrategia osoittautui alun menestyksen jälkeen epäonnistuneeksi, ja talous ajautui romahduksen partaalla vuoden 1973 puolivälissä. Osaltaan taloutta horjuttivat oikeiston tietoinen toiminta, johon se sai tukea ”toista Kuubaa” pelkäävän Yhdysvaltain presidentin Richard Nixonin (1969–1974) hallinnolta. Nixon ja ulkoministeri Henry Kissinger eivät edes yrittäneet peitellä Allendea kohtaan tuntemaansa vastenmielisyyttä. Yhdysvallat muun muassa vaikeutti Chilen lainansaantia ja velkaehtoneuvotteluita Maailmanpankissa sekä Amerikan kehityspankissa. Lisäksi keskustiedustelupalvelu CIA:lle annettiin valtuudet käyttää kahdeksan miljoonaa dollaria Allenden aseman heikentämiseen. UP:n suurimmat ongelmat olivat kuitenkin sisäsyntyisiä. Talousongelmista kärsivä Chilen keskiluokka järjesti voimallisia lakkoja syksyllä 1972 ja talvella 1973. Toisaalta monet Allenden ongelmista nousivat hänen oman koalitionsa joukoista: osa laitavasemmistosta piti Allenden linjaa liian maltillisena ja sosialismiin siirtymistä liian hitaana. Allende ei pystynyt lopulta kontrolloimaan UP:n radikaaleimpia osia, mikä johti muun muassa tehtaiden ja viljelysmaiden laittomiin haltuunottoihin. Allenden omasta sosialistipuolueesta irronnut äärivasemmistolainen *Movimiento de Izquierda Revolucionario* (MIR) oli jo aiemmin siirtynyt maanalaiseksi järjestöksi valmistelemaan aseellista toimintaa. Oikeisto ja asevoimat uskoivat hallituksen jakavan laajemminkin aseita työläisille, mistä ei ole jälkikäteen löydetty todisteita. (Huneeus 2007, 33–37; Collier & Sater 2004, 346–358; Valtonen 2001, 554–555)

Poliittinen tilanne ajautui umpikujaan keväällä 1973, kun oikeisto kieltäytyi hyväksymästä kongressivaalien tulosta. Elokuussa kongressi veti tukensa Allendelta, mutta oppositio ei saanut kahden kolmasosan enemmistöä Allenden asettamiseksi syytteeseen UP:n jäsenten tekemistä laittomuuksista. Syntyi valtatyhjiö, jota asevoimat tuli pian täyttämään. Vuoden 1973 kesään mennessä asevoimien tuki Allendelle oli jo enimmäkseen kadonnut. Vallan-

kaappausta oli hahmoteltu oikeiston ja asevoimien parissa jonkin aikaa, mutta suunnitelmat tarkentuivat Allendelle uskollisen kenraalin Carlos Pratsin elokuussa 1973 tapahtuneen eron jälkeen. Syyskuun 11. päivänä 1973 asevoimat iskivät Santiagossa sijaitsevaa presidentinpalatsia *La Monedaa* vastaan. Allende ei suostunut antautumaan – pommitusten ja lyhyen tulitaistelun jälkeen hän löytyi kuolleen rakennuksesta. Virallisen ilmoituksen mukaan hän oli tehnyt itsemurhan. (Huneus 2007, 33–37; Collier & Sater 2004, 346–358; Valtonen 2001, 554–555)

Vallankaappauksen jälkeen kenraali Pinochetin johtama sotilasjuntta sulki kongressin, kielsi vasemmistolaiset puolueet ja myöhemmin muutkin puolueet, rajoitti kovalla kädellä ammattiyhdistysten toimintaa, alisti oikeusjärjestelmän kontrolliinsa sekä käynnisti Chilen olosuhteissa ennennäkemättömän vasemmisto- ja ammattiyhdistysaktiiveihin kohdistuneen terrorikampanjan, jonka seurauksena todistetusti noin 3 500 ihmistä kuoli, yli tuhat katosi, noin 35 000:ta kidutettiin keskitysleireissä ja pidätyskeskuksissa ja lisäksi sadattuhannet pakenivat maasta (Huneus 2007; Collier & Sater 2004). Larraínin (2006, 327–329) mukaan kuvitellun yhteisön murtuminen johtui siitä, että sotilasvallan aikana Allenden kannattajat tai sellaisiksi epäillyt suljettiin kategorisesti kansakunnan ulkopuolelle. Maanpakoon lähteneitä estettiin vuosien ajan palaamasta, passeja mitätöitiin, toisilta vietiin kansalaisuus. Lisäksi Pinochetin hallinto lietsoi tietoisesti vihaa *allendistojä* kohtaan kutsumalla heitä ”sisäisiksi vihollisiksi”. ”Toiseus” oli siis ennen kaikkea kansakunnan sisässä. Larraínin mielestä vakavimmat vauriot kansakunta-yhteisöön syntyivät kuitenkin ihmisten katoamisista. Asevoimat, salainen poliisi ja muut turvallisuuselimet hävittivät tapettujen ruumiita muun muassa heittämällä niitä mereen, jottei tapahtumista jäisi todistusaineistoa. Ruumiiden kadottamisella pyrittiin poistamaan uhrien olemassaolo ”kansakunnan muistista”. Murhatutkimuksia ei pystyttäisi koskaan aloittamaan, sillä sotilaat voisivat aina sanoa orwellmaisesti: ”mitään ei ole tapahtunut”. (Larraín 2006, 327–329)

Larraínin teesi on se, että chileläinen kansakunta eheytyy vasta, kun kidutetut ja kadonneiden omaiset voivat jälleen tuntea ”horisontaalista toveruutta” vallankaappausta ja väkivaltaisia otteita tukeneita chileläisiä kohtaan. Manuel Antonio Garretón (2003, 215) puolestaan peräänkuuluttaa ”historiallisen muistin” uudelleen konstruointia, jotta kansakunta voisi

yhtenäistyä. Loputkin rikoksiin syyllistyneet tulisi tuomita oikeusistuimissa, kaikkien kadonneiden kohtalon tulisi selvittää, sortoon osallistuneiden valtion instituutioiden tulisi pyytää julkisesti anteeksi tekojaan ja lisäksi sotilasvallan uhreille ja omaisille tulisi tarjota nykyistä laajemmat korvaukset. (Larraín 2006, 327–329; Garretón 2003, 215; Huneus 2007, 4)

Transitioaikana totuus- ja sovintokomissiot ovat tehneet arvokasta työtä kertomalla avoimesti sotilasvallan aikaisista murhista, kidutuksista, katoamisista ja vainoamisesta. Näin on saatu faktatietoa terrorissa kuolleiden sekä kidutettujen määrästä ja katkaistua räikeimmiltä huhuilta siivet. Rikoksiin syyllistyneet ovat kuitenkin joutuneet kiusallisen harvoin vastaamaan teoistaan, ja luvattoman monen kadonneen ihmisen kohtalo on edelleen selvittämättä. Paha takaisku toipumisprosessissa oli se, että Pinochet ennätti kuolla ennen joutumistaan oikeuden eteen. Toisaalta jo Pinochetin pidätys Lontoossa vuonna 1998 oli symbolisesti merkittävä tapahtuma, sillä se tuhosi myytin kenraalin haavoittumattomuudesta.

3. METODOLOGIA

3.1 Retoriikka

Aristoteleen (1946 [335–322 BCE], 1.2 1355b, 25–26) mukaan retoriikka voidaan määritellä kyvyksi havaita kussakin tilanteessa käytettävissä olevat vakuuttamisen keinot. Aristoteleen jalanjalkia seurannut Chaïm Perelman on puolestaan todennut, että heti kun viestintä pyrkii vaikuttamaan yhteen tai useampaan ihmiseen, kohdistamaan ajattelua tiettyyn suuntaan, synnyttämään tai tasoittamaan tunteita tai suuntaamaan toimintaa, se sijoittuu ”retoriikan valtakuntaan” (Perelman 1982, 162). Perelman katsoo retoriikan suostuttelun teoriaksi, jota tarvitaan käytännössä lähes kaikilla inhimillisen elämän osa-alueilla, sillä ehdottomia auktoriteetteja ei ole yleensä käytettävissä. Ainoastaan matematiikassa ja formaalissa logiikassa voidaan todistaa jokin asiantila muodollisen päättelyn avulla, sillä todistamisessa kaikki termit ovat eksakteja. Sen sijaan luonnollisen kielen maailmassa käsitykset ovat ambivalentteja ja merkitykset tulkinnanvaraisia. Tämän vuoksi ainoa tapa saavuttaa ”todennäköisin, uskottavin ja vakuuttavin” on yleisön vakuuttaminen ja suostuttelu mahdollisimman pätevin argumentein. (Perelman 1982, 1–11)

Aristoteelisen ja perelmanilaisen tradition näkökulmasta ”nationalistinen retoriikka” viittaa siis puhujan pyrkimykseen vakuuttaa tai suostutella yleisö jonkin asian kannalle nationalismin tavalla tai toisella nojaavilla argumenteilla. Tällöin nationalismia tarkastellaan poliittisen toiminnan resurssina tai instrumenttina, jonka avulla haetaan tukea halutuille teeseille.

3.1.1 Perelmanin argumentaatioteoria

Perelman (1982) erottaa teoriassaan kolme tasoa, joita argumentaatiotilanteissa voidaan analysoida. Nämä ovat puhujan ja yleisön välinen suhde, argumentaation premissit tai ”esisopimukset” sekä lukuisat argumentaation tekniikat, joiden avulla väitteitä pyritään tukemaan. Tarkastelen tässä luvussa lyhyesti näitä kolmea tasoa keskittyen kuitenkin kahteen viimeiseen, sillä ne ovat tärkeimmät tutkimusongelmani näkökulmasta.

Argumentaatio ei tapahdu koskaan tyhjiössä, vaan se edellyttää reetorin ja yleisön ”henkien kohtaamista”. Puhuja pyrkii argumentaatiollaan hankkimaan yleisön hyväksynnän tai kannatuksen väitteilleen. Tällöin annetaan jo lähtökohtaisesti arvo yleisön mielipiteelle. Jos sitä ei kunnioitettaisi, oma tahto saatettaisiin voimaan pakolla, kuten diktatuureissa usein tapahtuu. Argumentaatiolla ei kuitenkaan pyritä ainoastaan väitteiden älylliseen hyväksyntään vaan usein myös toiminta-alttiuden tai toiminnan synnyttämiseen. Yleisöön Perelman lukee kuuluvaksi kaikki ne, joihin puhuja haluaa argumentaatiollaan vaikuttaa – heidän ei siis tarvitse olla välttämättä fyysisesti läsnä tilaisuudessa. Yleisö voi olla joko universaalitai erityisyleisö. 21 de Mayo -puheissa Chilen presidentit puhuvat erityisyleisölle, joka on tutkimuksen kontekstissa chileläinen kansakunta. Erityisyleisölle suunnatussa argumentaatiossa puhuja tuntee pääpiirteissään yleisön koostumuksen sekä lähtökohtaiset premissit, jotka yleisö on valmis hyväksymään. Yleisö on ”asiantuntijayleisö”, jonka puhuja voi olettaa tuntevan tietyt aksioomat ilman erillistä varmistamista. Tämän vuoksi erityisyleisölle puhuttaessa käytetään ennen kaikkea suostuttelua ”järeämmän” vakuuttamisen sijaan. (Perelman 1982, 9–17)

Chilen presidentin täytyy tuntea hyvin kansakunnan jäsenten parissa yleisesti hyväksytyt aksioomat chileläisyydestä, mikä korostuu erityisesti vuoden tärkeimmässä puheessa kansallisena juhlapäivänä. Tällaisessa yhteydessä korostuu banaalin konsensusretoriikan rooli: jos ja kun presidentti joutuu puuttumaan juhlapuheessaan hankaliin poliittisiin kysymyksiin, hänen täytyy valita nationalismin kuvastosta argumentaationsa tueksi vain sellaisia elementtejä, jotka erityisyleisö hyväksyy ilman erillistä vakuuttamista. Banaali nationalismi retoriikan resurssina on samalla tavalla huomaamaton ja implisiittistä nationalismia kuin virastotalon katolla laiskasti lepattava lippu. Välillä presidentti saattaa vedota puheessaan myös suppeampiin erityisyleisöihin, kuten kongressin alahuoneen edustajiin, senaattoreihin, talouseliittiin tai chileläiseen nuorisoon, mutta pääsääntöisesti yleisönä on koko kansakunta. Puheenpitohetkellä kongressitalossa Valparaíson satamakaupungissa ovat fyysisesti läsnä kongressin molempien kamarien edustajat sekä vaihtuva kokoonpano talouselämän, hallinnon ja kulttuurin edustajia sekä hengellisiä johtajia ja ulkomaisia diplomaatteja. Puhetta voi seurata myös suorassa televisiolähetyksessä sekä internetin välityksellä. Tiedotusvälineet raportoivat puheet tarkasti, ja niitä kommentoidaan ja analysoidaan seuraavien päivi-

en aikana laajalti.

Perelmanin argumentaatioteoriassa keskeisessä asemassa ovat premissit eli esisopimukset. Ne ovat julkilausumattomia yleispäteviä lähtökohtia, jotka yleisö hyväksyy ilman erillistä suostuttelua. Argumentaatiossa ei yritetä todistaa johtopäätöksiä, kuten formaalisessa päättelyssä, vaan siirtämään premisseille osoitettu hyväksyntä koskemaan myös johtopäätöksiä. Puhujan täytyy pystyä ”lukemaan yleisöä” ja valitsemaan argumentaationsa premisseiksi vain sellaisia väitteitä, jotka kuulijat ovat valmiita hyväksymään, muutoin varsinainen johtopäätöskään ei tulisi hyväksytyksi. Esisopimuksia on kahdenlaisia: toiset niistä perustuvat todellisuuteen, kuten faktat, totuudet ja oletukset; toiset puolestaan perustuvat suotavaan asioiden tilaan, kuten arvoihin, hierarkioihin ja yleisiin päättelysääntöihin ”lokuksiin” (lat. *locus* = paikka). (Perelman 1982, 21–23)

Faktoja ja totuuksia ei tule tässä yhteydessä ymmärtää arkisessa mielessä ”objektiiviseksi asiantilaksi”, sillä argumentaatiossa objektiivisuuden mahdollisuus on kyseenalainen. Perelman (1982, 24) kuitenkin huomauttaa, ettei yleisön laajan hyväksynnän saanutta toiseikkaa voi kyseenalaistaa joutumatta naurunalaiseksi – ellei kykene perustelemaan kantansa äärimmäisen painavin argumentein. Kuusiston (1998, 88) mukaan ongelmallisen asian esittäminen päivän selvänä faktana tai totuutena on erottamaton osa varsinaista argumentointiprosessia, sillä sen avulla yleisöä valmistetaan tulevien väitteiden hyväksymiseen. Otaksumiin puolestaan nojataan silloin, kun edellä kuvattuja faktoja ja totuuksia ei ole käytössä. Otaksumat tarkoittavat argumentteja, jotka nojaavat oletettuun todellisuuteen, esimerkiksi siihen ”mitä yleensä tapahtuisi” kyseisessä tilanteessa (Perelman 1982, 25).

Suotavaan asiantilaan perustuvat esisopimukset ovat argumentaatiossa nähtävissä esimerkiksi arvojen ja hierarkioiden käytössä. Ihmiset arvostavat usein asioita, joihin liitetään myönteisiä abstrakteja arvoja, kuten hyvyys, oikeudenmukaisuus, aitous, kauneus. Sen sijaan pahuuteen, epäoikeudenmukaisuuteen, epäaitouteen ja rumuuteen suhtaudutaan pääsääntöisesti kielteisesti. Tällaisilla yleispätevillä abstrakteilla arvoilla on argumentaatiossa tärkeä rooli, sillä niiden avulla voidaan luoda pohjaa laajemmalle erityisyleisölle partikulaaristen yleisöjen pohjalta. Toisaalta argumentaatiossa käytetään myös konkreettisia arvoja,

kuten isänmaa tai kirkko. Arvoja voidaan laittaa myös vastakkain, jolloin tärkeämpänä pidetty voittaa hyväksynnän (työpaikat vs. luonnonsuojelu). Arvojen lisäksi voidaan turvautua myös hierarkioihin, joita on abstrakteja ja konkreettisia sekä heterogeenisiä ja homogeenisiä. Abstrakteja hierarkioita ovat esimerkiksi syyn asettaminen seurauksen edelle ja ihmisen asettaminen eläimen yläpuolelle. Heterogeenisissä hierarkioissa asetetaan vastakkain laadultaan toisistaan poikkeavia arvoja, kuten ”isänmaan puolustaminen on tärkeämpää kuin nopea työelämään siirtyminen”. Homogeenisiä hierarkioita käytetään viitattaessa jonkin asian määrään: hyvää on positiivisen asian mahdollisimman suuri määrä ja negatiivisen asian mahdollisimman pieni määrä (lievä kipu on parempi kuin kova kipu). Viimeisenä suotavaa asiantilaa koskevana esisopimuksena Perelman mainitsee lokukset. Lokukset ovat argumentin sisällöstä riippumattomia arviointiperusteita tai tyypillisiä esitystapoja, jotka yleisö hyväksyy. Määrään liittyvät päättelysääntöjen mukaan esimerkiksi useita ihmisiä hyödyttävä asia on parempi kuin vain yhtä ihmistä hyödyttävä. Laatuun liittyvät päättelysäännöt taas asettavat erityisyyden yleisyyden edelle – harvinainen, korvaamaton tai ainutkertainen asia ajatellaan paremmaksi kuin tavallinen, monistettava tai keskinkertainen asia. (Perelman 1982, 29–30)

Perelman ja Olbrechts-Tyteca (1971) jakavat varsinaiset argumentaatiotekniikat kahteen päälinjaan: assosiatiivisiin eli sidosmuotoisiin sekä dissosiatiivisiin eli erottelumutoisiin. Sidosmuotoiset tekniikat tarkoittavat tapoja, joilla erillisiä elementtejä lähennetään toisiinsa ja luodaan niiden välille yhteys. Tavoitteena on elementtien arviointi positiiviseksi tai negatiiviseksi toistensa perusteella. Erottelumuotoiset tekniikat puolestaan viittaavat prosesseihin, joissa erotetaan kokonaisuuden muodostavia osasia toisistaan. Ideana on, että muokkaamalla kokonaisuuden kannalta keskeisiä osatekijöitä, voidaan muuttaa itse kokonaisuutta. Sidosmuotoiset tekniikat voidaan jakaa kolmeen alaryhmään: kvasiloogisiin, todellisuuden rakenteeseen perustuviin sekä todellisuuden rakennetta luoviin argumentteihin. Erottelumuotoisiin tekniikoihin kuuluvat puolestaan erilaiset käsite-erottelut. (Perelman 1982, 49–52; Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 190)

Kvasiloogisten argumenttien olemus kiteytyy siihen, että ne esittävät olevansa logiikan tai matematiikan muodollisen päättelyn kaltaisia, vaikka kuuluvat luonnollisen kielen ambiva-

lenttiin maailmaan, jossa formaalinen demonstraatio ei toimi. Kvasiloogiset argumentit perustavat uskottavuutensa formaaliuden kaapuun, mutta tarkemman analyysin kohteeksi joutumista ne eivät kestä. Tällaisten argumenttien ideana on sulkea pois asioiden vaihtoehtoisia tulkintoja ja rajata luonnollisen kielen maailmaan olennaisesti kuuluvia yksilöllisiä arviointiperusteita. Kvasiloogisen argumentin strategiana on siten politiikan pelivaran, ja yli-päättään politiikan, poistaminen käsiteltävästä asiasta. Esimerkkinä tekniikasta voidaan mainita niin sanottu uhrautumisen argumentti, jota käytetään vertailtaessa kahta vaihtoehtoa. Uhraus toisen vaihtoehdon puolesta osoittaa, kuinka arvokas asia on. Väitteen uskottavuus rakentuu sen näennäisestä ”mitattavuudesta”: aivan kuin olisi mahdollista mitata empiirisesti, että vaihtoehto A on ”painavampi” kuin vaihtoehto B, sillä A:n edestä ollaan valmiita uhrautumaan tavalla X. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 193–194, 248–249)

Todellisuuden rakenteeseen perustuvat argumenteissa puolestaan kytketään ”todellisuuden” tekijöitä toisiinsa siten, että on mahdollista siirtyä yleisesti hyväksytystä sellaiseen, mikä halutaan saada hyväksytyksi. Yleisesti käytetty keino on muun muassa pyrkiä osoittamaan todellisuuden olevan rakentunut peräkkäisyysiteiden, kuten syy ja seuraus -suhteen varaan tai rinnakkaissiteiden, kuten kansakunnan ja sille tyypillisten ominaisuuksien varaan. Kausaalisuhteen osoittaminen on tehokas argumentti, sillä se kuulostaa oikein esitettynä uskottavalta. Presidentti voi esimerkiksi todeta, että jos ”kansakuntamme ei nyt tee X:ää, siitä on seurauksena erittäin epätoivottava tilanne Y.” Myös kansakunnan ja sen ”ominaisuuksien” rinnastaminen on laajalti viljelty argumentaatiotekniikka nationalistisessä retoriikassa. Jonkin maan kansalaisten voidaan nähdä toimivan juuri tavalla X, koska sen katsotaan heijastavan heidän *Volksgeistiaan* tai kansanluonnettaan. Muita tyypillisiä todellisuuden rakenteeseen perustuvia argumentteja ovat muun muassa auktoriteettiin perustuva, pragmaattinen sekä keino-päämäärä-argumentti. (Perelman 1982, 81–98; Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 266–305)

Todellisuuden rakennetta luovissa argumenteissa jostain tilanteesta tehdään ennakkotapaus, malli tai yleinen sääntö, johon asian esittäminen voidaan tukea (Perelman 1982, 51). Ennakkotapaus tai sääntö luodaan esimerkin avulla. Havainnollistamista puolestaan käytetään, kun sääntö on jo olemassa ja se yritetään tehdä läsnä olevaksi tietoisuudessa. Jokin tapaus

voidaan argumentoida myös jäljiteltävänä mallina. Malliksi valitaan ihmisiä, joita ihailtaan tai instituutioita, joita kunnioitetaan niiden auktoriteetin vuoksi. On myös mahdollista käyttää vastamalleja, jotka puolestaan osoittavat epäsuotavaa käyttäytymistä. Myös analogia ja metafora voidaan lukea todellisuuden rakennetta luoviin argumentaatiotekniikoihin. Analogiaa käyttävässä argumentissa osoitetaan kahden eri asian suhteen samankaltaisuus, kuten: ”vanhuus on elämälle sama kuin ilta päivälle”. Metafora puolestaan on tiivistetty analogia, kuten edellisestä johdettu ”elämän ilta”. (Perelman 1982, 108–125)

Viimeisenä argumentaation tekniikoiden lajina Perelman mainitsee erottelumuotoisen argumentoinnin tai käsite-erottelun. Erotteluun nojaavalle argumentoinnille on ominaista kahden todellisuudessa yhteenkuuluvaksi mielletyn asian erottaminen toisistaan. Usein tämä näkyy ”ilmiön” ja ”todellisuuden” vastakkainasetteluna. Tällöin puhutaan esimerkiksi ”todellisista saavutuksista” erotuksena ”näennäisistä saavutuksista”, jolloin todellinen on näennäistä parempi asia. Ajatus on nähtävissä muun muassa Platonin luolavertauksessa, jossa asetetaan havainto ja todellisuus vastakkain. (Perelman 1982, 128–134)

3.1.2 Epideiktinen puhe

Aristoteleen mukaan puheenpitämisessä on erotettavissa kolme elementtiä: puhuja, aihe ja kuulija – näistä viimeinen määrittää puheen päämäärän. Kuulijoita puolestaan on kolmenlaisia: on kansankokouksessa toimivia päätöksentekijöitä, jotka päättävät tulevista asioista; on tuomareita, jotka päättävät menneistä asioista; ja viimeiseksi on seuraajia, jotka eivät tee varsinaisia päätöksiä muusta kuin puhujan onnistumisesta suorituksessaan. Tästä kuulijatyypologiasta Aristoteles johtaa kolme retoriikan lajia, jotka ovat deliberatiivinen, forensinen ja epideiktinen puhe. (Aristoteles 1946 [335–322 BCE], 1.3 1358b 1–10)

Tutkimusaineistonani toimivat puheet ovat ennen kaikkea epideiktisiä. Puheiden kuuntelijat eivät ole kokoontuneet päättämään tulevista asioista tai langettamaan tuomiotaan menneistä tapahtumista vaan juhlistamaan kongressin toimikauden avajaisia ja seuraamaan perustuslain määräämää presidentin seremoniallista puhetta. Aristoteles jakaa epideiktiset puheet kahteen tyyppiin, ylistäviin ja moittiviin puheisiin. Epideiktinen puhe painottuu nykyhet-

keen, sillä ylistys ja moite esitetään yleensä vallitsevan tilanteen perusteella. Puhuja kuitenkin usein muistuttaa kuulijoitaan menneistä tapahtumista tai sitten esittää arveluja tulevaisuuden tapahtumista. (Aristoteles 1946 [335–322 BCE], 1.3 1358b 10–30)

Epideiktiselle puheelle on ominaista myös sen kasvatuksellisuus: se pyrkii ohjaamaan ylistyksen ja moitteen avulla yleisöä näkemään jonkin asian hyvässä tai huonossa valossa ja näin luomaan toiminta-alttiutta puhujan haluamaan suuntaan (Perelman 1982, 20). Epideiktisyys ei siis tarkoita epäpoliittisuutta vaan pikemminkin sitä, että poliittisuus on pyritty häivyttämään. Koska jonkin asian puolelle tai sitä vastaan kääntyminen tarkoittavat aina jonkin toisen vaihtoehdon torjumista, kyse on poliittisesta toiminnasta. 21 de Mayo -puheessa on erityisen olennaista luoda yhteishenkeä ylistämällä kansakuntaa. Tämä on jossainselaisenaan poliittista toimintaa, sillä päämääränä on kansakunnan yhtenäisyys. Nationalistinen kielikuvasto sopiikin hyvin epideiktiseen puheeseen, sillä se on juhlavaa ja ylevää. Kuulijakunta ei myöskään havaitse ottavansa kantaa kansakunnan puolesta, sillä ”kansakuntaisuus” esitetään yleensä banaalisti epäpoliittisena, puolueet ja muut poliittiset jakolinjat ylittävänä solidaarisuutena.

3.2 Menneisyyspolitiikka, käsittekkampailu ja mythopoeia transitiossa

Menneisyys on olennainen osa nykyisyydessä tapahtuvaa poliittista toimintaa. Se ei ainoastaan vaikuta tulevaisuutta koskevaan päätöksentekoon kokemusten ja muistojen kautta vaan sitä myös käytetään tietoisesti instrumenttina legitimoimaan erilaisia poliittisia ohjelmia, ylläpitämään tai muuttamaan kansakuntanarraatioita, kuten kansallista identiteettiä (Nyyssönen 1999, 39). Erityisen yleistä menneisyyden poliittinen hyödyntäminen on transitiomaissa, jotka ovat hiljattain käyneet läpi tai aloittaneet järjestelmävaihoksen. Järjestelmävaihoksen yhteydessä poliittisen toimijan on otettava menneisyys ”haltuunsa”: keskeiset tapahtumat on nimettävä, arvoitettava kokemusten valossa ja kerrottava kansalle sopivien analogioiden ja narraatioiden avulla (Nyyssönen 1999, 29). Menneisyyspolitiikka on kielellistä ja retorista kampaailua menneisyyden tulkinnoista. Nationalismin kannalta menneisyyspolitiikka on keskeisessä asemassa, sillä kansakunta ymmärretään usein paitsi

yhteiseksi tulevaisuudeksi myös jaetuksi menneisyydeksi (Garretón 2003, 215). Nyyssönen (1999, 39) muistuttaa, ettei historiatutkijoilla ole yksinoikeutta menneisyyden ja historian tulkintaan: esimerkiksi poliitikot tulkitsevat menneisyyttä jatkuvasti puheissaan. Chilen tapauksessa presidenteillä on 21 de Mayo -puheissaan näkyvä ja vaikutusvaltainen kanava, jota pitkin he voivat vaikuttaa chileläisten käsityksiin lähihistorian tapahtumista.

Transitiomaissa menneisyyspoliittinen toiminta keskittyy usein menneen vallan symbolisiin ulottuvuuksiin, joiden kautta abstrakti kansakunta on esitetty konkreettisena omille kansalaisille ja muille kansakunnille (Nyyssönen 1999, 217). Tämän vuoksi kansakuntaa vanhan vallan aikana representoineet symbolit, kuten liput, vaakunat, kolikkojen kruunapuolet, katujen nimet ja postimerkit uusitaan usein vallankumousten ja muiden sosiaalisten mullistusten yhteydessä. Monesti konkreettisin merkki vallan vaihtumisesta onkin vanhaa valtaa edustavien patsaiden katoaminen katukuvasta. Esimerkiksi Venäjällä bolshevikit poistivat Romanovien patsaita katukuvasta niin ahkerasti, että nykyajan venäläiset turistit ovat haltioituneita Helsingin Senaatintorilla yhä seisovasta Aleksanteri II:n patsaasta⁵. Neuvostoliiton romahdettua vuorostaan Leninin patsaat saivat lähteä. Oma tärkeä osaluokka menneisyyspolitiikkaa – ja nationalismia – on juhlapäivillä politikointi, mikä näkyy esimerkiksi kansallispäivien siirtämisenä, lakkauttamisena tai uusien perustamisena. Juhlapäivät ovat tärkeitä, sillä niiden avulla rakennetaan kansakunnan ”kollektiivista muistia” ja ohjeistetaan sitä, miten menneisyyteen on soveliasta suhtautua (Nyyssönen 2008, 171).

---

⁵ Tämän Hobsbawmin (1990) esille ottaman havainnon voi vahvistaa viivähtämällä hetken Tuomiokirkon portailla aurinkoisena sunnuntaipäivänä. A.K.

Vallan symbolien vaihtaminen ei ole sidoksissa mihinkään valtiomuotoon tai poliittiseen järjestelmään. Sitä tehdään niin demokratioissa kuin diktatuureissakin. Symbolien vaihtamisella on erilaisia tavoitteita: toisinaan pyritään unohtamaan menneisyys, joskus palaamaan johonkin hienoon tapahtumaan (kuten Chilessä 21 de Mayo) ja joskus taas pyritään estämään menneisyyteen palaaminen muistomerkillä tai -päivällä, joka muistuttaa ihmisiä vanhan vallan aikana tehdyistä kauheuksista (ks. menneisyyspoliittisista strategioista Nyysönen 1999, 40–41). Esimerkiksi Chilen kongressi päätti vuonna 2003 julistaa sotilasvallankaappauksen jälkeen keskitysleirinä ja pidätyskeskuksena toimineen Santiagon kansallisstadionin (*Estadio nacional*) kansalliseksi muistomerkiksi, minkä tavoitteena on estää menneisyyden ”paluu” muistuttamalla siitä. Keväällä 2008 Chilen kongressissa käsitellään puolestaan ehdotusta, jonka mukaan stadionille tulisi perustaa avoin museo muistuttamaan Pinochetin ajan kidutuksista ja murhista sekä kunnioittamaan uhrien muistoa (Cámara de Diputados 31.1.2008).

Samalla tavalla kuin järjestelmänmuutoksen aikana on usein tarpeellista siirrellä juhlapäiviä ja poistaa vanhaa valtaa edustaneita patsaita katukuvasta, on myös tietyt valtaan liittyvät ydinkäsitteet määriteltävä uudelleen. Lakoff ja Johnson (1980, 10–11) kuvaavat kielellisiä ilmauksia säiliöiksi, joita voidaan täyttää erilaisilla merkitysisällöillä tai ideoilla. Esimerkiksi kansakunta, isänmaa ja demokratia voidaan täyttää historian eri vaiheissa erilaisilla merkityksillä. Diktatuureissakin politiikkaa legitimoidaan usein demokratian nimissä, sen sisältö vain on erilainen kuin pluralistisessa polyarkiassa⁶. Järjestelmänvaihdosten myötä päädytään väistämättä tilanteeseen, jossa on olemassa useita ulkoisesti samanlaisia mutta sisällöltään poikkeavia kansakunta-, isänmaa- ja demokratiasäiliöitä. Transitioajan poliitti-

---

⁶ Polyarkia-käsite on lainattu Robert A. Dahlilta (1998).

set toimijat joutuvat ensitöikseen käynnistämään kampanjan, jolla omia versioita käsitteistä markkinoidaan yleisölle. Käsitteet joutuvat myös kamppailemaan legitiimiydestä vanhan vallan aikaisten versioiden kanssa. Jotkut säiliöt saattavat propagandan ja indoktrinaation vaikutuksesta vanhentua, mutta harvoin ne katoavat täysin. Ihmisiä on erilaisia, joten vanhan vallan aikaisia säiliötä on monien perheiden kaapeissa, jos ei avoimesti keittiöiden pöydillä.

Käsitteekamppailu tapahtuu retorisessa prosessissa. Poliitikot eivät täytä säiliötä uusilla merkityksillä huvin vuoksi vaan ajaakseen haluamaansa poliittista ohjelmaa. Prosessissa reetori täyttää jonkin kielellisen ilmaisun haluamallaan merkityksellä ja sen jälkeen käyttää ilmaisua legitimoidakseen ajamaansa politiikkaa. Nationalistista kielikuvastoa käyttävän retoriikan voima on siinä, että käsitteet kuten kansakunta ja isänmaa mielletään usein sisäsyntyisesti epäpoliittisiksi. Ne nähdään makrotason kehikoina, joiden puitteissa politiikka toimii, mutta niitä itsessään ei pidetä poliittisina käsitteinä. Kuitenkin kansakunnan ja isänmaan epäpoliittisuutta pitää jatkuvasti perustella, jotta ne säilyttäisivät pyyteettömän luonteensa. Kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, vakiintuneissa kansallisvaltioissa nationalismi on latistunut tai muuttunut banaaliksi, jolloin sen poliittisuus on painunut unholaan. Osaltaan tämän vuoksi kansakunta ja isänmaa ovat samanaikaisesti sekä käsitteitä (*concept*) että selviöitä (*commonplace*). Korhosen (2008, 5) mukaan selviöille on tyypillistä, ettei niiden tarkalla määritelmällä ole puhetilanteessa väliä: käsitteiden käyttö edellyttää reetorin ja yleisön olevan samalla aaltopituudella merkitysten suhteen, mutta selviöitä voidaan käyttää, vaikka osapuolilla olisikin erilaiset mielikuvat niiden sisällöstä. Lisäksi selviöt herättävät yleisössä yleensä myönteisiä tuntemuksia ja sen vuoksi niitä käytetään paljon erityisesti epideiktisissä kiittäväissä puheissa. Edellä mainituista syistä johtuen kansakuntaa ja isänmaata voidaan käyttää legitimoimaan hyvinkin erilaisia poliittisia ohjelmia esimerkiksi koulutuksen, puolustuksen, kulttuurin, urheilun tai talouden saralla. Jos retoriikalla halutaan luoda toiminta-alttiutta, on oikeastaan ainoa rajoitus yleisö, jonka pitää hyväksyä reetorin premissit.

Politiikka ei katoa autokraattisessakaan järjestelmässä, mutta autokratiassa vallan legitiimiyttä tarvitsee perustella huomattavasti vähemmän kuin polyarkiassa. Tämän vuoksi auto-

kratiasta polyarkiaan siirtyvissä transitiomaissa politiikkaa sävyttää vallan legitimointiin tähtäävä ”myytin luominen/tuotanto” eli *mythopoeia*. Wydran (2008, 3) mukaan myyttiset tarinat ja metanarraatiot ovat olennainen osa vallan legitimitietin uudistamista ja symbolisen valtajärjestelmän ylläpitoa demokratioissa. Transitioaikana uusien vallanpitäjien on legitimoitava valtansa kertomalla sosiaalisen järjestelmän keskeiset myytit ja narraatiot omaan politiikkaansa sopivaksi. Mythopoeiassa tarinankerronnan kohde ”luonnollistetaan” eli se saatetaan näyttämään totuudelta. Roland Barthesin (1994 [1957], 190–201) mukaan myytin peruserä onkin muuttaa historiaa ”luonnoksi”: myytin intentiot on naturalisoitu, minkä vuoksi se koetaan viattomana ja depolitisoituneena puheena. Nationalismia olisi hankala kuvitella ilman myyttejä. Niitä tarvitaan kansakunnan legitimoimiseksi sekä ulkoisesti että sisäisesti. Ulkoisesti myyttisten narraatioiden avulla erottaudutaan muista kansakunnista. Sisäisesti myytit vallankumouksista, sodista ja kansallissankareista taas helpottavat yksilön emotionaalista sitoutumista anonyymiin kansakuntayhteisöön sekä kansallisvaltiioon. Mythopoeiassa historiaa käytetään valikoiden. Tiettyjä todellisuudessa tapahtuneita elementtejä unohdetaan tietoisesti ja joitain tapahtumia puolestaan paisutellaan tarkoituksella – olennaista ei ole totuuden piilottaminen vaan sen vääristäminen. Myös ”demokratia” ja ”transitio” toimivat myytteinä, kuten kommunismista vapautuneen Itä-Euroopan kohdalla on esitetty. Myyttien avulla menneisyyttä on voitu käyttää poliittisena instrumenttina nykyisyydessä. Myyttien voima piilee siinä, että niiden avulla monimutkainen todellisuus näyttäytyy yksinkertaisena ja hallittavana. (Wydra 2008, 2–8)

4. NATIONALISMI 21 DE MAYO -PUHEISSA

4.1 Kansakunnan eheytyksen imperatiivi

Chilen historian ympyrä sulkeutui kiinnostavalla tavalla, kun kristillisdemokraattien Patri-
cio Aylwin (s. 1918) astui sotilasvallan päättymisen jälkeen presidentiksi. Hän oli oikeas-
taan loogisin valinta: oikeistokin hyväksyi hänet, sillä hän oli 1970-luvulla senaatin presi-
denttinä ja *Partido Demócrata Cristiano* (PDC) puheenjohtajana vastustanut yhteistyötä
Unidad Popularin kanssa (Valtonen 2001, 558). Lisäksi viimeiset neuvottelut yhteiskun-
nallisen sovun löytämiseksi UP:n kauden lopulla käytiin juuri Allenden ja Aylwinin välillä,
sillä PDC oli vaa'ankieliasemassa kongressissa (Collier & Sater 2004, 354). Kristillisdemo-
kraatit ja Aylwin ovat saaneet kuitenkin jälkikäteen selitellä vasemmiston suuntaan sitä,
että he lopulta antoivat tukensa armeijan vallankaappaukselle vuoden 1973 syyskuussa.
Aylwin on sanonut eräässä lehtihaastattelussa, että kristillisdemokraatit pyrkivät välttä-
mään sotilasvallankaappauksen viimeiseen asti ja että hän itse oli uskonut vilpittömästi ar-
meijan ottavan vallan vain siksi aikaa, että maan olot saataisiin vakautettua (El Periódico
12.9.2003). Aylwin on koulutukseltaan oikeustieteen tohtori ja hän on toiminut professori-
na Chilen tärkeimmissä yliopistoissa *Universidad de Chilessä* ja *Pontificia Universidad
Católica de Chilessä*. Astuessaan virkaan vuonna 1990 hän oli jo tehnyt 45-vuotisen uran
politiikassa. Aylwin sopi persoonansa puolesta hyvin ensimmäiseksi transitoajan presi-
dentiksi – häntä on kuvattu teräväksi ajattelijaksi, kärsivälliseksi ihmiseksi sekä taitavaksi
neuvottelijaksi (Collier & Sater 2004, 382).

Aylwin joutui kantamaan transitoajan presidenteistä suurimman vastuun kansakunnan
ehyittämisessä, ja hän käyttikin neljässä 21 de Mayo -puheessaan huomattavan paljon
energiaa sovinnon ilmapiirin luomiseksi. Käytännössä kansakunnan ehyttäminen tarkoitti
keskenään vihamielisten kansanryhmien välisten suhteiden parantamista sekä sotilasvallan
aikaisten ihmisoikeusloukkausten selvittämistä. Ihmisoikeusloukkausten selvittämisen legi-
timoinnissa Aylwinin täytyi tasapainoilla erityisen tarkasti Pinochetia tukeneen oikeiston,
asevoimien ja liike-elämän sekä sotilasvaltaa vastustaneen vasemmiston välillä. On myös
pidettävä mielessä, että merkittävä osa ”tavallisista” chileläisistä, myös työväenluokkaisista

ihmisistä, tuki Pinochetin hallintoa loppuun saakka (Huneus 2007, 479). Monille *Unidad Popularin* aikainen kaaos ja talousongelmat olivat pahempi asia kuin autoritaarinen sotilasvalta, sillä väkivaltainen sorto kosketti enimmäkseen poliittisesti aktiivista väestöä. Lisäksi transition alussa sotilasvallan narraatio Chileä vuonna 1973 uhanneesta sisällissodasta valkankaappauksen perusteluna oli vielä osa ”virallista” historiaa.

4.1.1 Sovinnon markkinointi ja ihmisoikeusloukkausten selvittämisen legitimointi

Nationalismi oli keskeinen retoriikan resurssi, kun Aylwin yritti suostutella kansanosat keskinäiseen sovintoon. Käytännössä tämä näkyi esimerkiksi siinä, että hän vetosi usein sovinnonteon korkeimpana motiivina isänmaahan:

⁷ “*La patria nos demanda desterrar el odio, respetarnos mutuamente y procurar entendernos; no nos exige estar siempre de acuerdo.*” (Aylwin 1990, 7)

Sitaatin tarkastelu on syytä aloittaa argumentaation premisseistä, joita on tässä tapauksessa kaksi. Ensimmäinen on konkreettinen arvo *patria* ja toinen niin sanottu arvohierarkia, jossa nostetaan toisten ihmisten kunnioittaminen ja ymmärtäminen vihan yläpuolelle. Premissien tehtävänä on valmistaa yleisöä hyväksymään varsinainen teesi, jonka mukaan chileläisten on tehtävä sovinto. Aylwinin premissit osoittavat yleisölle, että vaikka kansakunta onkin jakautunut, se on edelleen kansakunta, jota yhdistävät tietyt asiat. Aylwin tietää, että epäpoliittiseksi mielletty *patria* on yksi tärkeimmistä kansanosia yhdistävistä tekijöistä, minkä vuoksi se voidaan nostaa yksimielisyyden lähtökohdaksi. Arvohierarkia puolestaan vetoaa

---

⁷ “Isänmaa vaatii meitä karkottamaan vihan, kunnioittamaan toisiamme ja yrittämään ymmärtää toisiamme; se ei kuitenkaan vaadi meitä olemaan aina kaikista asioista samaa mieltä” (Aylwin 1990, 7)

inhimillisyyteen: ihminen tavoittelee yleensä hyvää mieltä sekä onnellisuutta ja haluaa vältellä mielipahaa sekä epäonnea. Näin Aylwinin valitsema premissi osoittaa yleisölle heidän pyrkivän ristiriidoista huolimatta lähtökohtaisesti samaan suuntaan eli onnellisuuteen. Yhteinen arvopohja valmistaa yleisöä jättämään vihan valtakunnan sekä antamaan tilaa yhteisymmärrykselle ja toisten kunnioittamiselle.

Aylwin käyttää teesinsä tueksi myös erilaisia argumentaatiotekniikoita. Sitaatissa on erotettavissa ensinnäkin sidosmuotoinen, auktoriteettiin nojaava tekniikka, jonka Perelman (1982, 94) luokittelee todellisuuden rakenteeseen perustuvaksi rinnakkaisuussiteeksi. Kahden todellisuudessa ilmenevän asian sitominen yhteen rinnastuksella pyrkii siirtämään auktoriteettia (*patria*) kohtaan osoitetun hyväksynnän koskemaan myös johtopäätöstä eli kansallista sovintoa. *Patrian* auktoriteetin ja sovinnon rinnastaminen on tehokas keino, sillä se rajaa yleisön vaihtoehdot kahteen: on valittava joko isänmaan vaatima sovinto tai vaihtoehtoisesti petettävä isänmaa jatkamalla vihollisuuksien viitoittamalla tiellä. Isänmaan auktoriteetti ei tietenkään ole samanarvoinen kaikkien kansakuntien parissa ja sen vuoksi *patrian* merkitystä chileläisille tarkastellaan alempana.

Auktoriteettirinnastuksen lisäksi sitaatissa on nähtävissä hienostunut sekoitus Perelmanin (1982, 114–137) kuvaamaa erottelumuotoista tekniikkaa sekä sidosmuotoista analogiaa. Käsitteiden erottaminen ja yhteenliittäminen kulkevat monesti argumentaatiossa käsikkäin. Asia käy parhaiten ilmi tarkasteltaessa Aylwinin argumentaatiota espanjaksi. Presidentti sanoo ”*la patria nos demanda desterrar el odio*” (”isänmaa vaatii meitä karkottamaan vihan”) eli hän erottaa kielellisesti toisistaan käsitteet *patria* ja *odio* (viha). Aylwin väittää kansakunnalle, että nämä Pinochetin aikana toisiinsa sitoutuneet käsitteet eivät enää kuulu yhteen. Aylwinin verbivalinta on tärkeä. Hän käyttää teonsanaa *desterrar*, joka tarkoittaa karkottamisen ja syrjäyttämisen ohella myös maanpakoon ajamista (*des* = kieltävä prefiksi; *tierra* = maa). Ilmaisusta sisältyy analogian, joka samastaa käsitteen ’viha’ johonkuhun epätoivottuun henkilöön, joka tulee karkottaa maasta. Näin presidentti osoittaa kielikuvalla chileläisille, ettei viha kuulu isänmaan rajojen sisälle vaan se tulee ajaa pois. Analogia muodostaa myös allegorian Chilen lähihistoriasta: sotilasvallan aikana maasta karkotettiin tai lähti ”vapaaehtoisesti” satoja tuhansia ihmisiä, ja nyt demokratian palattua presidentti puolestaan

kehottaa karkottamaan vihan, joka jakaa kansakunnan kahteen leiriin.

Sitaatin kohdalla on vielä syytä tarkastella *patria*a chileläisessä kontekstissa hieman lähemmin. Chilessä – karkeasti ottaen koko Latinalaisessa Amerikassa – on hankalaa kieltäytyä *patrian* kutsusta, olipa poliittinen suuntautuminen mikä tahansa. On kuvaavaa, että jopa nationalismia porvarillisen kansallisvaltion jatkeena pitivät kommunistit käyttävät Kuu-bassa mottoa ”*patria o muerte!*” (”isänmaa tai kuolema!”). Aylwin ymmärtää, että *patria*a kunnioitetaan Chilessä laajasti yli vasemmisto–oikeisto-akselin. Toki monet kriittiset autonomistit tai vasemmistointellektuellit kyseenalaistavat patriotismin, mutta yleisesti ottaen siihen on turvallista nojata. Esimerkiksi Suomessa isänmaahan vetoaminen mielletään Chileä selvemmin oikeistolaiseksi retoriikaksi. Suomalaiseen isänmaahan kiinnittyvät konnotaatiot juontavat juurensa esimerkiksi talvi- ja jatkosotaan tai sisällissodan vapaussotatulkintaan. Sen sijaan Chilessä *patria* symboloi ennen kaikkea vapautumista espanjalaisesta kolonialismista 1800-luvun alussa. Kreoleiden vallankumous ja itsenäisyysodot olivat espanjalaisten ja espanjalaismielisten rojalistien sekä liberaalistasavaltalaisen kreolieliitin välinen konflikti, jossa rahvas tarjosi tykinruokaa useimmiten juuri kuningasmielisten riveihin. Tämä kaikki on kuitenkin unohtunut tai tietoisesti unohduttu ja kreolipatriotismi on ”puhdistunut” poliittisesta sisällöstään ajan saatossa ja väkevän propagandan tuella. Toisin sanoen *patria* on historiaa vääristelevän mythopoeettisen tarinnankerronnan myötä muuttunut myytiksi, epäpoliittiseksi puheeksi ja narratiivisessa muodossa olevaksi ideologiaksi, mikä mahdollistaa sen instrumentaalisen käytön nykyajassa. Vedotessaan *patrian* auktoriteettiin sovinnon aikaansaamiseksi Aylwin politikoi epäpolitisoitamalla, eli hän esittää toimivansa epäpoliittisesti yli puoluerajojen, yli kulttuurisosiaalisten ja muiden jakolinjojen. On huomattava, että sitaatissa *patria* on pateettisuudestaan huolimatta banalisoitunut käsite – sen käyttö ei kuullosta nationalistiselta vaikka se sellaista on. Aylwin ei todennäköisesti itsekään ajattellut tuolloin toimivansa nationalistisesti vaan isänmaallisesti.

Edellä kuvattu kontekstissa tuli esille *patrian* luonne selviönä, jonka kaikki ymmärtävät ”luonnostaan” epäpoliittiseksi. Toisaalta *patria* on myös käsite, minkä vuoksi se on jatkuvan poliittisen kamppailun kohde. Esimerkkitapauksessa presidentti esittää toimivansa epäpoliittisesti isänmaan asialla, mutta hän samanaikaisesti kamppailee aktiivisesti sen

merkityssisällöstä. Hän siis pyrkii esittämään isänmaan epäpoliittisessa valossa omien poliittisten tavoitteidensa legitimoimiseksi. Aylwinin *patria* on epäilemättä hyvin erilainen kuin Pinochetin *patria*. Aylwinin *patria*an ei hänen omien sanojensa mukaan kuulu viha, kun taas Pinochet nimesi avoimesti chileläiset kommunistit isänmaan vihollisiksi (ks. esim. Pinochet 1981). Pinochetin *patriassa* erotettiin toisistaan hyvät chileläiset ja huonot chileläiset tai jopa kiellettiin kokonaan *allendistojen* chileläisyys. Aylwin pyrkii pyyhkimään tämän jakolinjan *patriasta* argumentoimalla, että chileläiset saavat edelleen olla eri mieltä asioista, mutta toisten mielipiteitä täytyy kunnioittaa ja ymmärtää. Tiivistettynä voidaan todeta, että Aylwin markkinoi chileläisille Concertaciónin politiikkaohjelmaan sopivalla sisällöllä täytettyä ”patria-säiliötä”, joka koostuu toisten kunnioituksesta ja ymmärryksestä.

Nationalismin näkökulmasta on tärkeää huomata, että Aylwin esittää sitaatissa isänmaan essentialistisesti luonnollisena ja itsestään tietoisena kartesiolaisena subjektina, jolla on oma persoonallinen sielunelämänsä. Performatiivin illokuutio on siten kartesiolaisen subjektin luominen tai ylläpito. Koska isänmaa on abstrakti käsite, kansalaisia on muistutettava jatkuvasti sen olemassaolosta lippujen ja kansallislaulujen lisäksi myös banaalissa konsensusretoriikassa esittämällä se aktiivisena toimijana. Isänmaa-subjektin olemassaolo on välttämätön edellytys sille, että *patria* ylipäätään kykenee legitimoimasti ja onnistuneesti vaatimaan kansalaisiltaan jotain. Kun kartesiolainen subjekti on luotu, voidaan se valjastaa poliittiseksi instrumentiksi.

Myös *nación* (kansakunta) esitettiin presidenttien puheissa usein ihmisenkaltaisena tietoisena olentona. Presidentti Aylwin käytti kyseistä keinoa legitimoidakseen muun muassa Rettigin komissiona tunnetun totuus- ja sovintokomission (*Comisión de la Verdad y de la Reconciliación*) perustamista vuonna 1990. Aylwin perusti komission, jotta diktatuurin aikana kuolleiden tarkka määrä ja uhrien kuolinolosuhteet selviäisivät (Huneus 2008, 453). Pinochet, asevoimat, poliisivoimat ja oikeistopuolueet tyrmäsivät Rettigin komission perustamisen ja myöhemmin julkaistun loppuraportin sisällön. Se paljasti sotilasvallan karmean saldon: 2279 teloitusta, katoamista ja kidutusmurhaa – lisäksi hieman epävarmemmin 641 tapausta (Huneus 2007, 452–453; Collier & Sater 2004, 391; Valtonen 2001, 558). Asevoimien johto tukeutui narraatioonsa, jonka mukaan vuonna 1973 Chilessä oli käynnis-

sä sisällissota ja että väkivaltaan olivat syyllistyneet vallankumousta yrittäneet marxilaiset asevoimien ainoastaan reagoidessa tilanteeseen. Myös Pinochetin hallinnon siviilijäsenien puolue *Unión Demócrata Independiente* (UDI) sekä maltillinen oikeistopuolue *Renovación Nacional* (RN) yhtyivät arvosteluun. (Huneus 2007, 451)

Näin Aylwin puolusteli toukokuussa 1990 vastikään työnsä aloittaneen totuuskomission perustamista:

⁸“*En cuanto al delicado asunto de las violaciones a los derechos humanos, consecuente con mi reiterada afirmación de que la conciencia moral de la nación exige que se esclarezca la verdad, se haga justicia en la medida de lo posible – conciliando la virtud de la justicia con la virtud de la prudencia – y después venga la hora del perdón, he constituido la Comisión de Verdad y Reconciliación para avanzar hacia esas metas en forma seria, pacífica y con las necesarias garantías.*” (Aylwin 1990, 12–13)

Sitaatissa argumentaation premisseinä ovat myönteiset abstraktit arvot ”totuus”, ”oikeus” ja ”kohtuullisuus”, joita kohtaan osoitetun universaalien hyväksynnän presidentti yrittää siirtää koskemaan teesiä (totuuskomissio piti perustaa). Presidentti lupaa vasemmistolle, että totuus selvitetään ja oikeus toteutuu. Pinochetin tukijoita hän rauhoittelee sanomalla, että oikeuden toteutumisessa noudatetaan ”kohtuullisuutta”. Presidentti tekee myönnytyksen asevoimia ja oikeistoa kohtaan nimeämällä ihmisoikeudet heti alkuun ”herkäksi aiheek-

---

⁸ “Liittyen herkkään aiheeseen – ihmisoikeusloukkauksiin – johdonmukainen linjani on se, että kansakunnan moraalintaju vaatii totuuden selvittämistä ja oikeuden toteutumista tavalla, joka yhdistää oikeuden hyveen kohtuullisuuden hyveen. Sen jälkeen on anteeksipyyntöä aika. Olen perustanut totuus- ja sovintokomission, jotta mainittuja tavoitteita kohden edettäisiin tosissaan, rauhanomaisesti ja riittävällä varmuudella. (Aylwin 1990, 12–13)

si”. Sitaatin jälkipuolella totuus- ja sovintokomission perustamista markkinoidaan liittämällä sen toimintaan myönteisiä määritelmiä ”vakava”, ”rauhanomainen” ja ”riittävät vakuudet”. Näiden esisopimusten avulla Aylwin vakuuttaa oikeistolle, ettei vasemmisto ota oikeutta omiin käsiinsä, kuten Unidad Popularin aikana oli käynyt, vaan kyseessä on hallittu ja rauhanomainen prosessi. Vasemmiston suuntaan hän kuitenkin todistelee, että komission toiminta antaa ”riittävät vakuudet” totuuden selviämiseksi ja oikeuden toteutumiseksi.

Aylwin käyttää väitteensä tueksi sidosmuotoista argumentaatiotekniikkaa, jossa kytketään toisiinsa kansakunnan moraalinen auktoriteetti (*”la conciencia moral de la nación exige”*) sekä totuuden paljastaminen ja oikeuden toteutuminen. Vetoamalla kansakunnan moraalin-tajuun, presidentti siirtää poliittisen toimijuuden itseltään ja johtamaltaan hallinnolta kansakunnalle. Aylwin epäpolitisoi tilanteen väittämällä, ettei hän puhu ihmisoikeusloukkausten selvittämisen puolesta Concertaciónin poliittikkona vaan kansakunnan sielunelämän tulkki-na. Argumentaation tavoitteena on siis pyrkiä nostamaan politiikkaohjelma kansakunnan toimintapiiriin, jonka ajatellaan olevan apoliittinen sfääri. Samalla presidentti rajaa oikeiston politikoinnin pelivaraa kieltämällä kokonaan asian poliittiset intressit: Concertación ja Aylwin toimivat pyyteettömästi noudattaen vain ja ainoastaan kansakunnan ”superegon” antamia käskyjä. Kuten edellisessä sitaatissa kävi ilmi *patrian* kohdalla, myös *nación* esitettiin Aylwinin retoriikassa ihmisenkaltaisena olentona, mikä mahdollistaa sen instrumentaalisen käytön poliittisena resurssina. Tätä nationalismille tyypillistä ilmiötä voidaan kognitiivisen psykologian näkökulmasta kuvata antropomorfismiksi, jossa elottomaan ja abstraktiin asiaan liitetään ihmiselle kuuluvia piirteitä, kuten halu, tahto ja moraalintaju.

Keväällä 1991 Rettigin komissio sai työnsä valmiiksi ja julkaisi raporttinsa. Koska asevoi-

mat ja oikeisto arvostelivat loppuraporttia, joutui Aylwinin puolustelemaan komission työn tuloksia toukokuun 1991 puheessaan. Aylwin pyrki legitimoimaan sotilasvallan aikaisten väärinkäytösten selvittämistä vertaamalla kansakuntaa perheeseen:

⁹ *“Consecuente con mi profunda convicción de que el reencuentro y unidad de la familia chilena no podrían alcanzarse sin un serio esfuerzo para superar los agravios del pasado, consideraré un deber insoslayable encarar derechamente los problemas derivados de las violaciones a los derechos humanos, del exilio y de la situación de los llamados ‘presos políticos’.” (Aylwin 1991, 3)*

Argumentaation esisopimuksena on myönteisiä mielikuvia herättävä arvo ”perheen yhtenäisyys”, jota kutsutaan perelmanilaisessa typologiassa asioiden toivottua tilaa ilmaisevaksi premissiksi (Perelman 1982, 26). Aylwin luottaa siihen, että chileläiset arvostavat yleisesti perheen yhtenäisyyttä, joten asiaa kohtaan osoitettu hyväksyntä voidaan yrittää siirtää koskemaan myös johtopäätöstä (sotilasvallan rikkomukset oli/on selvitettävä). Varsinainen argumentaatiotekniikka on kolmiosainen. Ensinnäkin Aylwin käyttää hyväkseen analogiaa, jolla hän esittää, että kansakunta on ihmiselle kuin perhe (ks. analogioista Perelman 1982, 114–120). Argumentaatiotekniikan voima piilee siinä, että se tuo kansakunnan jakautumisen problematiikan lähemmäksi tavallista ihmistä esittämällä sen samana asiana kuin perheen jakautumisen. Perhe-analogialla Aylwin epäpolitisoi aiheen esittämällä sen perheen ja kansakunnan, ei politiikan sfääriin kuuluvana asiana. Analogian rinnalla Aylwin

---

⁹ “Syvän vakaumukseni mukaisesti uskon, että chileläisen perheemme jälleenkohtaaminen ja yhtenäisyys eivät ole saavutettavissa ilman todellisia ponnistuksia menneisyyden vääryyksien voittamiseksi, ja sen vuoksi pidän väistämättömänä velvollisuutenamme kohdata rehellisesti ongelmat, jotka kumpuavat ihmisoikeusloukkauksista, maanpakolaisuudesta sekä niin kutsuttujen ‘poliittisten vankien’ tilanteesta.” (Aylwin 1991, 3)

käyttää todellisuuden rakenteeseen perustuvaa keino–päämäärä-argumenttia (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 273–278). Aylwin sitoo toisiinsa keinon (sotilasvallan aikaisten ihmisoikeusrikkomusten selvittäminen) ja päämäärän (perheen yhtenäistämisen) aivan kuin ”todellisuuden” rakenteessa olisi sääntö, joka osoittaa näiden kahden asian seuraavan automaattisesti toisiaan. Toisaalta sitaatti voidaan tulkita kvasiloogiseksi uhrautumisen argumentiksi (ks. Perelman–Olbrechts-Tyteca 1971, 248–249). Aylwin haluaa osoittaa chileläisille, erityisesti sotilasvaltaa kannattaneille tahoille, että lähihistorian tapahtumien selvittäminen on huomattavasti kevyempi uhraus kuin toisessa vaakakupissa vetovoimaa uhkaava kansakunnan yhtenäisyys. Väitteen uskottavuus rakentuu sen ”mitattavuudesta”: aivan kuin olisi mahdollista punnita empiirisesti, että kansakunnan yhtenäisyys on painavampi asia kuin monien ihmisten omatuntoa kolkutteleva lähihistorian selvittäminen.

Aylwinin seuraajan presidentti Eduardo Freiin hallituskaudella (1994–2000) ihmisoikeusky-symykset painuivat taka-alalle ja politiikan agenda hallitsivat kauppasuhteet ja talouskasvun ylläpito. Frei (s. 1942) oli Aylwinin tavoin kristillisdemokraatti, ja hän aloitti poliittisen uransa opiskellessaan insinööriksi *Universidad de Chilessä*. Hän osallistui aktiivisesti isänsä menestyksekkääseen presidentinvaalikampanjaan vuonna 1964. Eduardo Frei Montalva toimi Chilen presidenttinä ennen Allendea vuosina 1964–1970. Pinochetin aikana nuorempi Frei keskittyi siviiliammattinsa harjoittamiseen suuressa chileläisyhtiössä. Vuoden 1988 kansanäänestyksen aikoihin hän palasi politiikkaan ja perusti *Comité Pro Elecciones Libresin* (Pro vapaat vaalit -komitea). Ennen voittoaan vuoden 1993 presidentinvaaleissa Frei toimi myös kristillisdemokraattien puheenjohtajana.

Sotilasvallan aikaiset ihmisoikeusloukkaukset nousivat esille Freiin kauden lopulla sisäpoliittisessa kriisissä, joka käynnistyi Pinochetin pidätyksestä Lontoossa loppuvuodesta 1998. Pidätys tuli täytenä yllätyksenä chileläisille ja aiheutti valtavat mielenosoitukset Pinochetin puolesta ja häntä vastaan. Myytti kenraalin koskemattomuudesta ja haavoittumattomuudesta murtui, ja häntä vastaan nostettujen syytteiden määrä tuomioistuimissa kasvoi räjähdysmäisesti (Leskinen 2006, 90–95). Myös sotilasvallan aikana kadonneiden ihmisten (*detenidos-desaparecidos*) omaisjärjestöt kiihdyttivät vaatimuksiaan kadonneiden kohtaloien selvittämiseksi. Poliittinen paine Freiin hallitusta ja asevoimia kohtaan kasvoi ja vuonna

1999 puolustusministeri Edmundo Pérezin Yoman aloitteesta päätettiin perustaa ihmisoikeusfoorumi *Mesa de Diálogo sobre los Derechos Humanos*, jonka tavoitteena oli saada asevoimilta tietoja joukkohautojen sijainneista. Foorumin tulokset jäivät laihoiksi: armeija toi viranomaisten tietoon 200 kadonneen nimet (Leskinen 2006, 89–100). *Mesa de Diálogo* merkittävin saavutus ei ollutkaan tuloksissa vaan siinä, että asevoimien edustajat osallistuivat ensimmäistä kertaa ihmisoikeusloukkausten selvittämiseen. Lisäksi asevoimat myönsivät syyllistyneensä kadonneiden ruumiiden hävittämiseen muun muassa heittämällä niitä mereen (Huneus 2007, 455–456; Collier & Sater 2004, 408).

Ihmisoikeuspaneeli saattoi työnsä päätökseen Ricardo Lagosin (2000–2006) presidenttikaudella. Kansantaloustieteen tohtoriksi Duken yliopistosta väitellyt Lagos oli Aylwinin tavoin kokenut poliitikko astuessaan valtaan. Lagos muun muassa perusti vuoden 1988 kansanäänestystä varten demokratiaan siirtymistä ajavan puolueen *Partido Por la Democracia* (PPD), ja hän on toiminut myös Chilen sosialistipuolueen *Partido Socialista* (PS) puheenjohtajana. Lagosin voitto presidentinvaaleissa oli symbolisesti merkittävä tapahtuma, sillä Lagos oli joutunut pakenemaan vallankaappauksen jälkeen Chilestä ja palattuaan maahan vuonna 1978 hän nousi Pinochetin vastaisen demokratialiikkeen johtoon. Hän muun muassa johti vuosien 1983–1984 poliittisen ”suojasään” *La Apertura* (suom. avautuminen) aikana merkittävää puolueliittoumaa *Alianza Democrática*. Kun Lagos nousi presidentiksi vuonna 2000 voitettuaan Concertaciónin ehdokkaana äärimmäisen täpärästi Pinochetin hallinnon merkittävän siviilijäsenen Joaquín Lavínin (UDI) vaalien toisella kierroksella, hän lupasi saattaa päätökseen vielä selvittämättömät ihmisoikeusloukkaukset.

Vuoden 2001 puheessaan Lagos kiitteli *Mesa de Diálogo* tuloksien edistävän kansallista

eheytymistä:

¹⁰“*Aquí no hay vencedores ni vencidos: el único triunfador es Chile. No podemos olvidar que somos una comunidad, que compartimos la misma historia, que participamos del mismo amor por la patria.*” (Lagos 2001, 2)

Lagos pyrkii saamaan hyväksynnän teesilleen, jonka mukaan vaikea ja ristiriitoja herättävä prosessi kadonneiden kohtaloiden selvittämiseksi on ollut kaikesta huolimatta myönteinen asia Chilen näkökulmasta. Yleisöä yhdistäväksi argumentaation esisopimukseksi hän on valinnut kvantiteetin lokuksen: ”Chile on ainoa voittaja prosessissa”. Perelmanin (1982, 30) mukaan kvantiteetin lokus on vakiintunut päättelysääntö, jonka mukaan useita ihmisiä hyödyttävä asia mielletään paremmaksi kuin vain harvoja hyödyttävä asia. Lokusta seuraten presidentti luottaa, että ylintä etua, Chilen etua, koskeva hyväksyntä voitaisiin saattaa koskemaan myös johtopäätöstä. Lagos tukee argumentaatioitaan myös erottelumuotoisella tekniikalla, jolla hän osoittaa, mistä *Mesa de Diálogo* ei ole kyse. Hän toteaa, ettei prosessissa ole voittajia eikä häviäjiä. Ainoa voittaja on Chile. Lagos käyttää siis Aylwinin tavoin kansakuntaa ja isänmaata epäpolitisoinnin instrumenttina siirtämällä omalla kaudellaan uudelleen aktivoituneen Concertaciónin ihmisoikeuspolitiikan politiikan yläpuolelle. Lagos jatkaa sanomalla, etteivät chileläiset saa unohtaa olevansa yhteisö, joka jakaa yhteisen historian ja yhteisen rakkauden isänmaata kohtaan. Kansakunnan klassiset kriteerit, jaettu historia ja yhteinen isänmaanrakkaus, asettuvat sitaatissa poliittisen toiminnan suuntaa ohjaaviksi imperatiiveiksi, jotka rajaavat yleisön käytettävissä olevia vaihtoehtoja. Lagosin

---

¹⁰ ”Täällä ei ole voittaneita tai hävinneitä: ainoa voittaja on Chile. Emme voi unohtaa, että olemme yhteisö, jaamme saman historian ja yhteisen rakkauden isänmaata kohtaan.” (Lagos 2001, 2)

viestinä on, että chileläisten kohtalot on sidottu toisiinsa historian ja isänmaanrakkauden nimissä.

Lagos käytti Aylwiniin ja Freihin verrattuna huomattavan paljon nationalistista sanastoa puheissaan. Hän saattoi pyrkiä patrioottisella retoriikallaan vakuuttamaan oikeistolle, että 2000-luvun keskustavasemmistolaistuneet sosialistit ovat isänmaallisia. Jotkut oikeistolaiset kristillisdemokraatit ja eläköityneet asevoimien upseerit pelkäsivät Lagosin presidenttikauden palauttavan Chilen takaisin *Unidad Popularin* aikoihin, vaikka valtaosa chileläisistä ymmärsi sellaisten väitteiden olevan harhaisia (Collier & Sater 2004, 409).

Osoitus ihmisoikeuspolitiikan tärkeydestä Lagosin kaudella oli presidentin aloitteesta vuonna 2003 perustettu järjestyksessään kolmas totuuskomissio *Comisión Nacional sobre Prisión Política y Tortura*, joka keskittyi nimensä mukaisesti poliittisiin vankeihin ja kidutuksiin. Lagos koki, ettei kansakunta voisi eheytyä ennen kuin sotilasvallan aikaiset ihmisoikeusloukkaukset olisi selvitetty riittävällä tarkkuudella. Komission julkaisema niin sanottu Valechin raportti sai jo hyvin toisenlaisen vastaanoton kuin Rettigin raportti 1990-luvun alussa. Valechin raportti todisti yhteensä noin 30 000 kidutustapausta. Lisäksi selvitystyö toi esille laajan naisiin kohdistuneen seksuaalisen väkivallan. Noin 3400:sta vallankaappauksen jälkeen pidätetystä naisesta valtaosa kertoi joutuneensa seksuaalisen väkivallan uhriksi. Oikeisto, asevoimat ja liike-elämä alkoivat uskoa raporttien sisältöön vasta vuonna 2004, kun Yhdysvaltain senaatin teettämässä selvityksessä kävi ilmi, että Pinochet oli tallettanut suuria summia rahaa omille ja läheistensä salaisille tileille Washingtonissa Yhdysvalloissa toimivaan pankkiin. Jatkotutkimuksissa selvisi, että vuosien 1973–2004 aikana Pinochetille ja hänen lähipiirilleen oli kertynyt 27 miljoonan dollarin säästöt. Vasta Pinochetin talousrikosepäilyt ja korruptoituneisuus romahduttivat Pinochetin sädekehän oikeistopuolueiden kannattajien parissa. Elokuussa 2006 julkaistu chileläinen CERC-mielipidetiedustelu osoitti Pinochetin maineen kärsineen pahoja kolhuja: kun vuoden 2002 syksyllä 63 prosenttia chileläisistä arveli, että Pinochet tullaan muistamaan diktaattorina, oli luku noussut vuoden 2006 syksyyn mennessä 82 prosenttiin (CERC 8/2006). Selvin muutos oli tapahtunut UDI-puolueessa, johon kuuluivat monet autoritaarisen hallinnon siivijäsenistä. Aiemmin julkitulleet tiedot murhista, tapoista, kidutuksista ja raiskauksista,

joita toteuttivat sotilaiden lisäksi jopa varta vasten koulutetut koirat, eivät aiheuttaneet samanlaista reaktiota oikeistossa. (Huneeus 2007, 457–459, 479)

Lagos antoi vuoden 2005 puheessaan tunnustusta komissiolle ja sen johtajalle piispa Sergio Valechille:

¹¹“*Agradezco, a nombre de todo Chile, a monseñor Valech y a la comisión que él presidió, por el trabajo que con tanta abnegación y patriotismo realizaron para rescatar la verdad.*” (Lagos 2005, 16–17)

Lainaus on hyvä esimerkki epideiktisestä retoriikasta. Epideiktiselle puheelle tyypillisesti sitaatissa ei pyritä tulevaisuutta koskevaan päätökseen eikä langeteta tuomiota menneistä tapahtumista, vaan kyseessä on nykyhetkeä koskevan asian arviointi. Kiittämällä komission toimintaa Lagos ohjaa yleisöä näkemään komission myönteisessä valossa. Hän ylistää Valechia ja komissiota ”epäitsekkyudesta” ja ”patrioottisuudesta”, jolla he pyrkivät ”totuuden” selvittämiseen. Lagosin strategia on hyvin konsensushakuinen. Hän voisi hyökätä Pinochetia tukenutta oikeistoa ja asevoimia vastaan, mutta hän pidättäytyy moittivasta puheesta. Argumentaation premissinä on koko Chilen etu (”*a nombre de todo Chile*”), jonka ajatellaan yleisen päättelysäännön mukaan olevan tavoiteltavampi päämäärä kuin partikularististen etujen. Lisäksi Lagos nostaa Valechin komission työn malliksi patriotismista, jolloin kyse on perelmanilaisittain todellisuuden rakennetta luovasta tekniikasta (Perelman 1982, 110–111). Kyseessä on identiteettipoliittinen väite, jossa ohjeistetaan chileläisiä siitä,

---

¹¹ ”Haluan kiittää koko Chilen nimissä piispa Valechia ja hänen johtamaansa komissiota epäitsekkeästä ja isänmaallisesta työstä, jota he tekivät totuuden paljastamiseksi.” (Lagos 2005, 16–17)

millaista on patrioottinen käyttäytyminen. Lagosin argumentaatio vihjaa implisiittisesti, että hyvä chileläinen on kiinnostunut ihmisoikeusloukkausten selvittämisestä.

Piispan valinta komission johtoon oli viisas valinta, sillä erityisesti oikeistossa katolilaisuudella on suuri merkitys. Maallistumisesta huolimatta Chile on edelleen leimallisesti katolinen maa, jossa piispat ovat erittäin arvostettuja kansan parissa. Pinochetin sotilasjuntaan ei pystynyt vaientamaan kirkkoa täysin sen ottaessa kantaa ihmisoikeuskysymyksiin ja talouspolitiikkaan. Kirkko ja uskonnollinen ajattelu muodostivatkin sotilasvallan aikana tärkeän kanavan, jossa varsinkin nuoret pystyivät ilmaisemaan kohtuullisen turvallisesti sotilasvallan vastaisia ajatuksia (Larraín 2006, 325). Sotilasjunta korosti itsekin ”sotilaallisen chileläisyyden” ohella katolilaishispanista kansallista identiteettiä propagoiden niiden olevan ”aitoa chileläisyyttä” verrattuna marxilaisten sekularistiseen internationalismiin (ks. Pinochet 1974; Larraín 2006, 325).

4.1.2 Asevoimien integrointi osaksi ”kuviteltua yhteisöä”

Ihmisoikeusloukkausten selvittämisen ohella toinen keskeinen kansakunnan eheytyksen edellytys oli asevoimien integrointi takaisin demokraattiseen järjestelmään ja osaksi chileläistä ”kuviteltua yhteisöä”. Tässäkin tehtävä lankesi ennen kaikkea presidentti Aylwinille. Hallituksen ja asevoimien välejä kiristi Aylwinin pyrkimys kumota vuoden 1978 armahduslaki, jonka nojalla sotilaita ja poliiseja ei voitu asettaa syytteeseen vallankaappauksen ensimmäisen vuoden aikana toteutetuista ”turvallisuusoperaatioista”. Ihmisoikeusloukkausten selvittäminen olisi mahdollisesti koskenut tuhansia ase- ja poliisivoimien palveluksessa olevia ihmisiä, joten asioiden penkominen herätti kiivasta vastustusta. (Lira & Loveman 1999, 361; Huneus 2007, 1–2)

Käytännössä Aylwinin tuli saada pidettyä armeija kasarmeillaan ja erossa päivänpolitiikasta sekä palautettava sotilaiden ja siviilien välinen luottamus. Presidentin retorinen strategia nojasi tässäkin keskeisesti nationalismiin. Ensimmäisessä 21 de Mayo -puheessaan hän politikoi asevoimien poliittisuudella:

¹² ”*Las Fuerzas Armadas deben ser, por su naturaleza, esencialmente apolíticas. Pertenecen a toda la nación, de la cual han recibido las armas para defender a la patria; no a un sector ni a determinadas ideologías.*” (Aylwin 1990, 21)

Sitaatissa Aylwin pyrkii vakuuttamaan yleisön siitä, että asevoimien tulee olla epäpoliittiset. Argumentaatio lähtee liikkeelle premissistä, jossa asetetaan vastakkain *nación* ja *patria* sekä *un sector* (yksi sektori) ja *determinadas ideologías* (määrätyt ideologiat). Kyseessä on arvojen hierarkia, jossa kollektiivia koskeva asia on arvokkaampi kuin partikulaariset intressit (Perelman 1982, 29). Aylwin johdattaa yleisön taas tilanteeseen, jossa heidän täytyy valita kansakunnan ja isänmaan sekä partikulaaristen etujen tai ideologioiden väliltä. Presidentti rajaa samalla asevoimien ja oikeiston politikoinnin pelivaraa nimeämällä armeijan poliittisuuden epäisänmaalliseksi. Aylwin käyttää rinnakkaissidettä, jossa liitetään toisiinsa käsitteet *Fuerzas Armadas* (asevoimat) ja *apolítica* (epäpoliittinen). Aylwin väittää asevoimien olevan ”luonnostaan” ja ”oleellisesti” politiikan sfäärin ulkopuolinen asia, aivan kuin todellisuudessa olisi tällainen sääntö. Lisäksi asevoimat kytketään retorisella sidoksella takaisin koko kansakuntaan: ”asevoimat ovat saaneet aseensa kansakunnalta isänmaan puolustamiseksi”. Sidosta vahvistaa sen vastakohtan ilmaiseminen erottelumuoitoisella argumentaatiotekniikalla: presidentti sanoo, ettei asevoimien tehtävä ole puolustaa tiettyä sektoria tai määrättyjä ideologioita. Näin Aylwin alistaa kielen resursseja hyväksikäyttäen asevoimat takaisin kansakuntaa palvelevaksi organisaatioksi.

Sitaatissa on nähtävissä, että Aylwin käy kamppailua asevoimat-käsitteen merkityssisäl-

---

¹² “On välttämätöntä, että maan asevoimat ovat luonteeltaan epäpoliittiset. Ne kuuluvat koko kansakunnalle, jolta ne ovat saaneet aseensa puolustaakseen isänmaata – ei ainoastaan yhtä sektoria tai määrättyä ideologiaa.” (Aylwin 1990, 21)

löstä. Hän pyrki ”selättämään” Pinochetin ajan version politiikkaan puuttuvista asevoimista ja saattamaan Concertaciónin politiikkaan sopivan käsitteen hegemoniseen asemaan. Transitioajan Chilessä kansakunnan ja isänmaan ohella myös asevoimat jouduttiin siis ”sivoamaan” retorisesti Pinochetin ajan retorisesta ja institutionaalisesta perinnöstä. Tämä oli edellytys sille, että asevoimat pystyttiin integroimaan takaisin osaksi politiikan yläpuolella olevaa ”kuviteltua yhteisöä”. On kuitenkin huomautettava, ettei Pinochet koskaan sanonut asevoimien olevan poliittiset. Päinvastoin hän yritti aikanaan vakuuttaa chileläiset asevoimien epäpoliittisuudesta lähes samoilla sanoilla kuin Aylwin mutta toisenlaiset päämäärät mielessään. Pinochet sanoi vuonna 1981 pitämässään puheessa noustessaan perustuslakiuudistuksen jälkeen Chilen presidentiksi, että vuoden 1973 vallankaappauksessa oli pääosassa Chilen kansa, eivätkä asevoimat. Tämä johtui siitä siitä, että: ”...asevoimat eivät ole muuta kuin aseisiin tarttunut kansa.” (Pinochet 1981, 6). Pinochet siis pyrki täyttämään asevoimat-käsitteen omaan politiikkaansa sopivalla merkityssisällöllä samastamalla toisiinsa ilmaisut ”kansaa aseissa” ja ”asevoimat”. Pinochet yritti vakuutella chileläisille, etteivät asevoimat olleet varsinaisesti osallistuneet politiikkaan syksyllä 1973, vaan ne olivat toimineet epäpoliittisesti ja kansan tahdon mukaisesti. Syyskuun 11:ntenä 1973 ainoa poliittisesti aktiivinen toimija oli siis Chilen kansa, joka päätti pelastaa isänmaan neuvostomarxismilta käyttämällä asevoimia. Narration kumoamiseksi ja sen legitimitetin kieltämiseksi Aylwin sanoi sitaatissa implisiittisesti, että Pinochetin aikana asevoimat olivat muuttuneet poliittiseksi toimijaksi.

Koska Chilen lähihistoria on konfliktinen ja synkkä, oli Aylwinin viisainta tukeutua retoriikkaan kaukaisempiin tapahtumiin legitimitetin rakentamiseksi. Nationalistinen kuvasto ei hetkessä valu tyhjiin Chilessä, sillä maa on ollut itsenäinen tasavalta kohta kaksi sataa

vuotta. Asevoimien ja Chilen kansan välisen sovinnon luomiseksi ja asevoimien poliittisuuden eliminoimiseksi Aylwin vetosi 1800-luvun kansallissankareihin:

¹³“*Actuando unos y otros de este modo, no sólo cumpliremos lo que la nación nos exige, sino que también crearemos el clima indispensable para que el pueblo de Chile y sus Fuerzas Armadas se reencuentren en la senda de patriotismo y lealtad que nos trazaron nuestros héroes, el general O’Higgins y el capitán Prat.*” (Aylwin 1990, 23–24)

Argumentaatio lähtee liikkeelle ylevistä abstrakteista arvoista *patriotismo* ja *lealtad*. Isänmaallisuus ja uskollisuus ovat arvoja, joilla on laaja hyväksyntä chileläisen yleisön parissa. Argumentaatioteknisesti väite voidaan jakaa kahteen. Ensinnäkin Aylwin käyttää jälleen kansakuntaa auktoriteettina, jota tulee totella (“kansakunta vaatii sotilaita ja siviilejä palaamaan patriotismin polulle...”). Aylwinin argumentaatio nojaa myös todellisuuden rakennetta luovaan argumentaatiotekniikkaan, jossa kaksi kansallissankaria, itsenäisyystaistelija Bernardo O’Higgins ja Tyynenmeren sodan marttyyri Arturo Prat nostetaan jäljiteltäviksi malleiksi (ks. Perelman 1982, 110). Tässä tapauksessa Aylwin haluaa muistuttaa chileläisiä historian suurista patriooteista, jotka epäitsekästi taistelivat isänmaansa ja kansakuntansa puolesta vailla kuoleman pelkoa. Aylwin nostaa chileläisen nationalismin klassiset ikonit Bernardo O’Higginsin ja Arturo Pratin chileläisen patriotismin keskiöön. O’Higgins oli irlantilaisyyntyisen siirtomaakuvernöörin Chiessä syntynyt äpäräpoika, joka johti myöhemmin espanjalaisten ja rojalistien vastaisia itsenäisyystaisteluita. O’Higgins julisti Chilen

---

¹³ “Tällä tavalla käyttäytyen [epäpolitisoidulla asevoimat ja pyrkimällä sovintoon] emme ainoastaan täytä kansakunnan vaatimusta, vaan lisäksi luomme korvaamattoman ilmapiirin, jotta Chilen kansa ja sen asevoimat löytäisivät jälleen toisensa patrioottisuuden ja uskollisuuden tiellä, jonka meille ovat osoittaneet sankarimme, kenraali O’Higgins ja kapteeni Prat.” (Aylwin 1990, 23–24)

lopullisesti itsenäiseksi vuonna 1818, minkä vuoksi chileläiset pitivät häntä maansa itsenäisyyden isänä. Hän on saanut myös lisänimen *El Libertador* (Vapauttaja). Kapteeni Prat puolestaan ansaitsi pysyvän paikan kansallissankareiden pantheonissa Iquiquen meritaistelussa, kuten tutkimuksen alussa kerrottiin. Pratin marttyyrikuolema on nationalistisen kuvaston ajaton esimerkki pyyteettömästä patriotismista. Pratin teko muistuttaa chileläisiä siitä, että isänmaa on elämää tärkeämpi asia. Oman hengen menetys isänmaan puolesta on myönteinen ja joskus jopa tavoiteltava asia, mikä osaltaan selittää ihmisten valmiutta kuolla kansakuntiansa puolesta.

O'Higgins ja Prat olivat keskeisessä asemassa myös Pinochetin aikana, sillä sotilashallinto pyrki aktiivisesti herättämään henkiin jo osaksi unohtunutta chileläisyyden ”sotilaallisrodullista” diskurssia. Larraínin (2006, 325; 2001, 145–147) mukaan sotilaallisrodullinen identiteettidiskurssi nojasi kolmeen ydinajatukseseen. Ensinnäkin se painotti 1800-luvulla Perua ja Boliviaa vastaan käytyjä voitokkaita sotia kansallisen identiteetin keskeisinä rakennuspalikoina. Toisekseen diskurssi painotti Chilen armeijan merkitystä kansallisen identiteetin kannalta; armeija vaikutti itsenäisyysotien taisteluiden myötä ratkaisevasti kansakunnan syntymään. Koska armeija on vanhempi kuin itse kansakunta, se on myös kansakunnan syvimpien arvojen vaali ja säilyttäjä. Pinochetin aikana jälkimmäinen ajatus jopa kirjattiin perustuslakiin. Kolmanneksi diskurssissa chileläisen rodun ajateltiin olevan patriarkaallinen, viriili ja sotilaallinen, sillä se oli sekoitus länsigoottilaisten konkistadorien ja satoja vuosia espanjalaisten valloitusta vastustaneiden araukaani-intiaanien verta. Sotilaallisrodullinen identiteettidiskurssi syntyi 1900-luvun alussa ja sen merkittävin yksittäinen teoretikko oli pohjoisen kaivosalueella lääkärinä toiminut Nicolás Palacios. Palacios esitti vuonna 1904 julkaistussa teoksessaan *Raza Chilena*, että chileläiset olivat korkeammalla tasolla kuin eurooppalaiset ja muut latinalaisamerikkalaiset rodut, sillä chileläisissä ei virrannut latinalaisten espanjalaisten veri vaan Iberian niemimaalla ennen 700-luvulla tapahtunutta maurien invaasiota asuneitten germaanisten länsigoottien veri. Germaanisen sukuhaaran lisäksi chileläiset perivät sotaisilta araukaaneilta urhoollisen luonteen. Palacios jopa laski, että enintään kymmenen prosenttia Chileen saapuneista konkistadoreista ja varhaisista uudisasukkaista oli juuriltaan latinalaisia. (Barr-Melej 2001, 58–59)

Sotilaallisrodullisen diskurssin lisäksi sotilasvallan alkuaikoina elpyi 1800-luvun autoritaarisriskonsevatiivisen Diego Portalesin ihannoiva kultti (Collier & Sater 2004, 363). Valparaísolainen suurliikemies Portales oli itsenäisen tasavallan alkuvuosikymmenten konservatiivisen valtablokin symboli. Portalesin politiikan ideana oli vankka ja autoritaarinen keskushallinto, jolla kansa saataisiin jälleen kunnioittamaan auktoriteetteja itsenäisyysotia seuranneiden anarkian vuosien jälkeen. Arvostelijat syyttivät konservatiiveja koloniaalisen autoritaarisuuden palauttamisesta, mutta nuorelle valtiolle vahvasta keskusvallasta oli kiistatta hyötyä. Tänä aikana syntyi käsite Chilen poikkeuksellisuudesta Latinalaisen Amerikan maiden joukossa: vuosien 1831 ja 1871 välillä Chilessä oli vain neljä presidenttiä, jotka olivat kaikki laillisesti, joskaan eivät rehellisesti valittuja. (Collier & Sater 2004, 52–54, 71; Valtonen 2001, 236–237)

Aylwinin sitaatti on nähtävä Pinochetin harjoittaman menneisyyspolitiikan valossa. Pinochet kanonisoi itse itsensä – oikeiston ja asevoimien tuella – isänmaan uudeksi kansallissankariksi O’Higginsin, Pratin ja Portalesin rinnalle. Internetissä on vieläkin löydettävissä hakukoneilla sivustoja, joissa Pinochetia kutsutaan nimellä *El Segundo Libertador* (”toinen vapauttaja”), kun *El Primero* oli Chilen itsenäisyysankari O’Higgins. Pinochet myös julistautui portaliaanisen ”impersonaalisen autoritarismin” perinnön jatkajaksi (Pinochet 1981). Pinochetin argumentti oli se, että portaliaanisen ajan impersonaalinen autoritarismi lopetti itsenäisyysotien jälkeisen anarkian ja Pinochetin hallinnon impersonaalinen autoritarismi puolestaan lopetti marxismin aiheuttaman anarkian. Pinochet nimesi autoritarisminsa impersonaaliseksi, vaikka sotilasvalta nimenomaan henkilöityi vahvasti häneen. Pinochet käytti menneisyyttä hallintonsa legitimiteetin vahvistamiseksi myös samastamalla toistuvasti 1800-luvun alun itsenäisyystaistelut ja vuoden 1973 sotilasvallankaappauksen. Pinochet pyrki luomaan jatkumon, kontinuiteetin, espanjalaisesta kolonialismista vapautumisen ja marxismista vapautumisen välille. Nämä olivat Pinochetin mukaan itsenäisen Chilen tasavallan tärkeimmät tapahtumat. Poliitikka näkyi muun muassa siinä, että pitäessään puhetta maaliskuussa 1981 Diego Portales -talossa (!) Santiagossa, takaseinällä hohti kansakunnan symboleiden rinnalla kaksi vuosilukua: 1810 ja 1973. Vuoden 1973 sotilasvallankaappaus kanonisoitiin patriotismin ikoniksi itsenäisyystaisteluiden rinnalle. Syyskuun 11. päivästä tehtiin virallinen juhlapäivä *Día de Liberación Nacional* (Kansallisen vapautuksen päivä),

jota vietettiin vuodesta 1974 alkaen. Samaa vuosilukujen kanonisointia ja ”vapautumisen” mytologiaa propagoitiin ihmisten arkielämään painattamalla kolikoita, jonka kruunapuolella komeili itsenäisyysotia symboloiva, kahleet rikkirepivä vapauden enkeli, jota ympäröivät samaiset vuosiluvut 1810 ja 1973. Historiantutkimus on sittemmin osoittanut, että sotilashallinnon tulkinta Chileä uhanneesta sisällissodasta ja UP:n ajamasta marxilaisesta vallankumouksesta oli katteeton – väkivaltaista vallankumousta ja totalitarismia kannatti lähinnä äärivasemmistolainen MIR (Huneus 2007). Pinochetin menneisyyspolitiikka oli siis luonteeltaan mythopoeettista: hän loi myytin, joka vääristi ja naturalisoi historian tapahtumia omaan poliittiseen ohjelmaansa sopivaksi.

Aylwinin täytyi kertoa chileläisille kansakunnan eheyttämiseen tähtäävään politiikkaansa sopiva versio kansakunnan historiasta ja asevoimien roolista, sillä Pinochet oli muokannut historian itselleen sopiviin tarkoituksiin. Edellä esitetystä sitaatista Aylwin vetosi osana kampanjaansa vanhoihin isänmaan sankareihin, jotka eivät olleet ryvettyneet lähihistorian häpeällisissä tapahtumissa. Ajallisesti kaukaiset tapahtumat ja depolitisoituneet eli myyteiksi muuttuneet hahmot, kuten O’Higgins ja Prat, olivat erittäin käyttökelpoisia nationalistisia retoriikan resursseja. Myös Aylwin loi oman historiallisen myyttinsä kilpailemaan Pinochetin narraatiota vastaan. Aylwin tarinassa O’Higgins ja Prat symboloivat aikoja, jolloin chileläiset eivät taistelleet toisiaan vastaan vaan toistensa rinnalla yhteistä vihollista vastaan. Kyseessä oli tärkeä metanarraation suunnanmuutos, sillä Pinochetin aikana vihollinen oli nimenomaan kansan sisällä. O’Higginsin ja Pratin uudelleenkanonisointi ja mytologisointi olivat siis tietoisia menneisyyspoliittisia ja mythopoeettisia tekoja, jolla Aylwin pyrki kaatamaan Pinochetin kansakunta- ja identiteettinarraation. Jotta Pinochetin luoma versio lähihistoriasta – jossa 11. syyskuuta 1973 oli ollut *Símbolo de Victoria* (Voiton symboli) (ks. Pinochet 1981) – alkaisi hiljalleen murtua, nimesi Aylwin sotilasvallan ajan diktatuuriksi heti ensimmäisessä puheessaan (Aylwin 1991, 9).

Eduardo Frei jatkoi Aylwinin ohjelmaa asevoimien integroimiseksi normaaliksi osaksi kansakuntaa ja demokraattista politiikkaa. Vuoden 1995 puheessaan Frei esiintyi sovittelavasti asevoimien suuntaan:

¹⁴“*Nuestras Fuerzas Armadas se encuentran dedicadas enteramente a sus funciones profesionales y han cumplido ejemplarmente con las tareas que el Estado y el Gobierno les han demandado. Con ello se consolida la convicción nacional de que la defensa es un sector que a todos nos compete, y que la labor específica de sus profesionales se une al trabajo de todos los chilenos por engrandecer nuestra Patria.*” (Frei 1995, 26)

Epideiktiselle puheelle tyypillisesti Frei kiittää asevoimia hyvästä käytöksestä. Frein tavoitteena on nostaa kansallista yhteishenkeä sekä lähentää hallitusta ja asevoimia. Frei liittyy asevoimien toimintaan ilmaisut ”tehtävälleen täysin omistautunut” ja ”esimerkillisyys”. Presidentti myös vakuuttelee vasemmiston suuntaan, että asevoimat ovat palanneet pyövelin paikalta kansakunnan palvelijaksi. Tätä kuvastaa Frein sanavalinta ”meidän asevoimamme...” Chilen asevoimien tai maan asevoimien sijaan. Possessiivipronominilla Frei kytkee retorisesti asevoimat kansan liittolaiseksi. ”Me” on myös tyypillinen banaali muistutus meidän kansakuntamme sekä ulkoisten ”toisten” välillä. Presidentti välttää käyttämästä termejä, jotka vihjaisivat asevoimien olevan etäinen, teknokraattinen ja pelottava instituutio, kuten Pinochetin aikana tilanne vasemmiston näkökulmasta oli. Sen sijaan asevoimat esitetään kuuliaisena yhteistyökumppanina, joka on mukana rakentamassa ”entistä suurempaa isänmaata”.

Konsensuspuheesta huolimatta oli selvää, ettei asevoimien täysipainoinen integraatio chileläiseen kansakuntaan ollut mahdollista ennen kuin Pinochet luopuisi armeijan ylipäällik-

---

¹⁴ “Asevoimamme ovat omistautuneet kokonaan ammatillisiin toimintoihinsa ja ovat toteuttaneet esimerkillisesti tehtävänsä, jotka valtio ja hallitus ovat heille määränneet. Tämä vahvistaa kansallista vakaumustamme siitä, että puolustus on kaikille kuuluva sektori, ja että asevoimien ammattilaisten työ yhdessä kaikkien chileläisten työpanoksen kanssa tekee isänmaastamme entistä suuremman.” (Frei 1995, 26)

kyydestä. Pinochet käytti perustuslain salliman mahdollisuuden hyväkseen ja jäi eläkkeelle virastaan vasta maaliskuussa 1998. Samainen perustuslaki salli Pinochetin kuitenkin jatkaa elinikäisenä senaattorina, mikä aiheutti kiivaan arvostelun Frein hallitusta vastaan sekä väkivaltaisia mellakoita pääkaupungissa Santiagossa. Frein hallinnon virkamiesten mukaan senaattorin pesti oli pieni hinta siitä, että Pinochet suostui demokratian palauttamiseen vuoden 1988 kansanäänestyksen jälkeen (New York Times 11.3.1998). Senaattorin tehtävästään Pinochet luopui vasta vuonna 2002, kun Chilen korkein oikeus katsoi hänen olevan liian sairas vastatakseen häntä vastaan nostettuihin syytteisiin. Tosin senaattorina Pinochet ennätti toimia vain muutaman kuukauden ennen pidätystään Lontoossa.

Merkittävin muutos sotilaiden ja siviilien välisissä suhteissa tapahtui vuonna 2004 Valechin raportin julkaisun jälkeen. Silloinen asevoimien komentaja kenraali Juan Emilio Creyre myönsi asevoimien syyllistyneen ihmisoikeusloukkauksiin ja totesi, ettei sellaista saanut tapahtua enää koskaan (Larraín 2006, 330). Creyre sai osakseen kiitoksia vasemmistosta, mutta osa asevoimien edustajista piti häntä petturina. Symbolisesti merkittävä tapahtuma oli myös Pinochetin aikaisen salaisen poliisin (DINA/CNI) julkinen anteeksipyyntö diktaatturin aikaisista ihmisoikeusrikoksista (YLE 14.11.2004).

4.1.3 Menneisyyspolitiikka ja juhlapäivien politiikka

Ihmisoikeusloukkauksien selvittäminen ja asevoimien integrointi normaaliksi osaksi kansakuntaa olivat Concertaciónin hallitusohjelmiin konkreettisesti kirjattuja tavoitteita. Kolmas keskeinen kansakuntaa eheyttämään pyrkivä poliittisen toiminnan muoto oli synkän lähihistorian liittäminen kansakuntanarraatioon. Tämä ei ollut julkilausuttu politiikkaohjelma tai välttämättä edes tietoinen prosessi vaan metanarraatioiden ja mythopoeian kautta käytyä kamppailua menneisyyden tulkinnasta. Presidentit eivät puuttuneet 21 de Mayo -puheissaan suoraan siihen, oliko vuoden 1973 vallankaappaus oikeutettu vai ei. He eivät myöskään puhuneet Allendea ja *Unidad Popularia* vastaan mutteivät niiden puolestakaan. Menneisyys oli kuitenkin läsnä jatkuvasti presidenttien retoriikassa, mikä on käynyt ilmi jo kahdessa edellisessä analyysiluvussa. Tässä alaluvussa kuitenkin tarkastellaan hieman lähemmin sitä, miten presidentit ohjeistivat chileläisiä suhtautumaan menneisyyteen, jotta

kansakunta voisi eheytyä.

Näin presidentti Aylwin neuvoi chileläisiä suhtautumaan menneisyyteen ensimmäisessä 21 de Mayo -puheessaan:

¹⁵ “...pienso que, si queremos reforzar la unidad nacional, debemos todos poner los ojos en el futuro común que nos une, más que en el pasado que nos divide. Dejemos a la historia que juzgue lo ocurrido y pongamos nuestro afán en los quehaceres que la patria ahora nos reclama para forjar el porvenir.” (Aylwin 1990, 7)

Aylwinin mukaan kansallisen yhtenäisyyden vahvistamiseksi ja isänmaan edun vuoksi chileläisten täytyy keskittyä tulevaisuuteen. Sitaatissa tulevaisuus yhdistää ja menneisyys jakaa chileläiset. Moraalisen tuomiovallan menneistä tapahtumista Aylwin kehottaa jättämään historialle. Aylwin vakuuttaa yleisölleen, että aika parantaa haavat. Aylwinin menneisyyspoliittisena strategiana näyttäisi olevan sovinnonteko unohtamisen (*forgetting*) tai unohtuttamisen (*making to forget*) kautta (ks. strategioista Nyysönen 1999, 40–41). Aylwin ei voi pakottaa chileläisiä unohtamaan menneisyyttä mutta hän voi suostutella chileläisiä tekemään niin. Selän kääntäminen menneisyydelle ja tulevaisuuteen keskittyminen toimivat yleisöä yhdistävinä retorisinä sidoksina ja muodostavat eräänlaisen partikularistiset mielipiteet ylittävän arvoperustan, jonka pohjalta chileläiset voivat jatkaa elämäänsä kansakuntana. Aylwin viestittää, että chileläisten täytyy ”aloittaa alusta”, sillä lähimennei-

---

¹⁵ “Jos haluamme vahvistaa kansallista yhtenäisyyttä, meidän täytyy kääntää katsemme tulevaisuuteen, joka meidät yhdistää, ei niinkään menneisyyteen, joka meitä jakaa. Jättäkäämme menneet tapahtumat historian tuomittaviksi ja keskittäkäämme voimamme tehtäviin, joita isänmaa meiltä nyt vaatii tulevaisuuden varalle.” (Aylwin 1990, 7)

syydessä ei ole mitään mihin palata. Presidentti ei voinut mytologisoida vallankaappausta edeltänyttä *Unidad Popularin* aikaa, sillä silloin tehtiin kiistattomasti karkeita poliittisia ja taloudellisia virheitä. Allende jäi toki elämään sosialismin marttyyrinä, mutta hän ei missään tapauksessa soveltunut koko kansakunnan ikoniksi. Sotilasvallankaappauksen jälkeen siirryttiin virheiden ajasta terrorin aikaan, joten sotilasvallan aikaa voisi vielä vähemmän käyttää yksimielisyyden pohjaksi. Esimerkiksi Unkarissa vuoden 1956 tapahtumat pystyttiin muuttamaan ”vastavallankumouksesta” ”kansannousuksi” ja edelleen ”vallankumoukseksi” ja jopa ”vapaustaisteluksi” (Nyysönen 1999, 152–172), mikä tarjosi mytologisen perustan siirtymiselle demokratiaan. Chilellä oli toki lähes 200-vuotinen tasavaltalainen historia ja pitkä demokraattinen perinne toisin kuin esimerkiksi Itä-Euroopan transtitionaalisilla. Presidentit hyödynsivät tasavalta- ja demokratianarraatioita puheiden muissa teemoissa mutta lähihistorian haltuunottoon ne eivät soveltuneet, sillä ne olivat osaltaan ”syyllisiä” traagisiin tapahtumiin: sotilasvallankaappausta edeltäneet virheet tehtiin demokratian aikana ja demokraattisen osallistumisen laajentuessa työväestön parissa ja vastaavasti diktatuuri perustettiin tasavaltalaisuuden puolustamiseksi. Tämän vuoksi Aylwin esittää sitaatissa kansakunnan eheytymiseksi uudenlaista kansallisen identiteetin temporalisaatiota: chileläiset ovat tulevaisuuteen suuntaava kansakunta, joka ei jää murehtimaan menneitä. Argentinin hauraus on ilmeinen: chileläisten ei tarvitsisi varoa menneisyyteen katsomista, jos siellä ei olisi jotain häpeällistä ja välttelemisen arvoista.

Unidad Popularin projektin romahdus ja sotilasvalta olivat vielä vuonna 1990 chileläisten nykyisyydessä niin hallitseva elementti, että se määräsi väkisin alustan, jonka perustalle tulevaisuuden odotukset rakentuivat. Reinhart Koselleckin (2004 [1979], 255–263) käsittein ilmaistuna chileläisten ”kokemustila”, eli nykyisyydessä kokemusten muodossa läsnä oleva menneisyys, saneli pitkälti – mutta ei missään tapauksessa kokonaan – tulevaisuuden ”odotushorisontin” syvärakenteet. Vuosien 1970–1988 (UP:n valtaannoususta v. 1988 kansanäänestykseen) tapahtumien julkisen prosessoinnin, ihmisoikeusrikoksiin syyllistyneiden rankaisun, julkisten anteeksipyyntöjen ja erilaisten kompensatio-ohjelmien myötä kokemusten painoarvo tulevaisuuden odotusten määrittelijänä hiljalleen normalisoitui. Tästä voidaan johtaa yksi käyttökelpoinen määritelmä kansakunnan toipumiselle: chileläisen kansakunnan voidaan katsoa ”toipuneen” UP:n ja diktatuurin ajasta siinä vaiheessa, kun

vuodet 1970–1988 menettivät keskeisen asemansa tulevaisuuden odotusten määrittelijänä.

Hieman myöhemmin samassa puheessa Aylwin sanoo, että ”menneisyyden perintö” on uskallettava kohdata. Hänen mukaansa se ei tarkoita haavojen repimistä auki vaan niiden parantumisen alkamista. Argumentti vaikuttaa aluksi kumoavan edellisen sitaatin väitteen, jossa Aylwin kehotti chileläisiä kääntämään selän menneisyydelle. Tarkemmin katsottuna kyseessä on kuitenkin Aylwinin hienovarainen yritys pitää kansakunta erillään hankalasta menneisyyden perinnöstä. Presidentti puhuu ”menneisyyden perinnöstä” rikosteknisenä ja juridisena haasteena, joka tulee käsitellä demokratian aikana. Hän esittääkin, että oikeuslaitoksen täytyy hoitaa velvollisuutensa ja saattaa syylliset tuomiolle, mutta kansakunnan tulisi jättää *moraalinen* tuomio historian langettavaksi. Näin hän saa pidettyä retorisesti erillään kaksi yleisöä, joista laajemmalle (kansakunta) argumentoidaan yhteistä tulevaisuusprojektia ja suppeammalle (rikostutkijat, tuomarit etc.) sotilasvallan perinnön selvittämisen tärkeyttä.

Minkä vuoksi Aylwin päätyi tällaiseen strategiaan? Syytä on varmasti useita, mutta päälimmäisenä lienee Chilen demokratian hauraus vuoden 1990 keväällä. Aylwin halusi luultavasti siirtää menneisyyden moraalisen ruotimisen aikaan, jolloin demokraattiset instituutiot olisivat vakiinnuttaneet jälleen asemansa, asevoimat olisivat osoittaneet sopeutuneensa sotilasvaltaa edeltäneeseen rooliinsa ja että kansanryhmien vahvimmat tunnekuohut puolin ja toisin olisivat laantuneet. Keväällä 1990 menneisyys oli Aylwinin mielestä liian lähellä, jotta se voitaisiin kohdata kansakuntana turvallisesti. Aylwin päätyi ”unohtamiseen” todennäköisesti myös sen vuoksi, että hän oli itse kristillisdemokraattien puheenjohtajana osaltaan edesauttanut sotilasvallan vakiintumista hyväksyessään vallankaappauksen alla armeijan puuttumisen politiikkaan. Aylwin olisi menettänyt uskottavuutensa, jos hän olisi alkanut jakaa moraalisia tuomioita tapahtumasarjasta, jonka yhtenä osapuolena hän itse oli.

On syytä painottaa, ettei toipumisprosessi – menneisyyden otteen kirpoaminen nykyisyydessä muotoiltavasta odotushorisontista – edennyt lineaarisesti khronoksen tahdissa. Kokemustilan vaikutusvalta nykyisyydessä näyttäisi presidenttien puheiden perusteella jossain määrin seurailleen ihmisoikeusprosessien etenemistä. Presidentti Frein kausi oli mo-

nella tapaa hiljaista menneisyyspoliittisesti, sillä suurimmat tunnekuohut oli käyty läpi Rettigin komission aikoihin Aylwinin kaudella. Frein vuoden 1998 puheen perusteella menneisyys tuntui olevan jo chileläisten hallussa:

¹⁶“*Hemos crecido realmente como Nación. Tenemos un pasado de logros y frustraciones del cual aprender...*” (Frei 1998, 34)

Sitaatissa Frein retoriikka on seesteistä, menneisyytensä kanssa sujut olevan ”kypsän” kansakunnan puhetta. Frei kertoo chileläisten kasvaneen kansakuntana, sillä menneisyyden hyvistä ja huonoista kokemuksista on osattu ottaa opiksi. Sitaatissa menneisyyden kokemukset eivät kahlitse chileläisten nykyisyyttä eikä tulevaisutta. Tämä oli tilanne touko-kuussa 1998. Saman vuoden lokakuussa kenraali Pinochet pidätettiin Lontoossa espanjalaisen tuomarin Baltasar Garzónin antaman pidätysmääräyksen perusteella. Garzón vaati Pinochetin luovuttamista Espanjaan oikeudenkäyntiin, jossa häntä syytettiin Espanjan kansalaisten surmista diktatuurin aikana (Huneus 2007, 456). Muutos Frein retoriikassa oli silmiinpistävä:

¹⁷“*De pronto, el pasado se nos instaló en el Chile de hoy con su pesada carga de divisiones, de desconfianzas y de irracionalidad. Volvió a aflorar con fuerza una historia con la cual no nos hemos podido reconciliar.*” (Frei 1999, 60)

---

¹⁶ ”Olemme totisesti kasvaneet kansakuntana. Meillä on ollut menestyksiä ja turhautumisia menneisydessämme, mistä on voitu oppia...” (Frei 1998, 34)

¹⁷ ”Yhtäkkiä menneisyys saapui nykypäivän Chileen tuoden mukanaan jakautumisen, epäluottamuksen ja järjettömyyksien painavan taakan. Historia, jonka kanssa emme ole pystyneet tekemään sovintoa, työntyi voimalla esiin.” (Frei 1999, 60)

Frein mukaan Pinochetin pidätys, sitä seurannut sisäpoliittinen kriisi ja suuri kansainvälinen mediahuomio ”palauttivat” osaksi nykyhetkeä menneisyyden ikävän kokemustilan, josta chileläiset luulivat jo päässeen eroon. Sitaatissa menneisyys on jälleen chileläisten toimintaa kahlitseva ja rajoittava ”paina taakka”. Kuvaavaa on myös Frein ilmaisu *aflorar con fuerza*, mikä tarkoittaa esimerkiksi kasvin työntymistä väkisin esille kallion kolosta. Chileläiset eivät voineet estää menneisyyden palaamista, he olivat voimattomia sen murskaavan painon alla. Frein reaktiossa on nähtävissä hyvin, kuinka menneisyys ei kuulu vain menneisyyteen vaan se liikkuu ajassa. Menneisyys voi tässä mielessä ”palata” merkittävien yhteiskunnallisten tapahtumien seurauksena. Tämä viittaa myös toipumisprosessin epälinearisuuteen ja kronologianvastaisuuteen.

Pinochetin pidätyksen yhteydessä tiedotusvälineet kautta maailman toistivat diktatuurin aikaisia tapahtumia, näyttivät televisiokuvaa presidentinpalatsi *La Monedan* pommituksista ja pidätyskeskuksista. Santiagossa ja muissa Chilen kaupungeissa järjestettiin suuria mielenosoituksia Pinochetin puolesta ja häntä vastaan. Frein aikana chileläiset olivat ilmeisesti jollakin tapaa vajonneet tyytyväisyyden tilaan, jossa menneisyys ei vaikuttanut merkittävästi odotuksiin tulevasta. Pinochetin pidätys kuitenkin rikkoi sovinnon illuusion kuin peilityyneyden järveen taivaista pudonnut järkäle. Ei voida väittää, että chileläiset olisivat sinänsä toimineet väärin Frein aikana. On aivan luonnollista, että ihmiset haluavat keskittyä työntekoon ja arkisiin asioihin menneisyyden kaivelun sijaan. Mutta kuten presidentti Frei itse suoraan myönsi, chileläiset eivät olleet vielä vuonna 1998 saavuttaneet kestävää sovinnon tilaa suhteessaan menneisyyteen.

Illuusion rikkoutumisella oli eittämättä myös hyviä puolia. Pinochetin pidätyksen jälkeen kiinnostus ihmisoikeusloukkauksien selvittämiseen heräsi uudestaan, mikä näkyi muun muassa *Mesa de Diálogon* ja Valechin komission perustamisessa. Tapahtumasarja muistutti myös chileläisten poliittista johtoa siitä, ettei menneisyyden käsittelyyn tullut suhtautua kevytmielisesti. Asenteellinen muutos oli selvästi nähtävästi presidentti Lagosin puheissa. Lagos puhui menneisyyden haltuunotosta hyvin kunnioittavasti ja vakavasti. Näin Lagos ohjeisti chileläisiä suhtautumaan menneisyyteen Valechin komission raportin julkaisemisen

jälkeen vuonna 2005:

¹⁸“...hemos dicho en Chile que No hay mañana sin ayer, y que para nunca más vivir ese pasado lo primero es nunca más negarlo.” (Lagos 2005, 22)

Lagosin retoriikassa menneisyyteen suhtautumisen strategiana on aktiivinen muistuttaminen (*reminding*) ja positiivinen muistelu (*positive remembrance*). Niiden avulla poliittinen toimija haluaa pitää menneisyyden kokemukset läsnä nykyisyydessä, jotta ne voivat toimia varoittavana esimerkkinä (Nyyssönen 1999, 41). Menneisyys ei näyttäydy sitaatissa enää orjuuttavana vaan opettavaisena kokemuksena. Lagosin puheesta saa kuvan, että vaikka menneisyyttä ei saa unohtaa, sen kanssa voi kuitenkin oppia elämään. Lagos käyttää sitaatissa Valechin komission perustamisen yhteydessä lanseerattua iskulausetta *No hay mañana sin ayer* (Ei ole huomista ilman eilistä), missä tiivistyy muutos chileläisten suhtautumisessa menneisyyteen. 2000-luvulla keskustelu *Unidad Popularin* ja Pinochetin ajasta on ollut huomattavasti aiempaa avoimempaa. On tietysti selvää, että Pinochetin aikana maanpakoon joutunut Lagos on ylipäättään ollut aktiivisempi muistuttamaan sotilasvallan kauhuista kuin kristillisdemokraattiset edeltäjänsä. Siitä huolimatta voidaan väittää, että vuosien 2003–2004 tienoilla tapahtui läpimurto chileläisten suhtautumisessa menneisyyteensä. Tämä näkyi muun muassa siinä, että asevoimien komentaja Cheyre myönsi asevoimien vastuun ihmisoikeusloukkauksista. Lisäksi Pinochetin talousrikoksien tultua julki myös oikeisto-
topuolueissa on alettu esittää avoimempaa kritiikkiä Pinochetin aikaa kohtaan.

---

¹⁸ ”...olemme sanoneet Chilessä, ettei huomista ole ilman eilistä, ja jottei menneisyyttä jouduttaisi enää koskaan elämään uudestaan, on varmistettava, ettei menneisyyttä enää koskaan kielletä.” (Lagos 2005, 22)

Nykyään Chilen poliittisten johtajien haasteena on muistuttaa Chilen nuorisoa lähihistorian tapahtumista, sillä nykyisillä parikymppisillä ei ole henkilökohtaisia muistoja diktatuurista. Lagosin *no hay mañana sin ayer* -strategia onkin ollut keskeissä asemassa istuvan presidentin Michelle Bacheletin (s. 1951) retoriikassa. Bacheletin valinnassa oli sukupuolen lisäksi mullistavaa se, että hän ja hänen perheensä joutuivat vallankaappauksen jälkeen kidutettaviksi santiagolaiseen pidätyskeskukseen. Bacheletin isä, ennen vallankaappausta Allenden hallinnossa merkittävässä asemassa ollut ilmavoimien kenraali Alberto Bachelet, kuoli vankeudessa kidutukseen vuonna 1974. Michelle Bachelet lähti äitinsä kanssa vankeuden jälkeen maanpakoon Australiaan ja myöhemmin Itä-Saksaan.

Alaluvun lopuksi on vielä syytä tarkastella yhden esimerkin valossa menneisyyspolitiikan yhtä muotoa, juhlapäivien uudelleen organisointia transitiossa. Presidentti Aylwin politikoi juhlapäivillä palauttamalla Mensaje presidencial -puheen toukokuun 21. päivälle ja kongressin edessä pidettäväksi. Hän perusteli päätöstään ensimmäisessä puheessaan näin:

¹⁹”Aunque el texto constitucional vigente no prescribe ante quién ha de rendirse esta cuenta ni la oportunidad de hacerlo, pienso que lo más adecuado es restablecer la vieja tradición histórica, que expresamente consagraba la Constitución anterior, de rendir esta cuenta ante el Congreso Pleno – el organismo más representativo de la nación toda – en la ocasión solemne en que inicia su legislatura ordinaria y en esta fecha en que Chile conmemora uno de

---

¹⁹ ”Vaikka voimassa oleva perustuslaki ei kerro kenen edessä tai missä tilaisuudessa käsillä oleva puhe tulisi pitää, mielestäni on sopivinta ottaa uudelleen käyttöön edellisessä perustuslaissa [v.1925] pyhitetty, vanha historiallinen traditio, jonka mukaan puhe pidetään täyden kongressin – koko kansakuntaa parhaiten edustavan valtioelimen – edessä lainsäädäntäkauden avajaispäivänä. Tuolloin Chile muistelee isänmaallista tekoa, joka oli moraaliselta merkitykseltään yksi maan historian tärkeimmistä.” (Aylwin 1990, 1)

los ejemplos de patriotismo de más alto significado moral de nuestra historia.” (Aylwin 1990, 1)

Sitaattissa Aylwin pyrkii vakuuttamaan yleisön päätöksensä järkevyydestä, joten lainausta on hyvä tarkastella perelmanilaisen retorisen analyysin näkökulmasta. Väitteellä on kolme vallitsevaa premissiä: oletus ”vanha historiallinen traditio oli hyvä”, fakta ”kongressi edustaa parhaiten koko kansakuntaa” sekä abstrakti arvo ”isänmaallisuus”. Ensimmäinen esisopimus on vanhassa vara parempi -tyyppinen olettamus, jonka yleisö voi luultavasti hyväksyä pahemmin nurisematta. Tasavallan ”historialliseen traditioon” on hyvä vedota, sillä se ei ole ryvettynyt *Unidad Popularin* eikä Pinochetin aikana. Kyseessä on kuitenkin voimakas menneisyys- ja identiteettipoliittinen väite. Ensinnäkin ”vanhaan palaaminen” viestittää siitä, että sotilasvallan aikaisista käytännöistä halutaan päästä eroon. Aylwinin mukaan kansakunnan tulisi ikään kuin palata juurilleen, joista on erkaannuttu. Presidentti myös korostaa asian luonnollisuutta sanomalla, että tässä tilanteessa on ”sopivinta” toimia näin. Aylwin siis politikoi jälleen epäpolitisoidulla käsiteltävän asian. Toinen esisopimus on faktanomainen. Vuonna 1990 länsimaiseen valtioperinteeseen nojaavassa Chilessä esisopimus ”kongressi edustaa valtioelimestä parhaiten koko kansakuntaa” on niin yleispätevä, ettei sitä kannata kiistää. Siitä huolimatta kyseessä on voimakas kansakunta-käsitteen merkityssisältöä modifioiva puheteko. Pinochetin johtama junta sulki kongressin ja asetti puolueet pannaan lähes ensi töikseen kaappauksen jälkeen, ja sotilasvallan aikana kansakuntaa edustivat valtioelimestä ennen kaikkea sotilasjunta ja maan armeija. Aylwin palautti siis argumentillaan kongressin tärkeimmäksi kansakuntaa edustavaksi valtioelimeksi tekemällä siitä faktanomaisen esisopimuksen. Kolmas esisopimus nojaa yleispätevään arvopäätelmään ’isänmaallisuus’. Koska 21. toukokuuta on isänmaallinen päivä, Aylwinin mielestä on perusteltua siirtää puhe kyseiselle päivällä. Isänmaallisuus ja kapteeni Pratin sankarillinen kuolema ovat epideiktisiä selviöitä, eikä yleisön kannata käyttää energiaa niiden kyseenalaistamiseen.

Mensaje presidencial -puheita on pidetty Chilessä 1800-alkuvuosikymmeniltä lähtien. Vuoden 1823 perustuslaissa presidentti määrättiin pitämään vuosittain kansakunnan tilaa käsittelevä puhe senaatille (*Constitución Política del Estado de Chile 1823*). Vuoden 1925

perustuslaissa puhe siirrettiin pidettäväksi nykyiselle paikalleen, kongressin avajaispäiväksi (Constitución Política de la República de Chile 1925). Perinne katkesi vasta Pinochetin johtamaan vallankaappaukseen – puhetta ei voinut pitää kongressin edessä, sillä kongressi oli suljettu. Sotilasvallan aikana puheenpitopaikaksi vakiintui Santiagossa sijaitseva Diego Portales -rakennus, mikä heijasteli osaltaan Pinochetin pyrkimystä esittää itsensä portaliinisen autoritarismin perinteen jatkajana. Vuoden 1980 autoritaarinen perustuslaki ei määrännyt puheen pitämiseksi päivämäärää mutta velvoitti presidentin pitämään ainakin kerran vuodessa puheen kansakunnan hallinnollisesta ja poliittisesta tilasta (Constitución Política de la República de Chile de 1980). Tätä taustaa vasten on nähtävissä, että Aylwinin päätös palauttaa puhe vuoden 1925 perustuslain määräämälle paikalle oli symbolisesti tärkeä teko: se palautti kongressin kansakunnan tärkeimmäksi valtioelimeksi ja heikensi omalta osaltaan syyskuun 11. päivän asemaa kansallisena juhlapäivänä. Kuten aiemmin todettiin, Pinochetin aikana päivä oli sotilasvallankaappauksen muistopäivä ja yleinen vapaapäivä. Demokratiaan palaamisen jälkeen juhlapäivää ei heti poistettu, mikä osaltaan provosoi erityisesti nuorisoa väkivaltaisiin mielenosoituksiin Santiagossa. Presidentti Frei ehdotti vapaapäivän lakkauttamista jo kautensa alkupuolella, mutta siitä luovuttiin vasta vuonna 1998. Tuolloin senaatti hyväksyi senaattori Pinochetin ja senaatin presidentin Andrés Zaldívarin ehdotuksen, jolla luovuttiin sotilasvallankaappauksen muistopäivästä vuodesta 1999 alkaen (Drake & Jaksic 1999, 32). Frei kutsui tekoa ”sovinnon merkiksi”, ja silloinen puolustusministeri José Florencio Guzmán kehui Pinochetin tekoa ”patrioottiseksi” (El Mercurio 21.8.1998). Nykyisin syyskuun 11. on erityisesti vasemmistonuorten ja anarkistien mielenosoituspäivä, jolloin marssitaan Santiagossa presidentinpalatsin kautta Salvador Allenden haudalle *Cementario Generalille*. Mielenosoitukset ovat rauhoittuneet sitten 1980-luvun, mutta niissä nähdään edelleen rajuja yhteenottoja nuorten ja poliisivoimien välillä. Mielenosoitukset johtavat lähes poikkeuksetta loukkaantumisiin ja pidätyksiin. Syyskuun 11. muutettiin muutettiin vuonna 1998 *Día de Unidad Nacionaliksi* (Kansallisen yhtenäisyyden päivä), mutta se ei saavuttanut suosiota ja lakkautettiin vuonna 2002. Viime vuosien merkittävin poliittinen päätös lienee ollut sotilasvallan aikana kadonneiden kunniaksi perustettu kansallinen muistopäivä *Día Nacional de Detenidos-desaparecidos* (30.8.), jonka myötä kadonneet saivat heiltä riistetyn osallisuuden kansakuntanarraatiossa. Laki annettiin Michelle Bacheletin presidenttikaudella vuonna 2007.

4.2 Demokratiaan palaamisen legitimointi

Chilen transition voidaan katsoa alkaneen lokakuussa 1988, kun Pinochetin jatkokautta koskenut kansanäänestys ratkesi kielteisen kannan selvään voittoon. 15 oppositiopuolueen muodostama liittouma *Concertación de Partidos por el No*, nykyisen Concertaciónin edeltäjä, onnistui toimintarajoituksista huolimatta rakentamaan huolellisen kampanjan. Oppositio sai chileläiset vakuuttuneiksi siitä, että äänestys olisi salainen ja ettei kielteisestä kannasta seuraisi vaikeuksia. 7,5 miljoonasta äänioikeutetusta 55 prosenttia vastasi ”ei” Pinochetin jatkolle ja 43 prosenttia ”kyllä”. Armeija ja oikeisto nielivät tappionsa yllättävänkin helposti. Pinochet itse raivostui tuloksesta, todeten, että eräässä aiemmin järjestetyssä kansanäänestyksessä oli äänestetty vapautettavaksi Barabbas (kenraalilta ei ainakaan puuttunut itseluottamusta). Hän kuitenkin suostui presidentinvaalien järjestämiseen joulukuuksi 1989. (Collier & Sater 2004, 379–380; Valtonen 2001, 557)

Chilen palaaminen demokratiaan ei ollut itsestäänselvyys, sillä 3,2 miljoonaa chileläistä oli äänestänyt Pinochetin jatkon puolesta. Erityisesti presidentti Aylwinin tuli käyttää huomattavan paljon energiaa demokratian palauttamisen legitimointiin. Aylwin markkinoi usein demokratiaa sen itsensä vuoksi, demokratia on tyypillinen selviö ja myös myytti, joka ymmärretään myönteiseksi asiaksi, mutta myös nationalismilla oli rooli retoriikan resurssina.

4.2.1 Demokraattinen ja ei-autoritaarinen Chile

Ensimmäisen 21 de Mayo -puheensa alussa Aylwin argumentoi, että Chile on siirtynyt

”väkivallan ajasta sivistyksen aikaan” ja että tämä siirtymä on sujunut rauhallisesti epäilyistä huolimatta:

²⁰”Un nuevo espíritu impera en la convivencia nacional. Al clima de confrontación, descalificaciones, odios y violencia que prevaleció por tanto tiempo, ha sucedido un ambiente de paz, respeto a las personas, debate civilizado y búsqueda de acuerdos. Contrariando al pesimismo de errados agoreros que presagiaron caos, violencia y otros males, los chilenos estamos demostrando que somos capaces de vivir en libertad y que no necesitamos del imperio de la fuerza ni de constantes amenazas para mantener el orden y para trabajar.”
(Aylwin 1990, 2)

Sitaatissa Aylwinin argumentaatio pohjautuu arvojen hierarkiaan: rauha, ihmisten kunnioitus, sivistynyt debatti ja yhteisymmärrykseen pyrkiminen ovat arvokkaampia ja tavoiteltavampia asioita kuin vastakkainasettelu, ulossulkeminen, viha ja väkivalta. Näihin myönteisiin universaaliarvoihin vetoamalla presidentti valmistaa yleisöä hyväksymään johtopäätöksen, jonka mukaan demokratiaan kannatti palata. Aylwin käyttää väitteensä tueksi Perelmanin (1982, 126–136) erottelumuotoiseksi nimeämää argumentaatiotekniikkaa toteamalla, etteivät chileläiset tarvitse jatkuvaa väkivallan uhkaa ”pystyäkseen elämään vapaana, tekemään töitä ja säilyttämään järjestyksen”. Presidentti erottaa käsitteellisesti toisistaan chileläisyyden ja autoritaarisen poliisivaltion, joka vahtii kansalaisiaan. Aylwinin identiteet-

---

²⁰ “Kansallisessa yhteiselämässämme vallitsee uusi henki. Pitkään jatkunut vastakkainasettelun, poissulkemisen, vihan ja väkivallan ilmapiiri on väistynyt rauhan, ihmisten kunnioituksen, sivistyneen debatin sekä yhteisymmärrykseen pyrkimisen tieltä. Harhaanosuneet pessimistiset ennustajat odottivat (demokratiaan paluun aiheuttavan) kaaosta ja väkivaltaa, mutta me chileläiset olemme osoittamassa, että kykenemme elämään vapaudessa, säilyttämään järjestyksen ja tekemään töitä ilman voimalla pakottamista ja jatkuvaa uhkaa.” (Aylwin 1990, 2)

tipoliittinen viesti on se, että chileläiset ovat ”tarpeeksi kypsiä” elääkseen aikuismaisen itenäisesti ilman väkivaltaan nojaavaa paternalismia. Aylwin pyrkii väitteellään puhumaan chileläisyyttä ”puhtaaksi” Pinochetin autoritaarisesta paternalismista. Pinochet opetti vastakkaista näkemystä chileläisyydestä. Hänen mukaansa muun muassa puolueiden ja lehdistön toimintaa tuli rajoittaa, sillä osa kansasta olisi muuten houkuteltavissa marxistisen demagogian pauloihin (Pinochet 1981). Hän siis väitti, että chileläiset ovat vielä liian lapsenomaisia ja kypsyttömiä pystyäkseen elämään ”täydessä demokratiassa” ilman taustalla vitsan kanssa valvovaa isähahmoa.

Concertaciónin presidentit joutuivat käymään aktiivista kamppailua myös demokratia-käsitteen määritelmästä. Pinochet ilmoitti vuonna 1977, että Chile siirrettäisiin kohden uudenlaista demokratiaa. Hän lanseerasi Chacarillasin puheessaan käsitteet *democracia tutelada* (holhottu demokratia) ja *democracia protegida* (suojattu demokratia) (Pinochet 1977). Pari vuotta myöhemmin julkaistussa *Que Pasa* -lehden haastattelussa Pinochet sanoi uskovansa, että Chilelle parhaiten sopiva poliittinen järjestelmä olisi *neodemocracia* (uusdemokratia), jolla hän tarkoitti demokratiaa ilman pluralismia ja poliittisia puolueita (El País 14.12.1979). Pinochetin demokratia-määritelmät heijastavat hänen syvää halveksuntaansa mielipiteenvapautta ja puolueita kohtaan. Puolueet edustivat Pinochetille kansakunnan jakautumista espanjankielisen *partidon* kantasanan latinan *partiren* (jakaa osiin) merkityksessä. Tämän vuoksi syyskuun 1973 sotilasvallankaappauksen jälkeen sotilajuntan liittoutuminen oikeistopuolueiden kanssa ei ollut itsestään selvää, sillä puolueet ylipäättään olivat menettäneet maineensa asevoimien silmissä. Sotilashallinnolla ei myöskään ollut valmiina mitään selkeätä poliittista linjaa, sillä asevoimat eivät olleet aktiivisesti tavoitelleet valtaa, kuten Argentiinassa. Juntan linja muotoutui vasta vähitellen neoliberalistisen talousjärjestelmän, katolilaisittain sävyttyneen autoritaarisen nationalismin sekä kommunisminvastaisuuden yhdistelmäksi. (Huneus 2007, 33; Valtonen 2001, 556)

”Holhotun demokratian” hengessä säädettiin vuoden 1980 autoritaarinen perustuslaki, joka heikensi kongressin valtaa entisestään ja lisäsi asevoimien vaikutusvaltaa myös tulevien hallitusten toiminnassa. Tämän demokratia-käsitteen version Concertaciónin presidentit joutuivat kaatamaan. Presidentti Aylwinin keskeinen strategia Pinochetin perinnön kumoami-

nessa olikin osoittaa chileläisille, että 17-vuotinen sotilasvalta ja autoritarismi olivat kummallisia poikkeuksia kansakunnan historiassa. Heti ensimmäisen 21 de Mayo -puheen alkuun Aylwin argumentoi, että demokratia – tarkemmin sanottuna Concertaciónin markkinoina versio siitä — kuuluu ”chileläisten ominaispiirteisiin”:

²¹”El gobierno de la nación por autoridades libremente elegidas por el pueblo, para un plazo preestablecido, bajo un sistema que asegura a todos el pleno respeto de sus derechos y libertades personales y en que la conducta de los gobernados y el poder de los gobernantes han de sujetarse a la norma jurídica, es la forma de convivencia humana más acorde con la razón, con el progreso de la civilización y con nuestra propia idiosincrasia nacional.” (Aylwin 1990, 2)

Sitaatin alussa Aylwin kuvaa, miten hän ymmärtää demokratian. Ensimmäkin hän viittaa demokratiaan ilmaisulla *el gobierno de la nación* (kansakunnan hallinta). Hän määrittää siis demokratian kansakunnan hallitsemista ohjaavaksi periaateksi. Tästä näkökulmasta demokratia ymmärretään valtio- tai hallitusmuotona. Aylwin kytkee demokratia-käsitteeseen vapaat vaalit, ennalta määrätyn vaalikauden, kaikille taatut kansalaisoikeudet sekä oikeusvaltioperiaatteen (hallitusvalta sekä kansalaisten toiminta perustuvat lainsäädäntöön). Aylwin väittää, että näin ymmärretty demokratia on yhteiselämän järjestämisen ”järkevin” ja ”sivistynein” muoto ja se sopii parhaiten chileläisten ”kansallisiin ominaispiirteisiin”.

---

²¹ ”Ihmisten yhteiselo on järjestetty kaikista järkevimmällä tavalla silloin, kun kansa valitsee vapaasti johtajansa ennalta määräytyksi ajanjaksoksi; kun järjestelmä takaa kaikkien oikeudet sekä henkilökohtaiset vapaudet; kun hallitusvalta sekä kansalaisten toiminta perustuvat lainsäädäntöön. Tällainen elämänmuoto on myös sopuisuudessa sivistyksen edistymisen sekä kansallisten ominaispiirteidemme kanssa.” (Aylwin 1990, 2)

Aylwin käy sitaatissa käsitekamppailua, jolla hän pyrkii kumoamaan sotilasvallan ajalta periytyvän ”holhotun demokratian” legitimitietin, ja samanaikaisesti hän esittää voimakkaan identiteettipoliittisen väitteen, jonka mukaan edellä kuvatun kaltainen demokratia sopii parhaiten chileläisille.

Aylwinin argumentaatio on syytä purkaa osiin. Väitteen premisseinä ovat abstraktit arvot ”järkevyys” ja ”sivistys”. Koska järkevyys ja sivistys käsitetään yleensä toivottuina ja myönteisinä asioina, niillä voi myös pyrkiä edistämään varsinaisen johtopäätöksen hyväksymistä. Aylwin tukee väitettään sidosmuotoisella tekniikalla, jossa liitetään toisiinsa oikeusvaltioperiaatteen mukaisesti toimiva demokratia ja chileläisten ”kansalliset ominaispiirteet”. Tämä on nationalistinen, identiteettipoliittinen väite, jossa määritellään chileläistä kansakuntaa essentialistisesti ikään kuin sillä voisi olla ”luonteenpiirteitä”. Perelmanin (1982, 98) mukaan kyseessä on romantiikalle tyypillinen *Volksgeist*-käsite, jossa kansallisten ryhmien katsotaan ilmenevän jäsentensä kautta. Demokratian esittäminen kansanluonteeseen kuuluvaksi ”faktaksi” nostaa sen luonnolliseksi ja väistämättömäksi vaihtoehdoksi chileläisille, mikä rajaa yleisön poliittista pelivaraa.

Myös presidentti Frei pyrki osoittamaan, että demokratia kuuluu Chilen ”olemuksen”:

²² “...*porque la entidad de Chile se confunde con las raíces de su democracia, con su manera de ser, de sentir y de vivir, los derechos humanos son también una vertiente para conquistar nuestra verdadera identidad.*” (Frei 1995, 40)

---

²² “...Chilen olemus sulautuu sen demokratian juuriin, tapaan olla olemassa, tuntea ja elää, ja sen vuoksi ihmisoikeudet ovat polku, jota pitkin kuljettaessa löydämme todellisen identiteettimme.” (Frei 1995, 40)

Frein intentio sitaatissa on osoittaa chileläisille, että ihmisoikeuksien toteutuminen kuuluu luonnollisena osana chileläisten ”todelliseen identiteettiin”. Kiinnitän kuitenkin huomioni tässä kohtaa perusteluihin johtopäätöksen sijaan. Frei perustelee ihmisoikeuksien kuuluvan chileläisyyteen, sillä ihmisoikeudet kuuluvat demokratiaan ja ”Chilen olemus” puolestaan sulautuu (*confundirse con*) sen demokratian juuriin. Tarkka suomennos verbille *confundirse con* olisi nivoutua tai kietoutua, mutta sulautuminen kuvaa paremmin Frein ilmaisun konnotaatioita. *Confundirse con* -ilmaisua käytetään esimerkiksi silloin, kun sanotaan peilityynen meren sulautuvan yhteen taivaan kanssa. Frei viestittää, että Chilen olemuksen rajat katoavat demokratiaan samalla tavalla kuin horisontti sulaa taivaaseen meren tyynnyttyä. Frein teesi on, ettei Chileä ja sen demokratiaa voida erottaa toisistaan, sillä ne ovat yhtä ja samaa kokonaisuutta.

Väite Chilen ja demokratian erottamattomuudesta on hyvä esimerkki mythopoeettisesta politikoinnista, jossa presidentti vääristelee historiaa voidakseen instrumentalisoida sen politiikkansa legitimointiin. Tulkintani myytin rakenteesta on se, että Frei tarkoittaa ”demokratian juurilla” Chilen tasavaltalaisuutta, eli hän sekoittaa tarkoituksella tasavaltalaisuuden ja demokratian. Sitaatista saa vaikutelman, että Chilen demokratia perityisi jo itsenäisyyden alkuajoilta, jolloin tasavaltalainen Chile syntyi. Myytin historiaa vääristelevä rakenne paljastuu tarkasteltaessa Chilen demokratian kehitystä. Chile hallinnollisena yksikkönä syntyi espanjalaisen kolonialismin tuloksena, mutta demokratiasta ei voida tuona aikana vielä puhua. Itsenäistyminen käynnisti poliittisen, kulttuurisen, taloudellisen ja sosiaalisen modernisaatioprosessin, jota kolonialismin aikana oli tarkoituksella rajoitettu. Vaikka itsenäisyyden ensimmäisten vuosikymmenten aikana liberalismien ajatukset valtasivat alaa, maallista koulutusta laajennettiin, tasavaltalainen valtio rakennettiin ja demokraattisia hallintomuotoja otettiin käyttöön, silti samaan aikaan laajojen kansanjoukkojen osallistumista politiikkaan rajoitettiin. Esimerkiksi vuoden 1864 parlamenttivaaleissa väestöstä sai äänestää vain 1,2 prosenttia ja vuoden 1876 presidentinvaaleissa 2,8 prosenttia väestöstä – naiset ja lukutaidottomat oli suljettu kansalaisuuden ulkopuolelle. Keskiluokka integroitui politiikkaan vasta parlamentaarisen tasavallan aikana (1891–1925) ja työväenluokka oikeastaan vasta *Frente Popularin* vaalivoiton myötä vuonna 1938. (Larraín 2001, 83–103; Barr-Melej 2001)

Chilessä demokratian mytologisointi on keskimäärin helpompaa kuin muissa Latinalaisen Amerikan maissa, sillä Chilen poliittinen järjestelmä on ollut itsenäisyyden aikana maanosan mittakaavassa huomattavan stabiili. Keskusvalta sai vakiinnutettua auktoriteettinsa jo 1830-luvulla, eivätkä muita maanosan maita piinanneet *caudillos* (alueelliset sotapäälliköt ja asemiehet) olleet Chilessä koskaan todellinen uhka valtiolle. Tässä valossa Pinochetin valankaappaus näyttää huomattavalta poikkeamalta maan historiassa. Mutta valtioinstituutioiden stabiilius ei poista tosiasiaa, että autoritarismilla ja kansan osallistumisen rajoittamisella on pitkät ja vahvat perinteet Chilessä. Maanomistajien taloudellinen ja poliittinen valta alkoi murentua vasta yli 100 vuotta itsenäistymisen jälkeen 1900-luvun alkupuolella. Keskeisinä ”oligarkkisen projektin” päätepesteinä on pidetty vuoden 1929 suurlamaa, sitä seuranneen sekasorron jälkeen perustuslaillisuuden palauttanutta Arturo Alessandrin toista presidenttikautta (1932–1938) sekä *Frente Popularin* vaalivoittoa vuonna 1938 (Larraín 2001, 96–108; Collier & Sater 2004, 226). Marxilainen historiantutkimus on tosin kritisoinut tätäkin näkemystä väittämällä, että Chile on täyttänyt täyden demokratian vaatimukset vain vuosina 1958–1973. Esimerkiksi chileläinen politologi ja historiantutkija Juan Carlos Gómez Leytonin (2004) mukaan Chilen demokraattisuus 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa on myytti. Gómezin mukaan demokratia on määritelty tällöin minimaalisin institutionaalisin vaatimuksin, eikä kansalaisten osallistumista politiikkaan ja maanomistajien demokratianvastaista valtaa ole otettu lainkaan huomioon. Gómez kuvaakin Chilen demokratiaa ennen vuotta 1958 (jolloin kommunistinen puolue sai taas laillisesti osallistua politiikkaan) ”oligarkkiseksi demokratiaksi”, joka perustui maanomistajien tarpeeseen suojella omaisuuttaan reformivaatimuksia vastaan sekä maatyöläisten jatkuvaan sosiaaliseen, taloudelliseen ja poliittiseen eksklusioon (Gómez 2004). Gómezin väitteissä Chilen demokratian kontingenttiudesta on paljon perää. Naiset saivat Chilessä äänioikeuden vasta vuonna 1949 ja lukutaidottomat vuonna 1970. Äänien ostaminen vaaleissa oli yleistä aina 1950-luvulle asti; jopa porvarillisen keskiluokan edistyksellinen *Partido Radical* (Radikaalipuolue) puolusti äänten ostamista vielä 1930-luvulla sanoen sen olevan puolueen ainoa turva oikeiston vaalivilppejä vastaan. Lisäksi vaalipiirijako oli pitkään silmiinpistävän epädemokraattinen. Ennen vasemmiston valtaannousua (1938) hallitukset eivät suostuneet uudistamaan vaalipiirejä, sillä maaseutua painottavat järjestelmä suosi oikeistoa kaupungeissa menestyvän vasemmiston

kustannuksella. Vasta vuonna 1958 voimaan tullut vaaliuudistus lopetti maaseudulla käytännön, jossa maanomistajat saattoivat määrätä, ketä tiloillaan työskentelevät *inquilinos* (alustalaiset) äänestivät. Vielä radikaalimpi uudistus vuonna 1962 integroi kerralla suuret joukot kaupunkien slummien ja maaseutujen köyhälistöä äänestäjäkuntaan. On kuvaavaa, että uudistusten myötä äänioikeutettujen chileläisten määrä kasvoi vuoden 1958 hieman yli miljoonasta (1 156 576) lähes kolmeen miljoonaan (2 916 114) vuonna 1962. (Collier & Sater 2004, 237–259)

Frein mythopoeia saa siis kiistattomasti kontingentin ilmiön, chileläisen demokratian pitkän ja kunniakkaan tradition, näyttäytymään luonnollisena faktana. Myytti maalaa chileläisestä demokratiasta siloitellun kuvan, joka jättää huomiotta siihen olennaisesti kuuluvat romahdukset ja katkokset. Myytin purkaminen historiaa tarkastelemalla osoittaa, etteivät vuoden 1973 vallankaappaus ja Pinochetin johtama diktatuuri olleetkaan kaikilta osin – raakuutta ja pitkää kestoja lukuunottamatta – täysin poikkeuksellisia ilmiöitä Chilen poliittisessa historiassa. Sitaatissa Frei häivyttää Chilen demokratian pitkään säilyneen oligarkkisen luonteen ja käyttää luomaansa myyttiä vahvistamaan konsensusta siitä, että demokratiaan kannatti palata. ”Chilen demokratian juuret” luo kuvan pitkästä ja katkeamattomasta demokraattisesta traditiosta, minkä valossa demokratia saadaan näyttämään Chilelle luonnostaan kuululta ja epäpoliittiselta asialta.

4.2.2 Demokratian kehittäminen ja hallintouudistusten perustelu

Vuoden 1988 kansanäänestyksen ja seuraavan vuoden lopulla pidettyjen vapaiden presidentinvaalien välisenä aikana Concertación onnistui ajamaan maltillisen oikeistopuolueen *Renovación Nacionalin* (RN) tuella läpi perustuslain uudistuspaketin, jolla muun muassa sallittiin puolueiden normaali toiminta. Autoritaarisen perustuslain 8. artikla oli kieltänyt puolueet, jotka toimivat ”perhettä vastaan” tai kannattivat ”luokkataistelua”. Lisäksi uudistuksilla lisättiin senaatin vaaleilla valittavien jäsenten määrää, muutettiin sotilaiden johtaman *Consejo de Seguridad Nacionalin* (Kansallinen turvallisuusneuvosto) kokoonpanoa, helpotettiin tulevia perustuslakiuudistuksia ja lyhennettiin tilapäisesti presidentin toimikausi kahdeksasta vuodesta neljään. Concertación ei kuitenkaan saavuttanut kaikkia tavoit-

teitaan. Perustuslain niin sanotuista autoritaarisista enklaveista sitkeimmäksi osoittautui oikeistoa suosiva binominaalinen vaalitapa, jota ei ole saatu muutettua vielä tätä kirjoitettaessa 18 vuotta sotilasvallan päättymisen jälkeen. (Collier & Sater 2004, 381)

Binominaalinen vaalijärjestelmä kirjattiin Chilen perustuslakiin pikavauhtia sen jälkeen kun Pinochet oli kärsinyt tappion vuoden 1988 kansanäänestyksessä. Pinochetin strategit ymmärsivät, että ilman vaalitavan muuttamista keskustavasemmistolainen koalitio voisi pahimmassa tapauksessa saada lähestyvissä vaaleissa murskaavan enemmistön kongressiin. Vaalitavan muutoksen oli tarkoitus turvata oikeistolle vahva asema kongressissa, ohjata Chileä kohden kaksipuoluejärjestelmää ja vähentää puoluepoliittista polarisaatioita hankaloittamalla pienten puolueiden, kuten kommunistien, pääsyä kongressiin. Järjestelmässä Chile on jaettu 60 vaalipiiriin, joista jokaisesta valitaan kaksi edustajaa 120-jäseniseen edustajainhuoneeseen. Kongressin ylähuoneen vaaleissa 38-jäseniseen senaattiin valitaan kaksi senaattoria 19 vaalipiiristä. Kukin puolue tai liittouma asettaa kahden ehdokkaan vaalilistan vaalipiiriä kohden. Äänestäjä voi äänestää yhtä ehdokasta useiden listojen joukosta. Eniten ääniä saanut ehdokas voittaa vaalipiirin ensimmäisen paikan. Mutta ääntenlaskussa käytetyn D'Hondtin menetelmän vuoksi voittaakseen vaalipiirin molemmat paikat, olisi vaalilistan saatava kaksinkertainen määrä ääniä toiseksi tulleen listan äänimäärään verrattuna. Eli saadakseen yhden paikan vaalipiiristä, puolueen tai liittouman on saatava vähintään 33,4 prosenttia vaalipiirin kahden suurimman puolueen äänistä, mutta molempien paikkojen voittamiseen tarvittaisiin jo 66,7 prosenttia äänistä. Pinochetin hallinto luotti siihen, ettei Concertación saisi 66,7 prosenttia äänistä juuri missään ja että oikeisto saisi ainakin yhden paikan kustakin vaalipiiristä noin 40 prosentin kannatuksellaan. Vaalitavan on sanottu suosineen oikeistoa ainakin vuosien 1989 ja 1993 vaaleissa. Toisaalta vaalijärjestelmä on suosinut myös hallitsevaa Concertaciónia lähinnä koalition ulkopuolisten vasemmistopuolueiden kustannuksella. Vaalijärjestelmää enemmän oikeistoa suosivat Aylwinin ja Frein aikana Pinochetin nimittämät kahdeksan elinikäistä senaattoria, joiden avulla oikeistolla oli käytännössä veto-oikeus senaatissa. Binominaalisessa vaalitavassa keskustavasemmistolaisen Concertaciónin on epätodennäköistä saada edustajainhuoneeseen kahden kolmasosan enemmistö, mikä on vaatimus perustuslakiuudistuksen hyväksymiselle. (Siavelis 1997, 651–658)

Pinochetin ajan demokratiaa rajoittavan institutionaalisen perinnön poistaminen lainsäädännöstä olikin tärkeässä asemassa presidenttien agendalla. Presidentit suostuttelivat usein oikeistoa uudistusten taustalle käyttämällä nationalistista sanastoa retoriikassaan. Tärkeimpiin poliittisiin voittoihin transiitioajan ensimmäisinä vuosina kuului kuntalainsäädännön uudistaminen (Drake & Jaksic 1999, 18). Pinochetin hallinto oli säätänyt vuonna 1976 kuntalain, jonka nojalla presidentti sai lisää määräysvaltaa kunnallisella tasolla. Presidentti muun muassa nimitti pormestarit henkilökohtaisesti. Vuonna 1991 Concertación sai vietyä läpi lakiuudistuksen, jolla valta palautettiin takaisin vaaleissa valittaville kunnanvaltuustoille. Näin presidentti Aylwin kehui onnistunutta lakihanketta:

²³“Se ha concretado así, en nuestro régimen institucional, el profundo anhelo descentralizador arraigado desde antiguo en el espíritu de nuestros compatriotas, que desde el siglo pasado ejercieron el derecho a administrar sus propias comunas -suspendido desde septiembre de 1973 y desconocido en la Constitución de 1980- y que durante años aspiramos a participar en la administración de sus regiones.” (Aylwin 1993, 22)

Sitaatissa Aylwin väittää, että chileläiset ovat päässeet kuntalakiuudistuksen myötä konkretisoimaan ”syvällistä desentralisaation kaipua”, joka on ”juurtunut syvään” chileläisten mieliin. Aylwin pyrkii osoittamaan, että hallinnon hajauttaminen kuuluisi olennaisesti chileläisten sielunelämään. Aylwin väittää jälleen, että sotilasvallankaappaus ja vuoden

---

²³ “[Uudistuksen myötä] hallintojärjestelmässämme on toteutunut syvä desentralisaation kaipuu, joka juurtui maanmiestemme mieliin jo kaukaisina aikoina. Viime vuosisadalta lähtien he harjoittivat oikeuttaan hallita omia kuntiaan – tämä oikeus jäädettiin syyskuussa 1973, eikä sitä otettu huomioon vuoden 1980 perustuslaissa...” (Aylwin 1993, 22)

1980 perustuslaki sotivat chileläisten luonnetta vastaan, sillä ne johtivat vallan keskittymiseen. Presidentti puhuu menneiden aikojen chileläisistä käyttäen ilmaisua *compatriota*. Suomenkielinen vastine ”maamies” (ruots. *landsman*; engl. *fellow countryman*), ei sisällä yhtä vahvaa nationalistista latausta kuin kreikasta latinan kautta espanjaan tullut *compatriota* (*con* = kanssa; *patriota* = patriootti, isänmaanystävä). Tämä on esimerkki siitä, kuinka nationalismi linkittää sukupolvia toisiinsa: edesmenneiden chileläisten kutsuminen termillä *compatriota* konkretisoi sukupolvien välillä olevan katkeamattoman ketjun. Nationalismin tarjoama eksistentiaalinen fantasia viestittää, että vaikka ihmiset katoavat mullan alle, on kansakunta-isänmaa ikuinen.

Seuraavat vuodet osoittautuivat hankalammiksi perustuslakiuudistusten suhteen. Vuonna 1999 presidentti Frei purki turhautumistaan perustuslakiuudistusten jumiutumiseen:

²⁴“*Digámoslo claramente: luego de nueve años del retorno a la democracia, los chilenos no hemos logrado la aceptación plena, legítima, verdadera, de una Constitución íntegramente democrática...del modo en que los chilenos cumplimos cabalmente nuestros deberes con toda la nación.*” (Frei 1999, 64)

Frei moittii sitaatissa perustuslakiuudistusten epäonnistumisen olevan häpeällistä chileläisten kannalta. Presidentti arvostelee maanmiehiään siitä, etteivät he (tai me emme ole; Frei mukaan lukien) ole yhdeksän vuoden aikana onnistuneet täyttämään velvollisuuttaan kan-

---

²⁴ ”Sanokaamme se suoraan: yhdeksän vuotta demokratiaan palaamisen jälkeen me chileläiset emme ole vielä onnistuneet saavuttamaan täyttä, legitiimiä ja aitoa hyväksyntää perustuslaista, joka olisi kokonaan demokraattinen...niin että me chileläiset täyttäisimme täydellisesti koko kansakuntaa koskevat velvollisuutemme.” (Frei 1999, 64)

sakuntaa kohtaan. Frei varsinainen kritiikki kohdistuu kuitenkin oikeistopuolueiden kongressiedustajiin, jotka ovat torpanneet uudistushankkeet. Sitaatti on hyvä esimerkki moittivasta epideiktisestä puheesta, jonka päämääränä on ”häpeällinen” (Aristoteles 1946 [335–322 BCE], 1.3: 1358b, 25–30). Moittimalla hankkeiden kariutumista Frei pyrkii ohjaamaan yleisön mielipidettä perustuslakiuudistuksen kannalle. Frei epäpolitisoi hankkeen sanomalla, että täysin demokraattisen perustuslain aikaansaamisella chileläiset ”täyttäsivät velvollisuutensa koko kansakuntaa kohtaan”. Näin hän samalla arvostelee oikeistoa epäisänmaallisuudesta ja ”kansakunnan tahdon” vastaisesta toiminnasta.

Perustuslakiuudistus eteni vihdoin presidentti Lagosin kaudella. Vuonna 2005 hyväksyttiin uudistuspaketti, jolla poistettiin vuoden 1980 perustuslaista valtaosa autoritaarisista enklaveista, muun muassa elinikäisten senaattorien virat lakkautettiin ja presidentille annettiin oikeus erottaa tarvittaessa asevoimien komentaja (Huneus 2007, 487). Edeltävän vuoden 21 de Mayo -puheessaan Lagos markkinoi uudistuspakettia näin:

²⁵ ”...*tenemos que dirigir nuestra mirada al Chile de siempre, al Chile Republicano. Chilenos y chilenas vivimos democráticamente. Hemos recuperado el espíritu libertario, democrático, republicano, que siempre alimentó la historia patria. Ese espíritu todavía no cristaliza en nuestra Carta Fundamental. Nuestra Constitución aún necesita reformarse.*” (Lagos 2004, 15)

Lagosin argumentaation lähtökohtana ovat abstraktit universaaliarvot ”vapaus”, ”demo-

---

²⁵ ”...meidän täytyy kääntää katsemme ikuiseen Chileen – tasavaltalaiseen Chileen. Me chileläiset elämme demokraattisesti. Olemme herättäneet henkiin vapauden, demokratian, tasavaltalaisen hengen, joka on aina innoittanut isänmaan historiaa. Tämä henki ei vielä kristallisoidu perustuslaissamme. Meidän täytyy vielä uudistaa perustuslakimme.” (Lagos 2004, 15)

kraattisuus” ja ”tasavaltalaisuus”. Universaaliarvot ovat todennäköisesti koko yleisön hyväksyttävissä, joten Lagos pyrkii siirtämään tämän yksimielisyyden koskemaan myös perustuslakiuudistuksen välttämättömyyttä. Lisäksi Lagos perustaa argumentaationsa faktaan ”me chileläiset elämme demokraattisesti”, jolloin perustuslain autoritaariset piirteet muodostavat inkongruenssin chileläisen elämänmuodon kanssa. Lagos siis pyrkii luomaan toiminta-alttiutta autoritaaristen enklaavien hylkäämisen suuntaan väittämällä, ettei senhetkinen perustuslaki sovi chileläisille. Retoriikka on luonteeltaan epideiktistä ylistyspuhetta, jolla pyritään saattamaan yleisö patrioottisen innostuksen valtaan. Lagos haluaa saada yleisönsä tuntemaan ylpeyttä kansakuntaansa kohtaan viittaamalla yhteiseen saavutukseen: ”olemme herättäneet henkiin vapauden, demokratian, tasavaltalaisen hengen”.

Lagos tukee väitettään myös auktoriteettiin perustuvalla argumentaatiotekniikalla. Lagos kehottaa yleisöään kääntämään katseensa ”ikuisen Chileen”, jonka hän nimeää ”tasavaltalaiseksi”. Ikuiseen Chileen vetoamalla Lagos pyrkii myös kieltämään uudistuksen poliittisuuden: hän ei sano, että kyseessä on Concertaciónin lakihanke vaan ainoastaan isänmaan historiassa aina vallinneen tasavaltalaisen hengen tulkinta. Menneisyyspoliittisesti ja käsittekkämpailun näkökulmasta on merkittävää, että Lagos sitoo vapauden, demokratian, tasavaltalaisen hengen osaksi isänmaan historiaa ja osoittaa, että ikuinen Chile on nimenomaan tasavaltalainen. Lagos luo näin myytin ikuisesta tasavaltalaisesta Chilestä. Lagos jättää Frein tavoin tarkoituksella huomiotta sellaiset Chilen historian piirteet, jotka sotivat ”ikuisen tasavaltalaisuuden myyttiä” vastaan. Tällaisia ovat esimerkiksi Pinochetin aika, 1970–1980-lukujen demokratianvastainen äärivasemmistolaisuus, vuoden 1924 sotilasvallankaappaus, vuoden 1891 sisällissota ja 1800-luvun portaliaaninen autoritarismi. ”Ikuisen tasavaltalaisen Chilen” näkökulmasta Pinochetin sotilasvalta ja autoritaarinen hallinto olivat harhautumista isänmaan historialliselta polulta. Lagos pyrkiikin rikkomaan Pinochetin autoritaarispaternalistisen kansakuntanarraation nostamalla 1800-luvun alun kreolipatriotismia innoittaneet valistusaatteet (vapaus, demokratia, tasavaltalaisuus) isänmaan historian johtavaksi *Geistiksi*. Lagos palauttaa mythopoeettisesti kansakunnan ytimen Portalesin konservatismia – jonka Pinochet oli määrittänyt kansakunnan sieluksi – edeltäneeseen liberaalistasavaltalaiseen kreolipatriotismiin.

4.3 Concertaciónin talouspolitiikan legitimointi

Pinochetin hallinnon keskeinen piirre oli kansalaisvapauksien rajoittamisen rinnalla kulkenut äärimmäinen taloudellinen vapaus. Chilestä tulikin uusliberalismin koelaboratorio, sillä oppia ei oltu vielä käytännössä kokeiltu muualla maailmassa – Iso-Britanniassa uusliberalismi nousi vallitsevaksi aatteeksi vasta muutamaa vuotta myöhemmin Pinochetin ystävän, Margaret Thatcherin (1979–1990) aikana ja Yhdysvalloissa Ronald Reaganin (1981–1989) kaudella (Harvey 2005, 7). Monetarismin hengessä tärkein tavoite oli inflaation saaminen kuriin, minkä vuoksi *Unidad Popularin* aikana paisunutta julkista sektoria leikattiin kovalla kädellä. Itse monetarismin oppi-isä Milton Friedman vieraili Chiessä vuonna 1975. Friedman kehotti Pinochetia ryhtymään ”shokkitoimiin” inflaation taltuttamiseksi (Collier & Sater 2004, 365). Lisäksi Chilen talous avattiin kansainvälisille markkinoille. Valtosen (2001, 556) mukaan Chile toteutti rakennesopeutusohjelmaa jo kymmenen vuotta muita maanosan maita aiemmin – erona oli se, että Chilen hallitus oli vapaaehtoisesti valinnut tien. Koska armeijan upseerit eivät tienneet juuri mitään taloudenhoidosta, linjaa olivat luomassa Chilen katolisen yliopiston ekonomistit, joista monet olivat opiskelleet Yhdysvalloissa Chicagon yliopistossa Friedmanin johdolla. *Chicago Boyseiksi* kutsutut ekonomistit saivat 1970-luvun puolivälin jälkeen Pinochetilta vapaat kädet käynnistää Chilen 1900-luvun historian dramaattisin talouden uudelleenorganisointi, jossa 1920-luvulta asti jatkunut valtion interventionistinen rooli muutettiin ”yövärtijan pestiksi” näkymättömän käden työskennellessä *laissez faire* -periaatteella. Järkyttävä inflaatio (606 % v. 1973) saatiin pudotettua kaksinumeroisiin lukuihin ja bruttokansantuote vuoden 1975 jälkeen kasvuun, mutta julkisen sektorin supistaminen kasvatti työttömyyttä ja kärjisti tuloerot kansainvälisestäikin hyvin korkeiksi. (Collier & Sater 2004, 365–366; Valtonen 2001, 556)

Sotilasvallan aikaisella ankaralla talouspolitiikalla luotiin pohja Chilen myöhemmälle menestykselle vientiin nojaavana, nopeasti kasvavana ja dynaamisena taloutena, jota muut Latinalaisen Amerikan maat ovat saaneet kadehtia. Toisaalta sotilasvallan perintönä Chileen jäi keho koulujärjestelmä, jyrkkä eriarvoisuus terveystalouteen pääsyssä, suuret tuloerot, työttömyys ja talouden epävirallisen sektorin kasvu, joka näkyy edelleen laajana katu-kaupusteluna. Pinochetin vallan päättyessä vuonna 1990 maassa vallitsi, kuten muuallakin

Latinalaisessa Amerikassa, melko suuri yksimielisyys markkinaehtoisesta talouspolitiikasta (Valtonen 2001, 558). Oikeiston pelkäämä populistinen talouspolitiikka ei ollut todellinen vaihtoehto Concertaciónille, sillä populismi rajuine julkisten menojen nostamisineen oli osoittanut tuhoisuutensa Chilessä Allenden aikana ja naapurimaassa Perussa nykyisen presidentin Alan Garcían ensimmäisellä kaudella (1985–1990). Sille tielle ei ollut palaamista. Concertaciónin hallitukset olivatkin tilanteessa, jossa heidän täytyi pitää talouskasvua yllä mutta puuttua samalla sotilasvallan ajalta periytyvään ”sosiaaliseen velkaan” (*la deuda social*). Concertaciónin presidenttien talouspoliittiseksi linjaksi muotoutui *crecimiento con equidad* eli talouskasvun yhdistäminen tasa-arvoisuuden lisäämiseen. Demokraattiset hallitukset jatkoivatkin sotilasvallan aikana aloitettua tiukkaa makrotalouspolitiikkaa, johon kuuluivat inflaation pitäminen kurissa, tasapainoiset budjetit, kilpailukykyinen peso sekä maltillinen maksutaseen vaje. Sosiaalimenoja kasvatettiin vain maltillisesti, mikä kirvoitti arvostelua myös Concertaciónin sisällä. (Weyland 1999, 67–71)

Jonathan Barton (2002) kutsuu Concertaciónin politiikkaa ”*continuismoksi*” (*continuir* = jatkaa, jatkua). Termi tarkoittaa sitä, että vaikka Chilen hallintojärjestelmä demokratisoitui transiitioaikana selvästi, monetaristinen politiikka, protektionisminvastaisuus ja valtion rooli pelkkänä ”yövärtijana” pysyivät entisellään, jotta talouselämä, oikeisto ja asevoimat hyväksyisivät demokratiaan palaamisen. Kyseessä oli lehmänkauppa: vasemmisto sai demokratian ja oikeisto, talouselämä sekä armeija saivat pitää uusliberalistisen talousjärjestelmän. (Barton 2002, 363)

Presidenttien tuli siis perustella taloudellisen kehityksen ulkopuolelle jääneille chileläisille, että ”ihmiskasvoinen uusliberalismi” koituisi myös näiden eduksi ajan kanssa. Oikeisto puolestaan piti vakuuttaa siitä, että räikeään sosiaaliseen eriarvoisuuteen olisi puututtava.

4.3.1 Köyhyys – uhka Chilen yhtenäisyydelle

Eriarvoisuuden vähentämistä perusteltiin muun muassa moraalilla ja yhteiskuntarauhaan liittyvillä argumenteilla, mutta myös nationalismin tematiikka oli merkittävässä asemassa:

²⁶ “En los últimos años, Chile ha experimentado un crecimiento económico y modernizaciones importantes en diversos sectores de la actividad nacional. Sin embargo, esta situación positiva coexiste con la presencia de desigualdades muy profundas. Si ellas persisten sin un pronto y efectivo avance para superarlas corremos el riesgo de consolidar dos países distintos y antagónicos: uno, el Chile de los que tienen acceso a la modernidad y a los frutos del crecimiento; y otro, el de los marginados, socialmente excluidos de la vida moderna, convertidos en carga para la sociedad.” (Aylwin 1990, 28)

Aylwin antaa aluksi tunnustusta edellisen hallituksen toimille todeten, että maa on nauttinut vankasta talouskasvusta ja käynyt läpi tärkeitä uudistuksia. Argumentaation lähtökohdina ovat myönteisinä pidetyt ilmiöt ”talouskasvu” ja ”modernisaatio”. Näin presidentti pehmittää oikeistoa ennen varsinaisen teesinsä esittämistä. Johtopäätöksen tukemiseksi Aylwin käyttää syy–seuraus-suhteeseen nojaavaa argumentaatiotekniikkaa (Perelman 1982, 81–89). Presidentti tulkitsee kansakunnalle ”todellisuuden rakennetta” abstrahoiden siitä kausaalisuhteen: jos sosiaalista epätasa-arvoisuutta ei korjata, niin Chile on vaarassa jakautua kahdeksi eri maaksi. Espanjan kielen verbi *consolidar* (lujittaa, vahvistaa, vakiinnuttaa, yhdistää etc.) viittaisi siihen, että Aylwinin mielestä Chile on jo jakautunut kahtia ja että nyt riskinä olisi vastakkainasettelun vakiinnuttaminen pysyvästi. Aylwinin väite vetoaa viime kädessä chileläisten isänmaallisuuteen: olemmeko valmiita uhraamaan isänmaamme yhtenäisyyden?

---

²⁶ ”Viime vuosina Chilessä on koettu talouskasvua ja nähty tärkeitä uudistuksia kansakunnan eri sektoreilla. Kuitenkin tämän myönteisen tilanteen rinnalla esiintyy hyvin syvää epätasa-arvoa. Jos annamme eriarvoisuuden jatkua ilman nopeita ja tehokkaita vastatoimia, olemme vaarassa vakiinnuttaa kahden erilaisen ja vastakkaisen maan olemassaolon: toinen on sellaisten ihmisten Chile, jossa on mahdollista päästä osalliseksi modernin ajan ja talouskasvun hedelmistä; toista asuttavat marginalisoituneet ja sosiaalisesti modernin ajan ulkopuolelle suljetut ihmiset, jotka muuttuva yhteiskunnan taakaksi.” (Aylwin 1990, 28)

Myös muut presidentit pyrkivät todistamaan, että köyhyyden poistaminen on välttämätöntä isänmaan yhtenäisyyden säilyttämiseksi. Näin sanoi esimerkiksi presidentti Frei vuoden 1994 puheessaan:

²⁷ *“Nuestra generación de políticos será la responsable de responder ante la historia por lo que seamos capaces de hacer para que Chile sea una sola patria.” (Frei 1994, 13–14)*

Frei esittää kongressin jäsenille vaatimuksen, jonka mukaan alueellisia varallisuuseroja on pystyttävä pienentämään ja taloudellisesta kehityksestä syrjään jääneiden seutujen toimeentulomahdollisuuksia täytyy parantaa tai muutoin isänmaa jakautuu kahteen. Argumentaation lähtökohtana on myönteisenä pidetty arvo ”yhtenäinen isänmaa”, espanjaksi runollisesti soljuva ”una sola patria”, jonka tehtävänä on toimia yleisöä yhdistävänä tekijänä. Nationalismin noin 200-vuotinen valtakausi on opettanut ihmisyyhteisöt kunnioittamaan yhtenäistä kantakuntaa ja isänmaata samalla tavalla kuin kansakunta edeltävien yhteisöjen yhtenäisyyttä kunnioitettiin. Isänmaa ja kansakunnan yhtenäisyys vetoavat ihmiselle lajityypilliseen ”lauman” yhtenäisyyteen. Erimielisyys ja jakautuminen ovat ihmisille hankalia asioita olkoonpa tarkastelun kohteena päiväkotiryhmä, yrityksen johtoryhmä, maan hallitus tai anonyymi poliittinen yhteisö. Frei pyrkii siirtämään yhtenäisyyttä kohtaan osoitetun hyväksynnän koskemaan teesiään, joka on tässä tapauksessa alueellisten varallisuuserojen ja maaseudun köyhyyden vähentäminen.

---

²⁷ “Meidän sukupolvemme poliitikot joutuvat vastaamaan historian edessä siitä, mitä olemme kyenneet tekemään sen eteen, että Chile säilyy yhtenä ja yhtenäisenä isänmaana.” (Frei 1994, 13–14)

Presidentti väittää, että ”meidän sukupolven poliitikot” ovat vastuussa historian edessä siitä, pystytäänkö Chile pitämään yhtenäisenä. Sitaatissa historia on tuomari, joka päättää ”sukupolven poliitikkojen” tuomioista, mikäli rikos ”isänmaan jakautuminen” käy toteen. Argumentaatioteknisesti kyseessä on oikeudenkäyntiä jäljittelevä analogia, jolla tuntematonta asiaa selitetään tutummalla (Perelman 1982, 116). Analogian avulla abstrakti ilmiö (isänmaan jakautuminen) siirtyy ihmisille tv-sarjoista ja kirjoista tuttuun ympäristöön, oikeussaliin, jossa jakautumisen seurauksia voidaan käsitellä rikoksen ja rangaistuksen käsitteillä.

Aylwinin vuoden 1993 puheessa oli toinen mielenkiintoinen analogian muoto, jolla perusteltiin köyhyyden vähentämistä:

²⁸“...hemos iniciado una batalla frontal contra la pobreza en nuestra Patria, y que estamos ganando esa batalla.” (Aylwin 1993, 52)

Argumentaation premissinä on universaali isänmaan puolesta uhrautumisen arvo. Presidentti sanoo, että ”olemme aloittaneet isänmaassamme hyökkäyksen köyhyyttä vastaan ja olemme voittamassa taistelun”. Aylwinin käyttämä argumentaatiotekniikka on metafora, eli tiivistetty analogia, jolla hän esittää köyhyyden vähentämisen olevan kuin sodassa käytävä taistelu (ks. metaforista Perelman 1982, 120). Taistelu-metaforan tarkoituksena on kuvata köyhyyden aiheuttaman ongelman vakavuutta: Aylwin samastaa köyhyyden ihmiselämän traagisimpaan ilmiöön, sotaan. Presidentti luo narraation, jossa isänmaan rajojen sisällä on

---

²⁸ “...olemme aloittaneet isänmaassamme taistelun köyhyyttä vastaan ja olemme voittamassa taistelun.” (Aylwin 1993, 52)

käynnissä taistelu aivan kuin joku olisi hyökännyt maahan. Köyhyys rinnastetaan valloittajaan tai maahantunkeutujaan. Aylwin väittää, että isänmaa on hädässä, minkä vuoksi kaikkien on tartuttava aseisiin ja häädettävä tunkeilija.

Myös presidentti Lagos käytti nationalismia retoriikkansa resurssina perustellessaan köyhyyden poistamista:

²⁹“La creación de una sociedad verdaderamente más justa y sin pobreza, será el fruto de esfuerzos sostenidos...debemos seguir caminando por encima de las legítimas diferencias que existen en nuestra sociedad, no podemos olvidar ni por un momento que somos una sola nación, una comunidad con raíces históricas, una familia grande que tiene tareas y esperanzas comunes.” (Lagos 2002, 34)

Lagosin mukaan Chileen tulee luoda ”aidosti oikeudenmukainen” ja köyhyyden voittanut yhteiskunta. Tavoite heijastaa Concertaciónin pyrkimystä viedä maltillisten reformien avulla Chileä sotilasvallan aikaisesta uusliberalismista kohden eurooppalaistyyppistä sosiaalista valtiota tai hyvinvointivaltiota. Oikeudenmukaisuus ja köyhyyden voittaminen ovat tavoitteita, jotka valtaosa chileläisistä hyväksyy ainakin periaatteessa tärkeinä asioina. Nämä toimivat argumentaatioissa yleisöä yhdistävinä esisopimuksina. Yleisö kuitenkin jakaantuu käsiteltäessä keinoja. Oikeisto ei pääasiassa halua, että valtio puuttuisi talouden toimintaan esimerkiksi nostamalla veroja ja lisäämällä tulonsiirtoja. Tämän vuoksi Lagos puhuu Con-

---

²⁹ ”Aidosti oikeudenmukaisemman ja köyhyydestä vapautuneen yhteiskunnan luominen saavutetaan jatkuvilla ponnisteluilla...meidän täytyy jatkaa tällä polulla huolimatta hyväksyttävistä eroista, joita yhteiskunnassamme on. Emme voi unohtaa hetkeksikään sitä, että olemme yksi yhtenäinen kansakunta – yhteisö, jolla on historialliset juuret, yksi suuri perhe, jolla on yhteiset tehtävät ja toiveet.” (Lagos 2002, 34)

concertaciónin talouspoliittisista tavoitteista yleisellä tasolla. Lagos esittää epämääräisen väitteen, jonka mukaan Chilen täytyy jatkaa valitulla linjalla riippumatta sinänsä legitiimeistä mielipide-eroista. ”Valittu linja” tarkoittaa luonnollisesti *crecimiento con equidad* -politiikka.

Lagos tukee väitettään auktoriteettiin, tässä tapauksessa kansakuntaan, nojaavalla tekniikalla. Presidentti muistuttaa kansalaisia siitä, että ”emme voi unohtaa hetkeksikään sitä, että olemme yksi yhtenäinen kansakunta”. ”Yhtenäinen kansakunta” toimii väitteessä oikeiston pelivaraa rajaavana käsitteenä. Lagos pyrkii vahvistamaan väitettään vielä sanomalla, että chileläiset ovat suurta perhettä, jolla on yhteiset tehtävät, toiveet ja historialliset juuret. Perhe-analogia luo yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ja tuo köyhyyden vähentämisen lähemmäksi ihmisiä. Taustalla on jälleen kerran pyrkimys häivyttää köyhyyden vähentämisen poliittisuus pyrkimällä esiintymään pyyteettömänä kansakunnan edun ajajana.

Concertaciónin talouspolitiikka sai osakseen arvostelua sekä vasemmalta että oikealta, mutta se osoittautui huomattavan menestyksekkääksi. Esimerkiksi talouskasvu vauhdittui selvästi Pinochetin ajoista. Sotilasvallan aikana vuosina 1974–1989 Chilen bruttokansantuote kasvoi keskimäärin 2,9 prosenttia vuodessa, Concertaciónin ensimmäisten 15 vuoden aikana vastaava luku oli 5,6 prosenttia. Demokratian paluun ensimmäisinä vuosina kasvu oli erittäin nopeaa: Aylwinin presidenttikaudella vuosina 1990–1993 Chilen talous kasvoi jopa 7,7 prosentin keskimääräistä vuosivauhtia. Demokraattiset hallitukset saivat pidettyä kurissa myös inflaation sotilasvaltaa paremmin. Sotilasvallan aikana vuotuinen inflaatio oli keskimäärin 79,9 prosenttia, kun Concertaciónin aikana luku oli 7,8. On tosin muistettava, että sotilasjuntan kaapatessa vallan UP:lta vuonna 1973 inflaatio huiteli kolminumeroisissa luvuissa (606 % v. 1973). Myös köyhyys ja työttömyys vähenivät selvästi demokraattisten hallitusten aikana. Sotilasvallan päätyttyä vuonna 1990 40 prosenttia chileläisistä eli köyhyydessä, vuoteen 2005 mennessä luku oli pudonnut 18 prosenttiin. Työttömyys oli sotilasvallan aikana keskimäärin 18,1 prosenttia ja Concertaciónin 15 ensimmäisen vuoden aikana 8,3 prosenttia. Concertación on kuitenkin epäonnistunut suurten tuloerojen tasaamisessa. Verotus on edelleen Chilessä hyvin alhaisella tasolla ja valtion tulonsiirtopolitiikka on ollut ponnetonta. (Huneus 2007, 462)

4.3.2 *Chile ganador* – matkalla kehittyneiden maiden joukkoon

Chilen demokratisoitumisen onnistuminen riippui osaltaan Concertaciónin hallitusten kyvystä pitää yllä talouskasvua: taloudellinen menestys lisäisi uuden poliittisen järjestyksen uskottavuutta ja legitimizeettiä erityisesti oikeiston ja asevoimien silmissä ja vähentäisi talouselämän Concertaciónia kohtaan tuntemaa epäluottamusta (Huneus 2007, 460). Talouskasvun imperatiivia perusteltiin myös kansakuntatemiikalla. Ensimmäisessä 21 de Mayo -puheessaan presidentti Aylwin muun muassa varoitti kansakuntaa laiskistumasta demokratian palattua:

³⁰“*Para perseverar en el camino del desarrollo, los chilenos debemos trabajar, debemos ser emprendedores y disciplinados. Sería lamentable que, so pretexto de que llegó la democracia, el país cayera en una actitud fácil de esperarlo todo del Estado; que sobreviniera un clima de complacencia y de relajamiento.*” (Aylwin 1990, 49)

Argumentaation julkilausumaton premissi on ”talouskasvu”, joka asetetaan kiistämättömäksi faktaksi, jonka puitteissa muun politiikan on tapahduttava. Aylwin ilmaisi ”jos haalamme pysyä kehityksen tiellä” osoittaa implisiittisesti, että kehitys ja sen moottorina toimiva talouskasvu ovat väistämättömiä imperatiiveja, joista on turha edes keskustella. Argumentaatioteknisesti väite koostuu todellisuuden rakenteeseen nojaavasta syy–seuraussuhteesta (Perelman 1982, 81). Presidentti osoittaa ”todellisuudessa olevan säännön”, jonka mukaan ahkeruus, yritteliäisyys ja kurinalaisuus johtavat kehitykseen, ja puolestaan liika

---

³⁰ “Pysyäksemme kehityksen tiellä, meidän chileläisten täytyy tehdä töitä, olla yritteliäitä ja kurinalaisia. Olisi valitettavaa, jos demokratian saapumisesta saataisiin tekosyy vajota tyytyväisyyden ja velttouden tilaan, jossa valtion odotettaisiin hoitavan kaiken.” (Aylwin 1990, 49)

tyytyväisyys ja rentous johtavat pois kehityksen tieltä. Kyseessä on samanaikaisesti myös rinnakkaisuus, joka yhdistää käsitteellisesti kehityksen sekä ahkeruuden, yritteliäisyyden ja kurinalaisuuden ja erottaa sen tyytyväisyydestä ja velttoudesta (Perelman 1982, 89–90). Aylwin käy siis identiteettipoliittista kampanjaa, jonka mukaan talouskasvun ylläpitämiseksi chileläisten tulee olla työteliäitä, yritteliäitä ja kurinalaisia. Tämä on nationalistista toimintaa, vaikkei presidentti itse sitä todennäköisesti sellaiseksi koe.

Vuoden 1991 puheessaan Aylwin myös suostutteli chileläisiä omaksumaan uudenlaisen mentaliteetin:

³¹”El dinamismo empresarial supone también una mentalidad, un sentido de nación, una identificación con Chile y su gente. Los llamo a adoptar una nueva mentalidad, a creer en los chilenos y ser solidarios con ellos, a abandonar las actitudes defensivas, a ser dinámicos e innovadores, a desarrollar una mística que ponga el interés privado al servicio del desarrollo nacional.” (Aylwin 1991, 33)

Aylwinin argumentaation taustalla voidaan erottaa seuraava ajattelukulku: koska Chile on vielä köyhä, tarvitaan talouskasvua, ja jotta saataisiin talouskasvua, täytyy chileläisten omaksua dynaaminen ja yritteliäs mentaliteetti. Väitteen esisopimuksena on oletus, jonka mukaan dynaaminen yritys-elämä johtaa talouskasvuun. Sitaatissa pmissenä ovat myös positiivisesti sävyttyneet arvot ”kansallinen kehitys”, ”solidaarisuus”, ”epäitsekkyys”,

---

³¹ “Yritysmailman dynaamisuus edellyttää myös tietynlaista mentaliteettia, tuntemusta kansakunnasta ja identifioitumista Chileen ja sen kansaan. Kannustan teitä omaksumaan uudenlaisen mentaliteetin, uskomaan chileläisiin, olemaan solidaarisia, hylkäämään torjuvat asenteet, olemaan dynaamisia ja innovatiivisia sekä kehittämään mystiikan laji, joka panisi yksityisen edun palvelemaan kansallista kehitystä.” (Aylwin 1991, 33)

”innovatiivisuus” ja ”dynaamisuus”. Argumentaatioteknisesti kyseessä on peräkkäisyys-
de, jossa osoitetaan päämäärä (dynaaminen yritys-elämä ja talouskasvu) ja sen saavuttami-
seksi tarvittava keino (uuden mentaliteetin omaksuminen) (Perelman & Olbrechts-Tyteca
1971, 273–279). Sitaatti on luonteeltaan identiteetti-politiittinen, sillä Aylwin pyrkii ohjaa-
maan chileläisiä omaksumaan uudenlaisen mentaliteetin, johon kuuluvat omiin maanmiehiin
uskominen, keskinäinen solidaarisuus, dynaamisuus, innovatiivisuus, yleisen edun asetta-
minen yksilön edun edelle. Sitaatissa on poikkeuksellista se, että presidentti sanoo suoraan,
että yritys-elämän menestyminen vaatii nationalistista mentaliteettia – tuntemusta kansa-
kunnasta, samastumista Chileen ja sen kansaan. Retoriikka on luultavasti suunnattu yritys-
elämän eliitille, jonka moni chileläinen kokee olevan henkisesti ja materiaalisesti kaukana
tavallisesta kansasta. Aylwin pyrkii siis aktivoimaan yritysliitin nationalistista henkeä,
jotta he osallistuisivat isänmaan tulevaisuuden rakentamiseen.

Jo *Chicago Boysit* markkinoivat chileläisille uutta dynaamista mentaliteettia osana talouden
uudelleenorganisointia, mutta varsinaisesti *Chile emprendedor* (yrittäjähenkinen Chile) -
diskurssin laajamittainen propagointi alkoi 1990-luvun alussa. Larraínin (2001) mukaan ky-
seessä oli tietoinen ja aktiivinen kampanja, jolla Chileä markkinoitiin sekä kotimaassa että
ulkomailla muusta Latinalaisesta Amerikasta poikkeavana ”voittajavaltiona”. Uudenlainen
Chile ganador (voittaja-Chile) esitettiin modernina ja ei-trooppisena maana. Tästä todis-
teeksi Chile kuskasi vuoden 1992 Sevillan maailmannäyttelyyn näytille jäävuoren, jonka
tarkoitus oli luoda postautoritaarisesta Chilestä uudenlainen myytti ilmastoltaan kylmänä
ja eurooppalaistyyppisenä valtiona (Larraín 2001, 163). Näin pyrittiin myös tekemään
eroa Chilen ja epästabiilien sekä taloudellisesti jämähtäneiden naapureiden välillä. Chilen
nostaminen poikkeukselliseksi valtioksi Latinalaisen Amerikan maiden joukossa ei ollut
kuitenkaan uutta. Jo Diego Portales esitti 1800-luvun puolivälin tienoilla, että Chile on
”Tyynenmeren Englanti” tai ”Etelä-Amerikan Englanti” (Collier & Sater 2004, 64). Aylwi-
nin aikana ja Frein kauden alkupuolella Chile sai voimakkaan talouskasvun vuoksi osakseen
myös kansainvälistä huomiota. Julkisuudessa käytettiin Chilestä termejä, kuten *jaguar la-
tinoamericano* (latinalaisamerikkalainen jaguaari), jolla viitattiin Aasian ”tiikereihin” (Wil-
helmy & Durán 2003, 283). Ajatus Chilen poikkeuksellisuudesta oli imagollisesti hyödyllis-
tistä maan käydessä kauppaneuvotteluita Yhdysvaltain ja Euroopan yhteisön/unionin kans-

sa. Chileläisen sosiologin Tomás Moulianin (1997, 98) mukaan postautoritaariset hallitukset hyödynsivät *Chile ganador* ja *Chile jaguar* -diskursseja paitsi houkuttelemaan maahan ulkomaisia investointeja, myös luomaan isänmaallista ylpeyttä ja siten ohjaamaan sisäpoliittista huomiota pois maan sosiaalisista ongelmista ja ihmisoikeuskysymyksistä. Moulianille läpikuultava jäävuori oli myös osoitus diktatuurin synkän perinnön ”valkaisusta”: jäävuori oli myyttinen ikoni *Chile Nueva* (uusi Chile), josta verenvuodatus, kadonneiden kohtalot ja Pinochetin varjo oli ”puhdistettu” (Moulian 1997, 35).

1990-luvun alun voimakas talouskasvu ja kansainvälinen huomio innoittivat osaltaan presidentti Freitän lanseeraamaan ajatuksen, jonka mukaan Chile voisi ”siirtyä” kehitysmaasta kehittyneiden kansakuntien joukkoon 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana:

³² *”Este crecimiento se ha acompañado de una mayor eficacia social, con disminución de la pobreza y aumento de la productividad. Ha sido el inicio de una etapa de crecimiento con equidad. Y si somos capaces de mantener estas tendencias en los próximos diez años, ciertamente el país del próximo siglo habrá alcanzado el umbral donde concluye el subdesarrollo.” (Frei 1994, 5)*

Frein argumentaatio lähtökohtina ovat myönteiset asiat, kuten ”talouskasvu”, ”köyhyyden väheneminen” ja ”tuottavuuden kasvu”. Nämä premissit ovat talouspoliittisessa keskustelussa niin yleisesti hyväksytyjä asioita, ettei yleisön kannata lähteä niitä kiistämään. Var-

---

³² “(Talous-)kasvuun on liittynyt suurempi sosiaalinen tehokkuus, mikä näkyy köyhyyden vähenemisessä ja tuottavuuden parantumisessa. Tästä etapista on alkanut talouskasvun ja tasa-arvoisuuden yhdistäminen. Jos pystymme jatkamaan samalla radalla seuraavat kymmenen vuotta, maa on varmasti saavuttanut seuraavalla vuosikymmenellä rajan, johon päättyy aliehkittyneisyys.” (Frei 1994, 5)

sinainen argumentaatio nojaa puolestaan keino–päämäärä-tekniikkaan (Perelman 1982, 82–87). Frei pyrkii vakuuttamaan chileläiset siitä, että Concertaciónin harjoittama talouspolitiikka on keino, joka johtaa siihen, että Chile saavuttaa päämääränsä ja nousee 2000-luvun mittaan kehitysmaasta kehittyneeksi maaksi. Sitaatissa Frei tuottaa uudenlaisen ”kehittynyt Chile” -identiteettidiskurssin, jota hän käyttää Concertaciónin talouspolitiikan legitimoimiseen. Frei esittää siis Concertaciónin linjan olevan metatason politiikkaa, joka ei ole vain yhden hallituksen agendalla vaan suuri kansallinen tehtävä.

Chilen maantieteellistä sijaintia ei voida tietenkään siirtää, minkä vuoksi Concertaciónin presidentit pyrkivät siirtämään Chilen ”retorisen sijainnin” maailman geopoliittisessa narratiiossa. Retorisen sijainnin siirto tulee ymmärtää identiteettipoliittisesti. Presidenttien puheista on nähtävissä ajatus, ettei Chile kuulu kehitysmaiden retoriseen kategoriaan ja sen vuoksi maan tulee ”nousta” kehittyneiden maiden geopoliittiseen viitekehykseen. Presidentti Lagos jatkoi Frein tematiikkaa Chilen nostamisesta kehittyneeksi maaksi:

³³”El Chile que soñaron los grandes fundadores de la nación – esa república democrática, libre, unida, laboriosa, desarrollada, culta – está en camino de cumplirse. El año 2010, para el bicentenario de nuestra Independencia, tendremos un país desarrollado, socialmente justo y culturalmente maduro.” (Lagos 2001, 1)

Lagosin mukaan Concertaciónin harjoittama talouspolitiikka on johtamassa ”kansakunnan suurten perustajien” haaveiden toteutumiseen. Tämä haave olisi demokraattinen, vapaa, yh-

---

³³ ”Chile josta kansakunnan suuret perustajat uneksivat – demokraattinen, vapaa, yhtenäinen, ahkera, kehittynyt, sivistynyt – on toteutumassa. Vuonna 2010, itsenäisyytemme 200-vuotisjuhlien aikaan, meillä tulee olemaan kehittynyt, sosiaalisesti oikeudenmukainen ja kulttuurisesti kypsä maa.” (Lagos 2001, 1)

tenäinen, ahkera, kehittynyt ja sivistynyt Chile. Lagos luo sitaatissa myyttisen jatkumon kansakunnan perustajien ja Concertaciónin välillä: Concertación on saattamassa loppuun tehtävän, jonka kansakunnan perustajat ovat aikoinaan artikuloineet. Hän jatkaa Frein aloittamaa kampanjaa, jonka tarkoitus on nostaa Chile kehittyneeksi kansakunnaksi maan 200-vuotisjuhliin mennessä. Tämäkin symbolinen kytkös itsenäisyyspäivään on tärkeä – Lagos esiintyy kansakunnan suuruuden puolesta toimivana patrioottina, eikä suinkaan Concertaciónin sosialistipresidenttinä.

4.4 Chilen palauttaminen osaksi kansainvälistä yhteisöä

Presidentti Allenden ja *Unidad Popularin* valtakausi sijoittui kylmän sodan aikakauteen, jolloin maailma oli jakautunut kahteen toisilleen vihamieliseen leiriin sekä ”sitoutumattomiin maihin”. Allenden ulkopoliittikka suuntautui kohden neuvostoleiriä, mikä kauhistutti kotimaisen oikeiston lisäksi ja myös Yhdysvaltain johtoa. Sotilasvallankaappauksen jälkeen Pinochetin hallinnon ulkopoliittiseksi linjaksi muodostui kommunisminvastaisuus ja suoraviivainen ideologinen vastakkainasettelu Neuvostoliiton ja sen liittolaisten kanssa. Kiina oli tässä suhteessa poikkeus: suhteiden säilyttäminen puolin ja toisin nojasi puuttumattomuuspolitiikkaan ja reaalipoliittiseen ajatteluun. Kommunisminvastaisuudellaan Pinochet sai aluksi arvokasta tukea Yhdysvaltain republikaanipresidenteiltä Nixonilta ja Gerald Fordilta (1974–1977), vaikka ajautuikin ihmisoikeusloukkaustensa takia monien muiden läntisten demokratioiden hylkimäksi. Chilen kansainvälinen eristäytyminen syveni kuitenkin dramaattisesti, kun Valkoisen talon johto siirtyi ihmisoikeuksia tärkeänä pitäneelle demokraattien Jimmy Carterille (1977–1981). Myös omalla mantereellaan Chile oli eristyksistä.

Pinochet pyrki aluksi yhteistyöhön Argentiinan, Brasilian ja Bolivian sotilashallitusten kanssa maanosan vasemmistolaisten nitistämiseksi (mm. *Plan Condor*), mutta välit viilenivät pian. Chile oli ajautua sotaan Perun kanssa vuosina 1973–1974³⁴ ja Argentiinan kanssa vuonna 1978. (Wilhelmy & Durán 2003, 274–275; Huneus 2007, 191; Collier & Sater 2004, 363)

Sotilasvallan aikana Chilen ulkopolitiikka oli sekoitus nationalismia ja realismia. Pinochetin hallinto järjesti suhteensa muuhun maailmaan bilateraalisesti, mikä oli muutos Chilen aiempaan monenkeskiseen ja diplomaattiseen ulkopolitiikkaan (Wilhelmy & Durán 2003, 276). Concertaciónin hallitukset pyrkivätkin palauttamaan Chilen ”ulkopoliittisille juurilleen” ja kansainvälisen yhteisön normaaliksi jäseneksi. Tätä tarkoitusta varten presidenttien tuli kertoa uusiksi ”Chilen ulkopoliittinen olemus” ja kansainvälinen identiteetti, eli se millainen maa Chile on ja kenen kanssa ollaan kavereita. Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen, kuinka nationalismi oli läsnä presidenttien ulkopoliittisessa retoriikassa.

4.4.1 Chilen paluu ”ulkopoliittisille juurilleen”

Concertaciónin presidentit käyttivät paljon energiaa Chilen suhteiden parantamiseen muiden latinalaisamerikkalaisten maiden kanssa. Ensimmäisessä puheessaan Aylwin perusteli ”paluuta” Latinalaiseen Amerikkaan ja diplomaattiseen rooliin:

---

³⁴ Kriisi alkoi, kun Perua johtanut vasemmistolainen kenraali Juan Velasco Alvarado sijoitti Neuvostoliitolta saamiaan aseita Chilen rajalle. Pinochet pelkäsi Perun haluavan valloittaa takaisin 1800-luvun lopulla menettämänsä alueet. Pinochet jopa tiedusteli Kissingerin kantaa Chilen mahdolliseen ennaltaehkäisevään hyökkäykseen Perua vastaan. (Diario Hispano Perua-no 11.12.2006; Wilhelmy & Durán 2003, 274–275)

³⁵ “*Un ámbito fundamental de la reinserción plena de nuestro país en la comunidad internacional es América Latina, a la que Chile pertenece...Es en América Latina donde, históricamente, Chile ha ejercido su vocación moderadora, su rol como factor de equilibrio, al que está llamado por su personalidad internacional.*” (Aylwin 1990, 76)

Aylwinin argumentaatiossa esisopimuksena on ”fakta”, jonka mukaan Chile kuuluu Latinalaiseen Amerikkaan. Tämä on näennäisestä epäpoliittisuudestaan huolimatta identiteetti- ja geopoliittinen väite. Chilen retorinen sijoittaminen Latinalaiseen Amerikkaan ei ole itsestään selvää, vaikka se kartalla sellaiselta näyttäisi. Kuten aiemmin todettiin, Chile oli joutua sootaan 1970-luvulla Argentiinan ja Perun kanssa. Lisäksi vanhat rajakiistat haittaavat edelleen Chilen ja Bolivian suhteita: mailla ei ole ollut diplomaattisia suhteita pariinkymmeneen vuoteen rajakiistojen takia. Chilen liittäminen retorisesti osaksi Latinalaista Amerikkaa on symbolisesti tärkeä puheteko, jolla Aylwin pyrkii murtamaan Pinochetin ajan konfliktisen asetelman suhteessa naapureihin. Aylwin väittää myös, että Chileä on historiansa aikana ”pyydetty” Latinalaisessa Amerikassa sovittelijan ja tasapainottajan rooliin ”kansainvälisen luonteensa” vuoksi. Aylwin yhdistää Chileen määritelmät ”sovitteleva” ja ”tasapainottava” ikään kuin ne kuuluisivat sille luonnostaan. Presidentti pyrkii vahvistamaan käsitystä Chilestä diplomaattisena maana ja häivyttämään mielikuvan voimankäyttöön nojaavasta eristäytyjästä.

Myös muut presidentit sitoivat ulkopoliittisessa retoriikassaan Chilen osaksi Latinalaista

---

³⁵ “Maamme palauttamisessa osaksi kansainvälistä yhteisöä keskeinen ympäristö on Latinalainen Amerikka, johon Chile kuuluu. Historiallisesti Chile on toiminut Latinalaisessa Amerikassa sovittelevassa ja tasapainottavassa roolissa, mihin maata on pyydetty kansainvälisten luonteenpiirteidensä vuoksi.” (Aylwin 1990, 76)

Amerikkaa. Näin sanoi presidentti Frei vuoden 1998 puheessaan:

³⁶”*América Latina es nuestro hogar. En estos años hemos revitalizado nuestros lazos con América Latina.*” (Frei 1998, 20)

Frei lähtee liikkeelle faktasta ”Latinalainen Amerikka on meidän kotimme”. Yleisö on todennäköisesti valmis hyväksymään väitteen, sillä historia ja kulttuuri liittävät chileläiset läheisesti muihin Latinalaisen Amerikan maihin, varsinkin Argentiinaan ja Peruun. Kun Frei toteaa, että ”olemme näinä vuosina” – eli demokratian aikana – ”elvyttäneet siteemme Latinalaiseen Amerikkaan”, hän hämärtää väitteen subjektin. Lause voidaan tulkita kahdella tavalla: joko Concertación on elvyttänyt suhteet tai chileläiset kansakuntana ovat elvyttäneet suhteet. Tietty epämääräisyys on todennäköisesti Frein tarkoituskin. Presidentti pyrkinee markkinoimaan läpi ajatuksen, että chileläiset ovat kansakuntana elvyttäneet suhteet Latinalaiseen Amerikkaan, sillä tällöin asian poliittisuus katoaisi näkymättömiin, koska päätöksen ”teimme me yhdessä”. Frein sitaatissa on löydettävissä analogiaa hyväksikäyttävä narratio, jonka mukaan chileläiset ovat kansakuntana päättäneet ”palata kotiin” Latinalaiseen Amerikkaan, oltuaan vuosikaudet sotilasvallan eristämänä mantereen laidalla.

Chilen ja Latinalaisen Amerikan yhteyttä korostettiin myös presidentti Lagosin puheissa:

³⁷”*América Latina es nuestra patria grande, desde aquí hacemos política exterior.*” (Lagos 2003, 4)

---

³⁶ ”Latinalainen Amerikka on kotimme. Näinä vuosina olemme elvyttäneet siteemme Latinalaiseen Amerikkaan.” (Frei 1998, 20)

³⁷ ”Latinalainen Amerikka on suuri isänmaamme, täältä käsin harjoitamme ulkopolitiikkaamme.” (Lagos 2003, 4)

Lagosin mukaan Latinalainen Amerikka on Chilen ”suuri isänmaa” tai ”laajennettu isänmaa” englannin kielen *greater homeland* -merkityksessä. Lagosin väitteen uskottavuus rakentuu sille, että moni chileläinen hyväksyy sielunsa sisimmissä Simón Bolívarin, Latinalaisen Amerikan suuren itsenäisyystaistelijan, unelman yhdistyneestä Latinalaisesta Amerikasta, jota eivät jakaisi kansakuntien rajat. Harva chileläinen tosin on koskaan uskonut tai edes toivonut unelman toteutumista käytännössä (ks. Collier & Sater 2004, 41). *Patria grande* on joka tapauksessa merkittävä poliittisen tilan fantasia ja toimii siten myös vankkana retorisenä resurssina. Pakkasvirran (1997) mukaan käsite juontaa juurensa 250-vuotiseen espanjalaiseen kolonialismiin, jonka tuloksena Latinalaiseen Amerikkaan syntyi ”kontinentalistista” tietoutta ennen valtioiden itsenäistymistä. Kun itsenäisten valtioiden kreolieliitti alkoi 1800-luvun puolivälin tienoilla rakentaa moderneja kansallisvaltioita, jäi kontinentalistinen fantasia *Patria Grandesta* elämään maiden identiteettinarraatioihin (Pakkasvirta 1997, 68–73). *Patria grande* -käsitteen avulla Lagos saa Latinalaisen Amerikan näyttämään ilmiselvältä ja puoluepoliittisesti sitoutumattomalta lähtökohdalta chileläisen ulkopoliitiikan harjoittamiseen.

Presidentit pyrkivät ulkopoliittisessa retoriikassaan myös vahvistamaan Chilen identiteettiä diplomaattisena, rauhaa rakastavana maana ja purkamaan näin sotilasvallan aikana syntyntä mielikuvaa aggressiivisesta eristäytyjästä. Näin sanoi presidentti Frei vuoden 1994 puheessaan:

³⁸ “*Los grandes principios de la política exterior chilena a lo largo de la historia han sido y*

---

³⁸ “Chileläisen ulkopoliitiikan suuret periaatteet ovat kautta historian olleet ja ovat yhä kansainvälisen oikeuden ehdoton kunnioitus, ristiriitojen rauhanomainen ratkaisu, kansainvälinen

son el respeto intransable al Derecho Internacional, la solución pacífica de controversias, la cooperación internacional, la promoción de la democracia y de las relaciones amistosas entre los pueblos del mundo.” (Frei 1994, 22)

Frei rinnastaa demokratian kunnioittamisen, kansainvälisen yhteistyön ja rauhanomaisuuden Chilen ulkopoliittiseen identiteettiin kuuluviksi. Näin Concertaciónin politiikka näyttyy ”normaalina” ja Chilelle tyypillisenä toimintana, josta aggressiivinen sotilasvallan aika oli ainoastaan epämiellyttävä poikkeus. Sitaatissa Frei tuottaa myytin Chilestä ”luonteeltaan” diplomaattisena valtiona. Diplomaattinen Chile -myytti ”unohduttaa” koko sotaisan 1800-luvun, jolloin Chile soti kaksi kertaa Perua, kerran Boliviaa ja kerran Espanjaa vastaan, yhden sisällissodan sekä Etelä-Chilen ”rauhottamiseen” tähänneen sodan mapuche-intiaaneja vastaan.

Alaluvun päätteeksi tarkastelen vielä Lagosin ottamaa ulkopoliittista linjaa suhteessa Irakin sotaan. Lagosin hallituksen aikana Chile vastusti YK:n turvallisuusneuvostossa Yhdysvaltain suunnitelmaa käyttää asevoimaa Irakin sittemmin perättömäksi osoittautuneen joukkotuhoaseohjelman lopettamiseksi. Lagosin linja herätti voimakasta arvostelua oikeiston parissa. Näin Lagos perusteli päätöstään vuoden 2003 puheessa:

³⁹”*Frente a la guerra de Irak, hubo quienes pensaron que lo mejor era el silencio, la au-*

---

yhteistyö, demokratian edistäminen ja ystävälliset suhteet maailman kansojen välillä.” (Frei 1994, 22)

³⁹ ”Irakin sodan edellä oli niitä, jotka ajattelivat, että oli parasta olla hiljaa, vailla mielipidettä tai pitäytyä pikkumaisessa ja utilitaristisessa näkemyksessä Chilen eduista. Tämä ei ole minun ideani Chilestä! Chile on pieni maa mutta sillä on valtaisa omanarvontunto! Se on sisäänrakennettuna Chilen sielussa. Se on O’Higginsin perintöä, isänmaan isien perintöä.” (Lagos 2003, 5)

sencia de opinión, o apegarse a una visión puramente mezquina y utilitaria de los intereses de Chile. ¡No es esa mi idea de Chile! ¡Chile es un país pequeño pero con una dignidad inmensa! Está en el alma de Chile. Es la herencia de O'Higgins, es la herencia de los padres de la patria.” (Lagos 2003, 4–5)

Lagosin teesinä on, että Chilen kaltainen pieni ja viennistä riippuvainen maa voi harjoittaa itsenäistä ulkopoliittikkaa ainakin jossain määrin. Lagos vastaa oikeiston kritiikkiin toteamalla, että oli oikein vastustaa Yhdysvaltain hyökkäystä Irakiin, sillä itsenäinen ja omanarvontuntoinen päätöksenteko kuuluvat kansakunnan ”sieluun”. Lagos käyttää argumenttinsa tukena paitsi kansakunnan auktoriteettia, myös itsenäisyystaistelija O’Higginsin sekä myyttisten *padres de la patrian* (”isänmaan isien”) prestiisiä. Lagos osoittaa, että Chile on toiminut ulkopoliitikassaan kreolipatrioottien viitoittamalla itsenäisellä tiellä. Käänteisesti tästä voidaan päätellä, että Yhdysvaltojen nöyristely olisi ollut epäisänmaallista. Tässä Lagos vetoaakin latinalaisamerikkalaisissa nationalismeissa yleisesti vallitsevaan anti-imperialistiseen narratioon, joka juontaa juurensa pitkään kolonialismin aikaan sekä Yhdysvaltain vaikutukseen maanosan politiikassa erityisesti 1900-luvulla. Lagos käyttää mytologisoitua menneisyyttä legitimoimaan omaa päätöstään: hän luo jatkumon kolonialismia vastustaneiden kreolipatrioottien ja oman imperialisminvastaisen päätöksensä välille. Anti-imperialistinen retoriikka oli vuonna 2003 sisäpoliittisesti varsin perusteltua myös sen vuoksi, että puheenpitohetkellä Chile kävi vapaakauppaneuvotteluja Yhdysvaltain kanssa, mikä herätti närää osassa vasemmistoa. Vapaakauppasopimus Yhdysvaltain kanssa astui voimaan vuonna 2004.

Lagos käyttää myös dissosiativista tekniikkaa erottamalla ”pikkumaiset ja utilitaristiset” visiot kansakunnan ulkopoliittisesta identiteetistä sanoen, etteivät ne kuulu ”Chilen ideaan”. Presidentti käy siis kamppailua kansakunnan syvimmästä olemuksesta. Lagos tulee samalla luoneeksi uudenlaisen kansallisen identiteetin narratioon, jossa maa esitetään pieneenä mutta nöyristelemättömänä toimijana. Huomaamme, kuinka nationalismin ydinkäsitteitä kansakuntaa, isänmaata ja kansallista identiteettiä tuotetaan jatkuvasti uudelleen erilaisten poliittisten ohjelmien legitimoimiseksi. Samalla nationalismia päivitetään kunkin aikakauden poliittisen tilanteen vaatimusten mukaan.

5. POHDINTAA

Nationalismi ymmärretään uutistekstissä ja arkipuheessa usein aggressiiviseksi kiihkoisänmaallisuudeksi tai sankarilliseksi separatismiksi. Nämä molemmat ilmiöt toki kuuluvat nationalismiin mutta näkökulma on liian yksioikoinen. Myös tieteellisessä tutkimuksessa nationalismin modernistisen koulukunnan klassikojen osalta voidaan puhua jossain määrin rajoittuneesta näkemyksestä. Esimerkiksi Ernest Gellner (1982) tuntuu pitävän nationalismia lähtökohtaisesti kielteisenä asiana ja jonkinlaisena vääränä tietoisuutena, josta pitäisi päästä eroon. Gellnerin mielipiteeseen lienee vaikuttanut hänen henkilöhistoriansa: hän joutui pakenemaan kotikaupungistaan Prahasta natsi-Saksan hyökkäystä Englantiin ja näki myös kansallissosialistien *Ein Reich, Ein Volk* -politiikan tuhoisuuden juutalaisten kannalta. Myös marxilaisen historiantutkimuksen traditiota edustava Eric Hobsbawm (1990, 183) on haaveillut Minervan pöllön kaartelusta nationalismin ja kansakuntien yläpuolella.

Jyrkkä modernismi ja marxilainen traditio tarjoavat hienostuneita ja vakuuttavia selityksiä nationalismin syntyolosuhteista ja leviämisestä. Sen sijaan ne eivät onnistu selittämään nationalismin arkipäiväisiä ja rauhanomaisia muotoja, joiden vaikutuspiirissä valtaosa maailman ihmisistä nykyään elää. Oma näkemykseni on se, että vaikka nationalismin nimissä on tehty 1900-luvulla säälimättömiä veritekoja eri puolilla maailmaa ja tehdään valitettavasti jatkossakin, nationalismilla on silti myös myönteisiä puolia, kuten kollektiivisessa yhteisössä ”horisontaalista toveruutta” luova rooli. Tätä taustaa vasten olen pyrkinyt tutkimuksessani valaisemaan 1990-luvun ja 2000-luvun alun chileläistä banaalia ja rauhanomaista nationalismia. Presidenttien puheiden analysoinnin perusteella on nähtävissä chileläisen nationalismin uusi versio, joka ei pyri uuden kansallisvaltion perustamiseen vaan olemassaolevan kansakunnan eheyttämiseen ja ylläpitoon. Ero on selvä Pinochetin aikaiseen militaristiseen nationalismiin, jossa tavoitteena oli chileläisen kansakunnan ja kansallisvaltion tottaallinen uudelleenorganisointi tai jopa Chilen ”perustaminen uudelleen” (ks. Larraín 2006). Pinochetin ajan jälkeinen nationalismi ei myöskään Concertaciónin presidenttien puheiden perusteella nojaa aggressiiviseen sisäiseen ja ulkoiseen vastakkainasetteluun, mikä oli tavallista sotilasvallan aikana. Aylwinin, Frein ja Lagosin käyttämä nationalistinen retoriikka ei lietsonut vihaa perulaisia, bolivialaisia ja argentiinalaisia vastaan tai maan sisässä olevaa

”toiseutta” kohtaan, kuten Pinochetin aikana. Päinvastoin: tutkimukseni keskeinen tulos ja vastaus tutkimuskysymykseen on, että *Concertaciónin presidentit käyttivät nationalismia 21 de Mayo -puheissaan ennen kaikkea sovinnonteon, yksimielisyyden ja konsensuksen rakentamisen instrumenttina*. Nationalismia hyödynnettiin transitoaikana monien myönteisten asioiden ajamiseen, kuten kansanryhmien välisen sovinnon edistämiseen, demokratian puolustamiseen, uusliberalismin akilleenkantapäähän, tuloerojen ja köyhyyden, lieventämisen perustelemiseen sekä diplomatiaan ja monenkeskiseen yhteistyöhön perustuvan ulkopoliittikan legitimointiin. Huomaamme että Pinochetin ajan militaristinen ja aggressiivinen nationalismi oli vain yksi versio chileläisestä nationalismista, ja Concertaciónin presidentit ovat selvästi pyrkineet pois päin siitä.

On huomautettava, etteivät Concertaciónin presidentit luultavasti muotoilleet tietoisesti uudenlaista nationalismia puheissaan. En pidä todennäköisenä, että he ylipäättään ajattelivat toimivansa nationalistisesti vaan kenties patrioottisesti. Tämä tukee Billigin (1995) havaintoa, jonka mukaan länsimainen patriotismi koetaan nationalismista erillisenä ilmiönä, vaikka ne ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Presidentit eivät myöskään muokanneet chileläistä nationalismia rauhanomaiseen ja banaaliin suuntaan pelkkää hyvántahtoisuuttaan: nationalismi toimi nimenomaan retoriikan resurssina, jolla legitimoitiin erilaisia poliittisia ohjelmia. Tässä mielessä presidentit toimivat skinneriläisen ”innovatiivisen ideologin” tavoin (Skinner 1974, 289–298). Presidentit muotoilivat nationalismista ohjelmaansa sopivia versioita ja näin osoittivat toimivansa kansakunnan ja isänmaan nimissä. Presidentit eivät edes välttämättä uskoneet kaikkiin väitteisiinsä, mutta he tiesivät, että tietyllä tavalla muotoiltu kansakunta- ja isänmaatermistö autoivat oman ohjelman legitimoinnissa. Siitä huolimatta innovatiivisena ideologina toimivat presidentit tulivat konkreettisesti puheakteillaan julkisesti luoneeksi uudenlaista chileläistä nationalismia.

Banaalille nationalismille on tyypillistä sen huomaamattomuus vakiintuneissa läntisissä kansallisvaltioissa. Tutkimus osoittaa kuitenkin, että nationalismi, sitä hyödyntävä retoriikka ja siihen olennaisesti kuuluvat elementit, kuten identiteettipoliittikka ja menneisyyspolitiikka, olivat tärkeitä poliittisia työkaluja Chilen järjestelmänvaihdon aikana. Lisäksi olisi virheellistä pitää nationalismia vain oikeistoon liittyvänä ilmiönä. Keskustavasemmis-

tolaisen Concertaciónin presidentit käyttivät transitioaikana nationalismia poliittisessa retorikassa hyväkseen samalla tavalla kuin konservatiivisen autoritarismin klassinen ikoni Diego Portales ja moderni ikoni Augusto Pinochet aikoinaan, vaikka kyseiset nationalismit olivat sisällöltään toisistaan selvästi poikkeavia. Concertaciónin presidentit toimivat banaalisti, eivätkä julistaneet itse olevansa nationalisteja. He välttivät nationalismi-käsitteen käyttöä ja esittivät olevansa ”vain isänmaanystäviä”. Sen sijaan Pinochet käytti omasta hallinnostaan nimeä *gobierno nacionalista*. Tähän eroon on vaikuttanut osaltaan vasemmiston aatehistoriallinen perintö, jossa nationalismi on pitkään nähty porvariston juonena proletaaria vastaan. Tullessa vuoteen 1990 maailma oli kuitenkin muuttunut ja chileläinen vasemmisto sosiaalidemokratisoitunut. Kommunismi oli jo romahtanut monissa Itä-Euroopan maissa, mikä aiheutti kriisin ja uudistumisaallon myös latinalaisamerikkalaisissa vasemmistopuolueissa. Kenties tästä syystä myös vasemmiston oli aiempaa helpompi käyttää nationalismia retorisenä resurssina – ja näin teki erityisesti Ricardo Lagos, joka oli ensimmäinen Allenden jälkeen Chilessä presidentiksi valittu sosialisti.

Jotta kuva sotilasvallan jälkeisestä chileläisestä nationalismista tarkentuisi, olisi aihepiirin tutkimista jatkettava laajasti erilaisilla metodisilla ratkaisuilla ja aineistoilla. Tämän tutkimuksen kannalta presidenttien puheiden retorinen luenta oli toimiva vaihtoehto transiitiosprosessin suostutteluun perustuvan luonteen vuoksi. Aineisto ja lukutapa toteuttivat tarkoituksensa ja niiden avulla oli mahdollista vastata tutkimuskysymykseen tyydyttävällä tavalla. Chileläisen nationalismin syvällisempi analyysi vaatisi pitkällisen perehtymisen aikakauden lingvistiin ja retorisiin konventioihin sekä aikalaiskeskusteluun, jotta puheiden hienovaraisimmatkin merkitykset avautuisivat reetorin intention näkökulmasta. Jatkokutkimuksen kannalta olisi syytä tutustua lähemmin Pinochetin nationalistiseen ajatteluun hänen kirjojensa pohjalta. Lisäksi *Unidad Popularin* aikaisen anti-imperialistisen nationalismin tutkimus syventäisi nykypäivän rauhanomaisen ja banaalin nationalismin ymmärtämistä. Jatkossa olisi myös kiinnostavaa tutustua Chilen poliittisen eliitin ulkopuolella ilmenevään nationalismiin syventymällä muun muassa journalistisiin teksteihin, transiitioajan kulttuuriin, kuten elokuviin, teatteriin, dokumentteihin, tv-sarjoihin, kaunokirjallisuuteen, musiikkiin ja esimerkiksi internetin keskustelupalstoilla käytävään keskusteluun chileläisestä kansakunnasta ja kansallisesta identiteetistä. Tutkimusprosessin aikana mieleeni palasi

useita arkipäiväisiä keskusteluja, joita kävin chileläisten ystäväni kanssa yliopiston käytävillä tai kaljatölkki kädessä grillijuhlissa. Moni havainto aineistosta olisi jäänyt tekemättä, jos en olisi koskaan asunut Chilessä. Tämän vuoksi jatkotutkimus vaatisi uuden ja pidemmän oleskelun Chilessä, monta kiireetöntä keskustelua paikallisten ihmisten kanssa, haastatteluja ja lukemattomia käyntejä Santiagon kansallisarkistossa.

Haluan opinnäytetyöni lopuksi ottaa vielä kantaa nationalismiin katoamisesta käytävään keskusteluun. Francis Fukuyama on esittänyt toiveen siitä, että nationalismi hiipuisi poliittisen toiminnan ulkopuolelta ihmisten yksityiselämän piirissä vallitsevaksi voimaksi, joka ilmenisi vaikkapa kotisohvallaan kansalliselle jalkapallojoukkueelle hurraavana perheenisänä (Fukuyama 1992, 335). Toive tuskin voi täysin toteutua, sillä maailma hahmotetaan läpikotaisesti kansakuntien ja kansallisvaltioiden näkökulmasta. Mutta Fukuyama nostaa esille tärkeän ajatuksen: kuinka nationalismin kanssa voitaisiin oppia elämään rauhanomaisesti? Väkivallan olemassaolohan ei johdu nationalismista, sillä nationalismi on huomattavasti tuoreempi tuttavuus ihmiselle kuin vallankäytön laajentaminen voimakeinoihin. Nationalismi on niin kokonaisvaltainen maailmanselitysjärjestelmä, että sen avulla voidaan legitimoida muiden asioiden ohella myös väkivaltaa, samoin kuten uskonnoilla. Psykologiassa tiedetään, ettei neuroosi ole välttämättä ihmiselle haitallinen asia vaan se voi myös toimia vaikkapa taiteilijan luomisvoiman moottorina. Jos ja kun neuroosista ei päästä eroon, sen kanssa on opittava elämään. Samaa voisi sanoa ihmisen ja nationalismin suhteesta. Koska nationalismin hiipuminen näyttää epätodennäköiseltä, olisi syytä laajentaa akateemista tutkimusta yhä enemmän nationalismiin banaaleihin muotoihin sekä myönteisiin piirteisiin. Esimerkiksi ”*grand theoryn*” isä Benedict Anderson on korostanut, että nationalismi voi tuoda myös esille ihmisen hyviä puolia, kuten vastuuntuntoa lähimmäisistä (Nurmiainen 2007, 12). Osana nationalismin ”rauhanomaistamista” tulisi modernistisen koulukunnan keskeisen tutkimustuloksen, kansakuntien luonnollisuuden kyseenalaistumisen, sisältyä koulujen historianopetukseen. Uskon että jos ihmiset ymmärtäisivät oman kansakuntansa keinotekoisuuden, saattaisivat kansakunta ja isänmaa menettää voimaansa aggressiivisen kansalliskiihkon ja sen nykyaikaisen ilmenemismuodon, rasistisen katuväkivallan legitimointikeinona.

LÄHDELUETTELO

AINEISTO:

Aylwin Azócar, Patricio (1990): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa [www-muodossa osoitteessa:](http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/)

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Aylwin Azócar, Patricio (1991): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa [www-muodossa osoitteessa:](http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/)

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Aylwin Azócar, Patricio (1992): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa [www-muodossa osoitteessa:](http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/)

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Aylwin Azócar, Patricio (1993): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa [www-muodossa osoitteessa:](http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/)

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Frei Ruiz-Tagle, Eduardo (1994): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa [www-muodossa osoitteessa:](http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/)

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Frei Ruiz-Tagle, Eduardo (1995): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa [www-muodossa osoitteessa:](http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/)

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Frei Ruiz-Tagle, Eduardo (1996): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa [www-muodossa osoitteessa:](http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/)

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Frei Ruiz-Tagle, Eduardo (1997): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa www-muodossa osoitteessa:

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Frei Ruiz-Tagle, Eduardo (1998): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa www-muodossa osoitteessa:

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Frei Ruiz-Tagle, Eduardo (1999): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa www-muodossa osoitteessa:

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Lagos Escobar, Ricardo (2000): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa www-muodossa osoitteessa:

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Lagos Escobar, Ricardo (2001): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa www-muodossa osoitteessa:

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Lagos Escobar, Ricardo (2002): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa www-muodossa osoitteessa:

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Lagos Escobar, Ricardo (2003): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa www-muodossa osoitteessa:

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Lagos Escobar, Ricardo (2004): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa www-muodossa osoitteessa:

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Lagos Escobar, Ricardo (2005): Mensaje Presidencial del 21 de Mayo. Saatavissa [www-muodossa](http://www.muodossa) osoitteessa:

http://www.bcn.cl/susparlamentarios/mensajes_presidenciales/. [Ladattu 30.9.2007].

Pinochet Ugarte, Augusto (11.3.1974): Declaración de principios del Gobierno de Chile. Saatavissa [www-muodossa](http://www.muodossa) osoitteessa:

<http://www.emol.com/especiales/pinochet2006/cartas.htm#>. [Viitattu 4.3.2008].

Pinoche Ugarte, Augusto (9.7.1977): Discurso del general Augusto Pinochet en cerro Chacarillas con ocasión del día de la juventud el 9 de julio de 1977. Saatavissa [www-muodossa](http://www.muodossa) osoitteessa:

http://es.wikisource.org/wiki/Discurso_de_Chacarillas. [Viitattu 7.4.2008].

Pinochet Ugarte, Augusto (11.3.1981): Discurso presidencial 11 de marzo de 1981. Saatavissa [www-muodossa](http://www.muodossa) osoitteessa:

[http://www.memoriachilena.cl/mchilena01/temas/documentos.asp?id_ut=lospresidentesdechile\(1826-2000\)&pag=1](http://www.memoriachilena.cl/mchilena01/temas/documentos.asp?id_ut=lospresidentesdechile(1826-2000)&pag=1). [Viitattu 15.2.2008].

KIRJALLISUUS:

Anderson, Benedict (1991): *Imagined Communities. Reflection on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso: London/New York.

Aristoteles: *Rhetorica* (1946 [335–322 BCE]). Teoksessa: *The Works of Aristotle translated into English. Volume XI*. Oxford University Press: London.

Austin, J.L. (1962): *How to do things with words*. Harvard University Press: Cambridge, Massachusetts.

Barr-Melej, Patrick (2001): *Reforming Chile. Cultural Politics, Nationalism, and the Rise of the Middle Class*. The University of North Carolina Press: Chapel Hill and London.

Barthes, Roland (1994) [1957]: *Mytologioita*. Gaudeamus: Helsinki.

Barton, Jonathan R. (2002): *State Continuismo and Pinochetismo: The Keys to the Chilean Transition*. *Bulletin of Latin American Research* 21 (3), 358–374.

Billig, Michael (1995): *Banal Nationalism*. SAGE: London.

Buzan, Barry (1991): *People, States and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Harvester Wheatsheaf: New York.

Cámara de Diputados (31.1.2008): *Proponen museo en Estadio Nacional en memoria de víctimas de DD.HH.* Saatavilla [www-muodossa osoitteessa:](http://www.muodossa.osoitteessa:) <http://www.camara.cl/diario/diario2.htm>. [Viitattu 17.3.2008].

Centro de Estudios de la Realidad Contemporánea CERC (8/2006): *Informe de Prensa Encuesta nacional*. Saatavilla [www-muodossa osoitteessa:](http://www.muodossa.osoitteessa:) <http://www.cerc.cl/Encuestas.htm>. [Viitattu 1.3.2008].

Collier, Simon (1967): *Ideas and Politics of Chilean Independence 1808–1833*. Cambridge University Press: London/New York.

Collier, Simon & Sater, William F. (2004): *A History of Chile, 1808–2002*. Cambridge University Press: Cambridge.

Constitución Política del Estado de Chile (1823). Saatavissa [www-muodossa osoitteessa:](http://www.muodossa.osoitteessa:) http://www.bcn.cl/lc/cpolitica/index_html. [Viitattu 7.3.2008].

Constitución Política de la República de Chile (1925). Saatavissa [www-muodossa osoit-](http://www.muodossa.osoit-)

teessa: http://www.bcn.cl/lc/cpolitica/index_html. [Viitattu 7.3.2008].

Constitución Política de la República de Chile (1980 alkuperäinen): Saatavissa [www-muodossa osoitteessa](#):

http://es.wikisource.org/wiki/Constituci%C3%B3n_Pol%C3%ADtica_de_la_Rep%C3%BAblica_de_Chile_de_1980_%28texto_original%29. [Viitattu 7.3.2008].

Constitución Política de la República (1980 [2005]): Saatavissa [www-muodossa osoitteessa](#): http://www.bcn.cl/lc/cpolitica/index_html. [Viitattu 7.3.2008].

Dahl, Robert A. (1998): On democracy. Yale University Press: New Haven & London.

Diario Hispano Peruano (10.12.2006): Perú y Chile estuvieron a punto de ir a una guerra en los 70. Saatavissa [www-muodossa osoitteessa](#): <http://www.diariocritico.com/peru/2006/Diciembre/noticias/3281/pinochet-velasco-guerra.html>. [Viitattu 26.2.2008].

Drake, Paul & Jaksic, Iván (1999): Introducción. Teoksessa: Drake, Paul & Jaksic, Iván (toim.): El modelo chileno. Democracia y desarrollo en los noventa. LOM Ediciones: Santiago de Chile.

El Mercurio (21.8.1998): Frei y FF.AA. valoraron gesto de reconciliación. Saatavissa [www-muodossa osoitteessa](#):

<http://www.ser2000.org.ar/protest/Archivo/d000e337.htm>. [Viitattu 7.3.2008].

El País (14.12.1979): Pinochet: "Democracia sin pluralismo ni partidos, lo mejor para Chile". Saatavissa [www-muodossa osoitteessa](#):

http://www.elpais.com/articulo/internacional/PINOCHET/_AUGUSTO/CHILE/DESAPARECIDOS_Y_DICTADURA_MILITAR_DE_PINOCHET/Pinochet/Democracia/pluralismo/partidos/mejor/Chile/elpepiint/19791214elpepiint_14/Tes?print=1. [Viitattu 16.2.2008].

El Periódico (11.9.2003): Aylwin: "Allende pecó de exceso de lealtad con su gente". Saata-
vissa [www.muodossa](http://www.muodossa.fi) osoitteessa:
<http://images.google.fi/imgres?imgurl=http://www.elperiodico.com/comunes/pinochet/images/2dictador1.jpg&imgrefurl=http://www.elperiodico.com/comunes/pinochet/cas/2golpe2.asp&h=258&w=350&sz=12&hl=fi&start=3&um=1&tbnid=GK3pV4XGIKrhIM:&tbnh=88&tbnw=120&prev=/images%3Fq%3DPatricio%2BAylwin%26svnum%3D10%26um%3D1%26hl%3Dfi%26client%3Dfirefox%26rls%3Dorg.mozilla:fi:official%26sa%3DN>. [Vii-
tattu 29.1.2008].

Fukuyama, Francis (1992): *Historian loppu ja viimeinen ihminen*. Werner Söderström Osa-
keyhtiö: Porvoo, Helsinki, Juva.

Garretón, Manuel Antonio (2003): *Memoria y proyecto de país*. *Revista de Ciencia Política* 13 (2), 215–230.

Gellner, Ernest (1983): *Nations and Nationalism*. Blackwell: Oxford.

Gómez Leyton, J. C. (2004): *La Frontera de la Democracia*. LOM Ediciones: Santiago de
Chile.

Halperin, Ernst (1965): *Nationalism and Communism in Chile*. The M.I.T. Press: Cambrid-
ge, Massachusetts.

Harvey, David (2005): *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press: Ox-
ford/New York.

Hobsbawm, E. J. (1990): *Nations and nationalism since 1780. Program, myth, reality*.
Cambridge University Press: Cambridge.

Huneus, Carlos (2007): *The Pinochet Regime*. Lynne Rienner Publishers: Boulder/ Lon-

don.

Korhonen, Pekka (2008): *Uses of Concepts and Commonplaces*. Presentation held at GSAS Intensive course in St. Petersburg, 8–12 January 2008.

Koselleck, Reinhart (2004 [1979]): *Futures past. On the semantics of historical time*. Columbia University Press: New York.

Kuusisto, Riikka (1998): *Oikeutettu sota ja julma teurastus? Läntisten suurvaltajohtajien sotaretoriikkaa Persianlahdella ja Bosniassa*. LIKE: Helsinki.

Kuusisto, Riikka (1999): *Western Definitions of War in the Gulf and in Bosnia: The Rhetorical Frameworks of the United States, British and French Leaders in Action*. Suomen Tiedeseura: Helsinki.

Lakoff, George & Johnson, Mark (1980): *Metaphors we live by*. University of Chicago Press: Chicago/London.

Larraín, Jorge (2001): *Identidad chilena*. LOM ediciones: Santiago de Chile.

Larraín, Jorge (2006): *Changes in Chilean Identity: Thirty Years after the Military Coup*. *Nations and Nationalism* 12 (2), 312–338.

Leskinen, Auli (2006): *Ei huomista ilman eilisistä. Chilen ihmisoikeuspolitiikan kehitys 1990–2006*. Iberoamerikkalainen keskus: Helsinki.

Lira, Elizabeth & Loveman, Brian (1999): *Derechos Humanos en la transición "Modelo": Chile 1988–1999*. Teoksessa: Drake, Paul & Jaksic, Iván (toim.): *El modelo chileno. Democracia y desarrollo en los noventa*. LOM ediciones: Santiago de Chile.

Miller, Nicola (2006): *The Historiography of Nationalism and National Identity in Latin*

America. *Nations and Nationalism* 12 (2), 201–221.

Moulian, Tomás (1997): *Chile actual: Anatomía de un Mito*. LOM Ediciones: Santiago de Chile.

New York Times (11.3.1998): *Chile's Rightist Ex-Dictator Retires as Army Chief*. Saatavissa [www-muodossa](http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9904E6DB1030F932A25750C0A96E958260&sec=&spon=&pagewanted=all#) osoitteessa: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9904E6DB1030F932A25750C0A96E958260&sec=&spon=&pagewanted=all#>. [Viitattu 6.3.2008].

Nurmiainen, Jouko (2007): ”Kuvitellut yhteisöt” nationalismien historiassa. Suomenkielisen laitoksen johdanto teoksessa: Anderson, Benedict (2007 [1991]): *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Vastapaino: Tampere.

Nyyssönen, Heino (1999): *The Presence of the Past in Politics: '1956' after '1956' in Hungary*. SoPhi: Jyväskylä.

Nyyssönen, Heino (2008): *Contested traditions? The usage of three national holidays in contemporary Hungary*. Teoksessa Wöll, Alexander & Wydra, Harald (toim.): *Democracy and Myth in Russia and Eastern Europe*. Routledge, London/New York, 169–185.

Pakkasvirta, Jussi (1997): *¿Un continente, una nación? Intelectuales latinoamericanos, comunidad política y las revistas culturales en Costa Rica y en el Perú (1919–1930)*. Suomalaisen tiedeakatemian toimituksia: Helsinki.

Pakkasvirta, Jussi (2005a): *Kuvittele kansakunta*. Teoksessa: Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.): *Nationalismit*. WSOY, Porvoo, s. 70–89.

Pakkasvirta, Jussi (2005b): *Kansalliset ja kontinentaaliset utopiat – nationalismeja Latinalaisessa Amerikassa*. Teoksessa: Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.): *Nationalismit*. WSOY, Porvoo, s. 375–395.

Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (2005a): Johdanto. Teoksessa: Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.): Nationalismit. WSOY, Porvoo, s. 8–11.

Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (2005b): Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena. Teoksessa: Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.): Nationalismit. WSOY, Porvoo, s. 14–45.

Palonen, Kari (1996): Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa. Teoksessa: Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.): Pelkkää retoriikkaa. Vastapaino, Tampere, 137–159.

Palonen, Kari & Summa, Hilikka (1996): Johdanto: Retorinen käänne? Teoksessa: Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.): Pelkkää retoriikkaa. Vastapaino, Tampere, 7–19.

Perelman, Chaïm (1982): *The Realm of Rhetoric*. University of Notre Dame Press: Notre Dame/London.

Perelman, Chaïm & Olbrechts-Tyteca, Lucie (1971): *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*. University of Notre Dame Press: Notre Dame/London.

Pinto Rodríguez, Jorge (2003): *Formación del Estado y la nación, y el pueblo mapuche: De la inclusión a la exclusión*. DIBAM: Santiago de Chile.

Remy, Johannes (2005): Onko modernisaatio vai etnisyys kansakuntien perusta? Teoksessa: Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.): Nationalismit. WSOY, Porvoo, s. 48–69.

Siavelis, Peter (1997): Continuity and Change in Chilean Party System. On the Transformational Effects of Electoral Reform. *Comparative Political Studies* 30 (6), 651–674.

Skinner, Quentin (1974): Some Problems in the Analysis of Political Thought and Action. *Political Theory* 2 (3), 277–303.

Valtonen, Pekka (2001): *Latinalaisen Amerikan historia*. Gaudeamus: Helsinki.

Weyland, Kurt (1999): Economic Policy in Chile's New Democracy. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs* 41 (3), 67–96.

Wilhelmy, Manfred & Durán, Roberto (2003): Los principales rasgos de la política exterior chilena entre 1973 y el 2000. *Revista de Ciencia Política* 23 (2), 273–286.

Wydra, Harald (2008): Introduction: Democracy in Eastern Europe – myth and reality. Teoksessa Wöll, Alexander & Wydra, Harald (toim.): *Democracy and Myth in Russia and Eastern Europe*. Routledge, London/New York, 1–24.

YLE Uutiset (14.11.2004): Chilen salainen poliisi pyysi anteeksi. Saatavissa [www-muodossa osoitteessa](#):

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=177094&search=Pinochet>. [Viitattu 28.2.2008].